

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974 • 1619 ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ (Ποίημα Α. Σταυρίτη) 225
- Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ALBERT EINSTEIN (Β.Κ. Σταθάκη) 226
- Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
(Μαν. Κιαλόκα) 234
- ΚΛΗΣΗ (Ποίημα Ι.Α. Παπαγεωργίου) 238
- ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΡΙΟΣ (Αθηνάς Α. Καραμπέτσου) 239
- «ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ» (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου) 243
- ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ (Δ. Α. Χριστοφίδη) 244
- ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ (Ν.Π. Μαστρογιαννοπούλου) 249
- ΓΛΩΣΣΙΚΑ (Πανορμίτη) 258
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέας Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.)..... 259
- ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 263

ΕΤΟΣ 59οv

ΙΟΥΛΙΟΣ 1996

ΑΡΙΘ. 573

ΓΙΑ ΕΝΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟ ΚΑΙ ΩΦΕΛΙΜΟ
ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

τιμᾶται δρχ. 500

•

ΚΟΚΚΙΝΗ ΚΛΩΣΤΗ ΔΕΜΕΝΗ

δρχ. 600

•

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

δρχ. 500

•

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

δρχ. 500

•

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

δρχ. 550

•

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

δρχ. 650

•

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

δρχ. 450

•

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

δρχ. 550

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 59ον ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1996 Αριθ. 573

20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974 1619 ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ

Άκου, αδερφέ μου, την καμπάνα,
πού χτυπάει πένθιμα στο χρόνο,
μετρώντας έναν-έναν,
χιλίους εξακόσιους δέκα έννιά
άγνοομένους!
Κι άκου στεναγμούς και δόγγους,
και δές εκεί στα μάκρη,
δές, εκείθε αίμα, κι έδωθε δάκρυ.
Κι άκου, αδερφέ μου, την καμπάνα,
μᾶς καλεῖ,
νά πάμε για νά ποῦμε:
«πού 'ναι ὁ Μέγας Λάκκος
τοῦ καημοῦ και τῆς ὀδύνης,
πού 'ναι «τῶν Ἑλλήνων τὰ ιερὰ
και τ' ἅγια κόκκαλα» βαλμένα;

Ποῦ 'ναι;
Νά τὰ φέρομε στήν ἅγια Γῆ,
σέ «τόπον ἀναπαύσεως»,
μέ τιμή και μέ λιθάνι,
μέ συλλείτουργο, και μέ κερι,
και μέ δάφνινο στεφάνι.»
Μ' ὀργή ρωτᾶμε και φωνή πού τρέμει:
«πές μας, πού 'ναι ὁ Μέγας Λάκκος
τοῦ κλαυθμοῦ και τῆς ὀδύνης;
Πές μας, πού 'ναι ὁ Λάκκος πού ἄχνο-
φέγγει,
και μᾶς λέει γι' ἀνάσταση, για φῶς;»

Και τό 'παμε μ' ὀργή και φρίκη.
Κι άκου, αδερφέ μου, τώρα εκεί,
στῶν μελλοῦμενων τὰ βάθη,
ὅπου ξεκινάει μιὰ Θύελλα πού φτάνει,
στή Βόρεια Κύπρο μας, εκεί,
και γίνεται, κι ὀργή, τυφώνας, και κραυγή,
στό Μέγα Λάκκο, και στήν ξένη γῆ.
Κι εἶναι κραυγή πού σβήνει
κάθε καημό κι ὀδύνη,
Θύελλα πού συντριβει, μά χαρίζει
στή Βόρεια Κύπρο λευτεργιά,
και, φῶς, ἀνάσταση, γαλήνη.

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ALBERT EINSTEIN (1879-1955)

Α'

Ο εικοστός αιώνας βαίνει προς την δύση του. Πολλά και μεγάλα και πρωτόφαντα γεγονότα σημειώθηκαν κατά την διάρκειά του, όπως επίσης πολλά και μεγάλα και δυσεπίλυτα προβλήματα κληρονομεί στον διάδοχό του. Σημαντικό ρόλο στις συγκλονιστικές αυτές εξελίξεις πού είδαν το φως στον απερχόμενο αιώνα, έπαιξαν τὰ επιτεύγματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν τόσοσιν στους θεωρητικούς ὅσον καὶ στοὺς ἐφηρμοσμένους τομεῖς αὐτῶν. Ἀπὸ τις κορυφαῖες μορφές στην χορεία τῶν σκαπανέων τῆς ἐπιστήμης στὸν αἰώνα αὐτὸν ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα ὁ Albert Einstein (1879-1955). Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς τεσσαρακοστῆς ἐπετείου ἀπὸ τὸν θάνατό του θεωροῦμε σκόπιμο νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν προσωπικότητά του, τὸν χαρακτήρα του, τὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργο, τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ του δραστηριότητα στὴν διάρκεια δραματικῶν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα περιστάσεων κατὰ τὴν πρώτη πενηκονταετία αὐτοῦ, γιὰ τις φιλοσοφικὲς καὶ κοσμοθεωριακὲς ἀντιλήψεις του.

Καὶ εἶναι εὐλογία καὶ ἐνδιαφέρουσα μία τέτοια ἀναφορὰ στὴν ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σοφοῦ, γιὰτὶ σπανίως ἔγινε τόσοσ θόρυβος γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς φυσικοῦ ἐπιστήμονα, ὅσον στὴν περίπτωση τοῦ Einstein.

Στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα ἡ φυσικὴ ἐφαίνετο ὡς νὰ εἶχε καταλήξει σὲ ἕνα πολὺ ικανοποιητικὸ σημεῖο τῆς ἐξελίξεώς της. Δύο ὄντοτητες ὕλη καὶ ἐνέργεια, κάθε μία χωριστὰ μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀφθαρσίας, ἄσχετα ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλη, τὸ

πολὺ ἢ ὕλη φορέας τῆς ἐνέργειας ὑπὸ διάφορες μορφές, ἀποτελοῦσαν τὸ ὑπόθεμα τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἡ ἀτομικὴ φύση τῆς ὕλης ἐφαίνετο ὅτι εἶχε ξεκαθαρισθεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ μὲ τὴν τοποθέτηση τῶν διαφόρων ἀτόμων μέσα στὸ περιοδικὸ σύστημα τῶν στοιχείων, πού ὀρισμένως ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ κορυφωμα τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν σκέψεων, πού σκοπὸ εἶχαν νὰ διευκρινίσουν τις λεπτομέρειες τῆς συστάσεως τῆς ὕλης.

Στὴν προσπάθεια ὅμως γιὰ τὴν ἐκκαθάριση τοῦ προβλήματος τοῦ σχετικοῦ μὲ τὴν φύση τοῦ φωτὸς καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὑποθετικοῦ μέσου διάδοσεώς του, τοῦ αἰθέρα, μὲ τὰ γνωστὰ πειράματα Michelson Morley δημιουργήθηκε μία ἄσχημη ρωγμὴ στὸ ὠραῖο οἰκοδόμημα τῆς φυσικῆς γνώσεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα, γεγονός πού ἔφερε σὲ ἀμηχανία τοὺς ἐπιστήμονες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ ἡ ἐκκρεμότητα αὐτὴ δὲν μποροῦσε νὰ διαρκέσει. Ἔπρεπε κάποια τάξη νὰ ἀποκατασταθεῖ, ὥστε οἱ λογαριασμοὶ τοῦ Κόσμου νὰ κλείσουν ικανοποιητικά. Καὶ τὴν ἀποκατάσταση αὐτὴν ἔκαμε ἕνας ἄσημος μέχρι τότε νέος ὑπάλληλος τοῦ γραφείου εὐρεσιτεχνίας στὴν Βέρνη ὁ Α. Einstein δημοσιεύοντας τὸ 1905 τὴν εἰδικὴ θεωρία τῆς σχετικότητος καὶ τὴν μελέτη του γιὰ τὸ φωτοηλεκτρικὸ φαινόμενο. Μὲ τις ἐργασίες αὐτὲς τοῦ Einstein καὶ τὴν θεωρία τῶν quanta τοῦ Max Planck πού εἶχε διατυπωθεῖ μία πενταετία ἐνωρίτερα ἐγκαινιάζετο μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ τὴν φυσικὴ ἐπιστήμη, μόλις λίγο μετὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα.

Β'

Ποιός ήταν όμως ό ένας από τους εισηγητές των νέων ιδεών στην φυσική, που ανέτρεψε τις θεμελιακές αρχές της και ανάγκασε τους ίδιους τους φυσικούς να δοκιμάσουν να προχωρήσουν ως τó βάθος των πρώτων έννοιών όπου στηρίζεται ή έπιστήμη τους;

Ό Α. Einstein γεννήθηκε στις 13 Μαρτίου 1879 στο Ούλμ, μία μέτρια πόλη που βρίσκεται στην Βαυαρία και σέ ήλικία ενός έτους ή οικογένειά του μετώκησε στο Μόναχο. Τά παιδικά του χρόνια συμπίπτουν με την γένεση και έδραϊωση του ένιαιου γερμανικού κράτους, που ανάδειχθηκε μετά τόν νικηφόρο γαλλογερμανικό πόλεμο τού 1870-71 με πρωταγωνιστική προσωπικότητα τόν Βίσμαρκ. Ό νέα κατάσταση συντελεί στην καλλιέργεια τής милитарιστικής νοοτροπίας, που προοιωνίζει την μετέπειτα έπεκτατική δραστηριότητα τής Γερμανίας, οι έπιδράσεις τής οποίας έγγιζουν και τις παιδικές ψυχές, που θαυμάζουν και μιμούνται τó παράστημα και την πειθαρχία των στρατιωτών. Αυτό τó κλίμα, που έπεκτείνεται και σέ άλλους τομείς στη ζωή στην Γερμανία δημιουργεί από νωρίς αντίδράσεις στην παιδική ψυχή τού Ε. και αναπτύσσει ένα άσπονδο μίσος μέσα του για κάθε είδος καταναγκασμού, που όρισμένοι άνθρωποι επιβάλλουν στους συνανθρώπους τους, χωρίς να έχουν τó δικαίωμα γι' αυτό. Συχνά νόταν την ιδέα των καταπιεστών, που έμπόδιζαν τους καταπιεζόμενους να ακολουθήσουν τις κλίσεις των και να αναπτύξουν τά φυσικά τους προσόντα, μεταβάλλοντάς τους σέ αυτόματα.

Αυτή ή αντίδρασή του σέ όποιονδήποτε καταναγκασμό είχε συνέπεια και στην μαθητική του ζωή και με δυσκολία άνεχόταν την πειθαρχία τού άυστηρού και άκαμπτου εκπαιδευτικού συστήματος, τó όποιο είχε εφαρμογή σέ όλες τις βαθμίδες τής εκπαίδευσης, γεγονός που τόν όδήγησε στην άπόφαση σέ ήλικία 16 έτών να διακόψει τις σπουδές του στο Μόναχο και να τις συνεχί-

σει στην Έλβετία, όπου κυριαρχούσε ένα πνεύμα έλευθερίας, τó όποιον ταίριαζε στόν χαρακτήρα του. Αυτές οι δυσκολίες προσαρμογής του σέ ένα άυστηρό εκπαιδευτικό πρόγραμμα δημιούργησαν την έντύπωση πώς ό Ε. υπήρξε κακός μαθητής. Έτσι άποπεράτωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στο Aarau (μια μικρή πόλη πλησίον τής Ζυρίχης) και στην συνέχεια ένεγράφη χωρίς εξέτάσεις στο Πολυτεχνείο τής Ζυρίχης, όπου ήταν τó πιό φημισμένο τεχνολογικό ίδρυμα σέ όλην την κεντρική Ευρώπη, αν εξαίρεσουμε τά γερμανικά Πολυτεχνεία. Στην Ζυρίχη ξεκαθάρισε τους έπιστημονικούς του προσανατολισμούς και τού γεννήθηκε ή πεποίθηση πώς τó καθαυτό άντικείμενο τού ταλέντου του ήταν ή φυσική και όχι τά καθαρά μαθηματικά, όπως πίστευε για ένα διάστημα στο Μόναχο και έστρεψε τó ενδιαφέρον του στην ανακάλυψη των πιό άπλών τρόπων για την κατανόηση των νόμων που διέπουν την φύση. "Αν και από την διδασκαλία τής Φυσικής στην Ζυρίχη άπουσίαζε ή βαθειά σκέψη, ώστόσο τά μαθήματα αυτά τόν παρεκίνησαν να μελετήσει τά έργα των μεγάλων έρευνητών στόν τομέα αυτόν. Ήταν άκριβώς ή περίοδος αυτή στο τέλος του περασμένου αιώνα, που ή ανάπτυξη τής φυσικής έπαιρνε νέα στροφή. Οι θεωρίες τής έποχής είχαν εκτεθει άπό τους σοφούς νεωτεριστές κατά τρόπον έλκυστικό. Ό Ε. ρούφηξε τους κλασικούς τής θεωρητικής φυσικής, τά έργα τού Helmholtz, Kirchoft, Boltzmann, Maxwell, Heftz, άπό όπου έμαθε την τέχνη να στήνει ένα μαθηματικό πλαίσιο, μέσα στο όποιο μπορεί να όρθωθεί τó οικοδόμημα τής φυσικής. Στο Πολυτεχνείο τής Ζυρίχης ή διδασκαλία των μαθηματικών γινόταν σέ ένα επίπεδο πιό προχωρημένο. Ανάμεσα στους καθηγητές βρισκόταν ό Hermann Minkowski, που τόν θεωρούσε σαν έναν άπό τους πιό πρωτότυπους μαθηματικούς τής έποχής του. Και άκριβώς ό Minkowski, ό όποιος δέν είχε ευχέρεια τής διδασκαλίας και ως εκ τούτου οι παραδόσεις του τόσο λίγο είχαν

έλκύσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ε. ἔδωσε τὶς ἐννοίες, πὺν ἦταν ἀναγκαῖες γιὰ τὴν μαθηματικὴ διατύπωση τῶν θεωριῶν του καὶ ἔριξε τὸν σπόρο γιὰ ὅλες τὶς μελλοντικὲς κατακτήσεις στὸν τομέα αὐτόν.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἀπέκτησε καὶ τὴν ἑλβετικὴ ὑπηκοότητα καὶ ἀντιμετώπισε ἔτσι κατὰ κάποιον τρόπον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπαγγελματικῆς του ἀποκατάστασως. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ καθηγητὲς του ἐνῶ ἐπαινοῦσαν τόσο τὸ τάλεντο του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ του ἀξία, δὲν ἔδειχναν ὅμως καμμιά διάθεση νὰ τὸν πάρουν βοηθό. Ἔτσι μετὰ ἀπὸ διάφορες προσωρινὲς ἀπασχολήσεις διορίσθηκε στὸ Κρατικὸ Γραφεῖο Διπλωμάτων Εὐρεσιτεχνίας στὴ Βέρνη. Ὁ διορισμὸς αὐτὸς στάθηκε ἀπὸ δύο πλευρὲς σταθμὸς στὴν ζωὴ του. Εἶχε τώρα μιὰ πρακτικὴ ἀπασχόληση, πὺν τοῦ ἐξασφάλιζε τὴν οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία καὶ τὸν ἀπορροφῶσε σὲ μιὰ ἀναγκαστικὴ ἐνεργητικότητα καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ δημιουργῆσει οἰκογένεια. Γιὰ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους αὐτὲς εἶναι οἱ δύο συνθήκες, πὺν φέρουν τὴν πιὸ σημαντικὴ, καὶ συχνὰ τὴν μόνη, ικανοποίηση στὴν ζωὴ τους. Γιὰ τὸν Ε. αὐτὸ ἦταν σωστὸ σὲ πολὺ μικρότερο βαθμὸ, γιὰτὶ δὲν εἶχε γι' αὐτόν μεγάλη σημασία οὔτε ἡ ἐπαγγελματικὴ δραστηριότητα, οὔτε ἡ οἰκογένεια. Πολλὲς φορὲς αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς δραστηριότητος, τοῦ ἔφερεν κάποιον ξεκούρασμα χωρὶς νὰ τὸν ικανοποιεῖ στὸ βάθος. Σὲ ὅλη του τὴν ζωὴ ὁ Ε. ἔμεινε ὁ μεγάλος ἐρημίτης. Ζήτησε τὴν ἁρμονία τοῦ κόσμου στὴν μουσικὴ, ὅπως καὶ στὴν μαθηματικὴ φυσικὴ καὶ αὐτὰ τὰ δύο πεδία τὸν αἰχμαλώτισαν σὲ ὅλη του τὴν ζωὴ. Ὅλα τὰ ἄλλα δὲν εἶχαν νόημα γι' αὐτόν, παρὰ μονάχα ὅσο μπορούσαν νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν στὴν πορεία του πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτόν.

Γ'

Τὸ 1905 ἦταν τὸ λαμπρὸ ἔτος τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας τοῦ Einstein. Ἡ μεγάλη ὅμως φήμη του βασίσθηκε σὲ ἕνα

ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἔτους αὐτοῦ. Εἶναι πράγματι ἀπίστευτο, τὸ σύνολον τοῦ ἔργου πὺν ὁ Ε. παρουσίασε τὸ ἔτος 1905. Ἦσαν πέντε ἐργασίες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἀνεφέρετο στὶς Διαστάσεις τῶν Μορίων. Αὐτὴν τὴν ἐργασία τὴν ὑπέβαλε ἀργότερα ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ζυρίχης. Ἡ δευτέρη ἐργασία του ἦταν σχετικὴ μὲ τὸ φωτοηλεκτρικὸ φαινόμενο καὶ τὸ ὁποῖο ἔκτοτε φέρει τὸ ὄνομά του. Εἶναι ἡ ἐργασία ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία τοῦ ἀνενεμήθη τὸ 1921 τὸ βραβεῖο Nobel τῆς Φυσικῆς. Καίτοι ὑπῆρχε ἀπὸ τότε καὶ μιὰ τρίτη καὶ σημαντικότερη ἐργασία του «περὶ τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς τῶν κινουμένων σωμάτων», δηλ. ἡ εἰδικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητος, ἡ Ἀκαδημία τῆς Στοκχόλμης δὲν ἐτόλμησε τότε, τὸ 1921, νὰ τοῦ ἀπονεμίει τὸ βραβεῖο Nobel γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴν καὶ ἐπροτίμησε νὰ βραβεύσει ἐκείνην τὴν σχετιζομένη μὲ τὸ φωτοηλεκτρικὸ φαινόμενο, δηλ. μὲ τὸ quantum φωτός, τὸ φωτόνιο.

Ἐπίσης ὁ Ε. ἐδημιούργησε τὸ ἔτος αὐτὸ καὶ μιὰ ἄλλη ἐργασία ἡ ὁποία ἐσχετιζέτο μὲ τὴν κίνηση Brown τῶν μορίων ἐντὸς τῶν ὑγρῶν καὶ μιάν ἄλλην πέμπτην ἐργασία ὑπὸ τὸν τίτλο: «Συσχετισμὸς τῆς Ἀδρανεῖας Σώματός τινος μὲ τὸ περιεκτικὸν τῆς Ἐνεργείας αὐτοῦ».

Πρῶτος ἐξεπλάγη ἀπὸ τὶς ιδέες τῆς εἰδικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος ὁ πρῶν καθηγητὴς του τῶν μαθηματικῶν ὁ Minkowski ὁ ὁποῖος εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ μετατεθεῖ ἀπὸ τὴν Ζυρίχη στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Goettingen, τὸ ὁποῖον τότε, τὸ 1905, ἦταν ὅπως ὁποῖοτε τὸ πρῶτο ἴδρυμα στὸν κόσμον γιὰ τὴν ἐπιστὴμὴ τῶν μαθηματικῶν. Ὁ Μ. συμπλήρωσε τὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος καὶ εἰσήγαγε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἔννοια τῆς τετάρτης διαστάσεως, δηλ. τὸν Χρόνον. Πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ ὅμως ὅτι τὸ μαθηματικὸ μέρος τῆς θεωρίας ὀφείλεται πρῶτον εἰς τὸν Lorentz, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶχε καταλήξει σχεδὸν εἰς τὰ αὐτὰ μαθηματικὰ συμπεράσματα.

Στην συνέχεια τὸ 1908 ὁ Einstein ὑπέβαλε μίαν ἄλλη διατριβὴ γιὰ ὑψηγοσία, τῆς ὁποίας ὅμως ἀγνοεῖται καὶ ὁ τίτλος ἀκόμη. Μὲ βάση αὐτὴν τὴν ἐργασία ὁ E. ἔγινε ὑψηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βέρνης. Τὸ ἐπόμενο ἔτος διορίζεται ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ζυρίχης καὶ στὴν συνέχεια, τὴν ἀνοίξη τοῦ 1911, τὸν ἐξέλεξαν ὡς τακτικὸν καθηγητῆ τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς στὴν Πράγα. Μετὰ ὅμως ἀπὸ ἐνάμισον χρόνον τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1912 ἐπανέρχεται ὡς τακτικὸς καθηγητῆς πλέον στὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, ὕστερα ἀπὸ πρωτοβουλία διασήμων ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ Nernst, τοῦ Max Planck καὶ τοῦ Lorentz καὶ τὴν παρέμβαση τοῦ Minkowski. Ἔτσι ἡ φήμη τοῦ E. μεγάλωσε ἀπὸ τότε τόσο πολὺ, ὥστε πολλοὶ ἐπιστημονικοὶ ὀργανισμοὶ φιλοδοξοῦσαν νὰ τὸν συγκαταλέγουν μεταξὺ τῶν ἐταίρων τους.

Στὴ Γερμανία ἀπὸ πολλὰ χρόνια προσπαθοῦσαν νὰ κάνουν τὸ Βερολίνο ὄχι μόνον πολιτικο-διοικητικὸ καὶ οἰκονομικὸ κέντρο τῆς χώρας ἀλλὰ καὶ κέντρο ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος. Ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ὁ Β΄, πού τοῦ ἄρесе νὰ σχετίζεται μὲ τοὺς Ἀμερικανούς, εἶχε μάθει ὅτι στὶς ΗΠΑ ὑπάρχουν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια καὶ Ἰνστιτοῦτα ἀφιερωμένα ἀποκλειστικὰ στὴν ἔρευνα, πού τὰ προικοδοτοῦσαν μὲ μεγάλα ποσὰ πλούσιοι ἐπιχειρηματίες, ὅπως ὁ Ροκφέλλερ, ὁ Κάρνετζι, ὁ Γκουγγεν Χάιμ. Τὴν ἴδρυση ἐνὸς τέτοιου ἰνστιτούτου ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς Γερμανίας θεώρησε ἀναγκαῖα ὁ Κάιζερ. Γιὰ τὴν ἐπ'ἀνδρωση τοῦ Ἰνστιτούτου αὐτοῦ ζητοῦσαν ἐπιστήμονες μὲ ἐξαιρετικὰ προσόντα καὶ ἡ ἐκλογή γινόταν ἀποκλειστικὰ μὲ βάση τὴν ἐπιστημονικὴ ἀξία. Ὁ Planck καὶ ὁ Nernst, ἡγέτες τῆς γερμανικῆς φυσικῆς ἐπιστήμης τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἔπεισαν τὸν πρόεδρο τοῦ Ἰνστιτούτου, τὸν φιλελεύθερο θεολόγο von Harnack νὰ προσκαλέσει στὸ Βερολίνο τὸν A. Einstein, τὸ ἀστέρι τῆς φυ-

σικῆς πού ἀνέτελε. Ὁ E. δέχθηκε τὴν πρόσκληση αὐτὴ καὶ ἀφοῦ δίδαξε γιὰ τρία μῶλις ἐξάμηνα στὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, ἐγκατεστάθηκε στὸ Βερολίνο, στὴν νέα του θέση, τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ 1933, ὅποτε, μετὰ τὴν ἄνοδο τῶν χιτλερικῶν στὴν Γερμανία, κατέφυγε στὶς ΗΠΑ, ὅπου ἔζησε καὶ ἐργάσθηκε τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεξεργάζετο μία νέα θεωρία, ἡ ὁποία δημοσιεύθηκε ἀργότερα τὸ 1916, γνωστὴ πλέον ὡς «Γενικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητος». Βάσεις τῆς θεωρίας αὐτῆς εἶχαν τεθεῖ κατὰ τὰ ἐξάμηνα τῆς παραμονῆς του στὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, ὅπου εἶχε τὴν εὐκαιρία τῆς συνεργασίας μὲ τὸν παλαιὸ του συμφοιτητῆ, καθηγητῆ πλέον τῆς Παραστατικῆς Γεωμετρίας, τὸν Grossman, πού ἦταν ἐξαιρετικὸς μαθηματικὸς καὶ ὁ ὁποῖος ἐπεξεργάστηκε τὸ μαθηματικὸ μέρος τῆς θεωρίας.

Ἡ δημοσίευση τῆς νέας αὐτῆς Γενικῆς Θεωρίας σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προγενέστερη εἰδικὴ (1905) συντέλεσαν στὴν δημιουργία τοῦ θρύλου περὶ τοῦ ἀκατανοήτου αὐτῶν. Καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν γένεση αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ὑπῆρξε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Einstein «ὑπερεπλήρησε τὸ φράγμα, πού εἶχε ὑψωθεῖ ἀπὸ τὸ ὀρμέμφυτο τοῦ ἀνθρώπου νὰ προσδιορίζει τὴν πραγματικότητα ἀποκλειστικὰ, ὅπως τὴν βλέπει ἀπὸ τὸ παραπέτασμα τῶν αἰσθήσεων του. Ὅπως ἡ θεωρία τῶν quanta ἔδειξε πῶς τὰ στοιχειώδη σωμάτια τῆς ὕλης δὲν συμπεριφέρονται ὅπως τὰ μεγαλύτερα μῶρια πού βλέπουμε στὸν χοντροκομμένο κόσμον τῶν ἐντυπώσεών μας, ἔτσι καὶ ἡ Σχετικότης δείχνει, πῶς δὲν μπορούμε νὰ βλέπουμε τὰ γεγονότα πού συνδέονται μὲ μεγάλες ταχύτητες κρίνοντάς τα ἀπὸ τὴν χωρική συμπεριφορὰ τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα εἶναι ὀρατὰ στὸ νωθρὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου. Οὔτε καὶ θὰ ἦταν σωστὸ νὰ σχηματίσουμε τὴν γνώμη πῶς οἱ νόμοι τῆς Σχετικότητος πραγματεύονται ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἀπεναντίας, δίνουν μία καταληπτὴ εἰκόνα ἐνὸς ἀπιστεύτου πολυσυνθέ-

του σύμπαντος, όπου τα απλά μηχανικά γεγονότα της γήινης εμπειρίας μας αποτελούν τις εξαιρέσεις. Ο σημερινός επιστήμονας, που ασχολείται με τις τρομακτικές ταχύτητες που επικρατούν μέσα στο ήλιγγιωδες σύμπαν των ατόμων ή με το άχανές του αστρικού χώρου και χρόνου, βρίσκει ακατάλληλους τους παλαιούς νόμους του Newton. Ένώ η σχετικότητα του E. δίνει σε κάθε περίπτωση μία πλήρη και ακριβή περιγραφή της φύσεως*.

Αυτή η αίγλη των θεωριών της Σχετικότητας οδήγησε ένα ανήσυχο πνεύμα του αιώνα μας, τον G. H. Wells, στην διατύπωση με τρόπο αποφθεγματικό του χαρακτηριστικού στοιχείου του πνεύματος του Einstein μιλώντας «για έκλεπτυσμένη απλότητα». Οι αρχές επάνω στις οποίες βασίζονται οι θεωρίες του E. για το φυσικό σύμπαν έχουν μία περιεργή απλότητα από την οποία πηγάζει ένα σύνολο επαναστατικών συνεπειών για την αναθεώρηση του κομοειδώλου της φυσικής επιστήμης.

Για τον E. ήταν πάντα φανερό πώς η ιστορία της ανθρωπότητας δεν θα μπορούσε να περιορισθεί σε απλές φόρμουλες. Οι αλληλεπιδράσεις που παρεμβαίνουν είναι τόσο πολυάριθμες, ώστε δεν μπορούμε να προβλέψουμε το μέλλον. Κατά κάποιο βαθμό μεγαλύτερο ή μικρότερο έχουμε πάντα την εντύπωση του χάους. "Αν όμως θεωρήσουμε το σύμπαν σαν ένα σύνολον -τόν ήλιο, τους πλανήτες, τους απλανείς, τον γαλαξία, τους μακρυνούς γαλαξίες, τα αστρικά νεφελώματα- υπάρχουν μαθηματικοί νόμοι τέτοιας υπέρτατης απλότητας, που το πνεύμα του ανθρώπου δύσκολα μπορεί να συκρατήση ένα αίσθημα θαυμασμού. Η ύπαρξη των απλών αυτών νόμων μέσα στο χάος που μās περιβάλλει είναι μία μυστηριακή γραμμή του σύμπαντος που ένιότε ξυπνάει στον E. αισθήματα που έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα. Την αντίληψη και

την αίσθηση αυτής της «απλότητας μέσα στους κόλπους του χάους» την έδωσε με το γνωστό και χαρακτηριστικό απόφθεγμα του: «Το πιο ακατανόητο πράγμα είναι ότι ο κόσμος είναι κατανοητός». Αυτή η πίστη του ότι το σύμπαν ύπακούει σε απλούς νόμους και ότι η ανθρώπινη διάνοια είναι ικανή, μέσα στα όρια που προσφέρουν οι δυνατότητές της, να τους αποκρυπτογραφήσει αποτέλεσε και την βασική επιλογή της ζωής του, για να αφιερώσει όλη του την ενεργητικότητα στην έρευνα για την κατανόηση αυτού του έξωπροσωπικού κόσμου με τον στοχασμό του.

Αυτήν την διανοητική του προσπάθεια για την εξερεύνηση αυτού του έξωπροσωπικού κόσμου την αναλύει ο ίδιος σε ένα αυτοβιογραφικό του δημοσίευμα, που περιέχεται σε έναν τιμητικό τόμο που κυκλοφορήθηκε το 1949 στην 'Αμερική με την ευκαιρία της έβδομηκοστής επέτειου των γενεθλίων του και το οποίο, επειδή το έγγραφε σε προχωρημένη ηλικία, το χαρακτηρίζει ο ίδιος χαριτολογώντας ως νεκρολογία.

Στο κείμενο αυτό μεταξύ των άλλων αναφέρεται σε γνωσιολογικά και επιστημολογικά θέματα και εξετάζει το πρόβλημα της σχέσεως και του «θαυμάζειν» με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου, ειδικότερα στον τομέα των ερευνών στο χώρο των φυσικών επιστημών. «Όταν -παρατηρεί ο E.- την ώρα που δεχόμαστε εντυπώσεις από τις αισθήσεις μας παρουσιάζονται εικόνες από την μνήμη μας, δεν μπορεί να γίνει λόγος για «σκέψη». "Όμως όταν μία ορισμένη εικόνα ξαναπαρουσιάζεται σε πολλές τέτοιες σειρές, τότε η εικόνα αυτή, με την παρουσία της, γίνεται ένα στοιχείο που βάζει τάξη σε τέτοιες σειρές, μιὰ που συνδέει σειρές ασύνδετες από μοναχές τους. "Ένα τέτοιο στοιχείο γίνεται εργαλείο, έννοια. "Ολόκληρη η σκέψη μας είναι ένα τέτοιου είδους παιχνίδι με τις έννοιες και η δικαίωση του παιχνιδιού αυτού βρίσκεται στο μέτρο που το παιχνίδι αυτό μās βοηθάει να κάνουμε μιάν επισκόπηση στις εμπειρίες, όσες λαβαίνου-

* L. Barnett: «Το σύμπαν και ο δόκτωρ 'Αϊνστάϊν» σελ. 53.

με από τις αισθήσεις μας. Την έννοια «της αλήθειας» δεν μπορούμε ακόμη να την χρησιμοποιήσουμε για ένα τέτοιο διαμόρφωμα, αλλά κατά την γνώμη μου μονάχα όταν έχουμε μπροστά μας την βεβαιότητα και την πληρότητα της δυνατότητας έλέγχου, ότι το διανοητικό αυτό διαμόρφωμα παρουσιάζει μια πλατειά συμφωνία με το σύνολο της εμπειρίας».

Έτσι τα έννοιολογικά συστήματα που διαμορφώνονται από την έπεξεργασία των στοιχείων που προσφέρει ο υλικός κόσμος, δεσμεύονται από δύο συνθήκες: α) να επιτρέπουν τον όσο το δυνατόν περισσότερο βέβαιο (διασθητικό) και πλήρη συντονισμό με τις εμπειρίες όσες λαμβάνουμε από τις αισθήσεις στο σύνολό τους και β) να αποβλέπουν σε μία όσο γίνεται οικονομία αναφορικά με τα λογικά ανεξάρτητα στοιχεία τους (βασικές έννοιες και αξιώματα). Και συνεχίζει εκφράζοντας την άποψή του ότι: «ή σύνδεση των εμπειριών με τις έννοιες γίνεται καθαρά διαισθητικά, όχι λογικά - όπως ή σύναψη των έννοιων ή των προτάσεων ανάμεταξύ τους». Με άλλα λόγια έχουμε μπροστά μας εδώ μια ζώνη λογικά ή αναλυτικά άπυρόδλητη, κάποιο άβατο, που δεν αντιστρατεύεται όμως αλλά συνάπτεται διαισθητικά -κατά τον Ε.- με το έννοιολογικό σύστημα και το γονιμοποιεί. Το άβατο αυτό δεν μπορεί να το πατήσει κανένας (αυτό σημαίνει άβατο): «φύσις κρύπτεσθαι φιλεί». Καμμιά συστηματική μέθοδος δεν υπάρχει που να οδηγεί στον τελικό δημιουργικό σκοπό. Μονάχα το ελεύθερο παιχνίδι της φαντασίας, είτε της διαισθητικής, είτε της μη διαισθητικής παραστατικής θεωρητικής φαντασίας μπορεί να φέρει τον επιστήμονα στην ανακάλυψη των αρχών ή των προτάσεων που θα τον οδηγήσουν στο (πάντα προσωρινό) τέρας».

Έτσι με την τελειοποίηση των μεθόδων παρατηρήσεως και πειραματισμού και την επέκταση της επιστημονικής εμπειρίας σε άγνωστες περιοχές του φυσικού κόσμου (ιδιαίτερα του μικροκόσμου και του άχα-

νοῦς σύμπαντος), ή φυσική επιστήμη υποχρεώνεται σε αναθεώρηση βασικών αρχών, στην εισαγωγή νέων ιδεών και στην ανάπτυξη νέων θεωριών, που σκοπός τους είναι να γκρεμίσουν το τείχος των αντιθέσεων που συχνά φράζει τον δρόμο προς την επιστημονική πρόοδο. «Όλες οι βασικές ιδέες στην επιστήμη -παρατηρεί ο Ε.- γεννήθηκαν από την δραματική σύγκρουση ανάμεσα στην πραγματικότητα και στις προσπάθειές μας να την κατανοήσουμε».

Και ή γένεση αυτών των βασικών ιδεών επιτυγχάνεται με τα μέσα της διανοίας, παρ' όλο που δεν μπορούμε να χαράξουμε από πριν ένα σχέδιο για την ανακάλυψη των γενικών αρχών. Η ανακάλυψη των βασικών αυτών νόμων είναι έργο μιάς μεγαλοφυίας, όπως και ή σύνθεση μιάς συμφωνίας. Ο γενικός όμως νόμος, μιά και διατυπώθηκε, ανήκει πλέον στην συνήθη λειτουργία της νοήσεως και προχωρεί μεθοδικά για να καταστήσει την σημασία του φανερή σε όλον τον κόσμο.

Η μεγαλοφυΐα του Einstein αυτόν τον σκοπό υπηρέτησε στην εξέλιξη των ιδεών στην φυσική επιστήμη. Την αναθεώρηση βασικών αρχών που για τρεις περίπου αιώνες έθεωρούντο άπαραβίαστοι στον κόσμο των επιστημόνων. Στο αυτοβιογραφικό αυτό κείμενο -για το οποίο έγινε προηγουμένως λόγος- ο Ε. ζητάει συγχώρηση από τον Newton (verzeih' mir) για την θαρραλέα παρέμβασή του σε μιά παντοδύναμη παράδοση, που μεσουράνησε αδιατάραχτη για τριακόσια περίπου χρόνια, με μεγάλη επιτυχία και που ακόμη τώρα χρησιμεύει για οδηγός στην σφαίρα της άμεσης εμπειρίας. «Νεύτωνα συγχώρεσέ με -γράφει ο Ε.- βρήκες έναν μοναδικό δρόμο, που στον καιρό σου ένας άνθρωπος με ανώτερη σκέψη και δημιουργικότητα μπορούσε να βρει. Οι έννοιες που συ έδημιούργησες ακόμη και σήμερα οδηγούν τη σκέψη μας στην φυσική, μ' όλο που ξέρουμε τώρα πώς πρέπει να αντικατασταθούν με έννοιες άλλες, περισσότερο απομακρυσμένες από την σφαίρα της

άμεσης έμπειρίας, αν αποβλέπουμε σε βαθύτερη κατανόηση των σχέσεων που υπάρχουν».

Οι δύο προϋποθέσεις -που προαναφέρθηκαν- για την κατανόηση της λειτουργίας του φυσικού κόσμου, δηλ. ή έπιβεβαίωση άφ' ένός της θεωρίας από την παρατήρηση και τó πείραμα και άφ' έτέρου ή αναζήτηση μιás γενικευμένης θεωρίας τού λεγομένου ένιαίου πεδίου αποτέλεσαν έκτοτε τó αντίκείμενο της έρευνας τού Ε. και της διανοητικής του προσπάθειας στο υπόλοιπο της έπιστημονικής του ένασχολήσεως σε ισόδιαβάση. Γιατί ή ικανοποίηση της πρώτης προϋποθέσεως στην φυσική άποτελεί θεμελιακή άρχή, δεδομένου ότι όλες οι προθέσεις τελικά μοναχά με την πράξη έπιβεβαιώνονται. Είτε τó θέλουμε είτε όχι δέν διαθέτουμε άλλη άκονόπετρα για τó πνεύμα μας από αυτήν. Την δικαίωσή τους οι έννοιες δέν την λαμβάνουν έπειδή τις θγάζουμε από τις αισθήσεις, αλλά έπειδή με τις έννοιες μās γίνεται κατανοητó αυτό που δεχόμαστε από τις αισθήσεις και την δικαίωση αυτήν την όνομάζουμε «πραγματικότητα». Αυτά είναι τα δύο συστατικά της γνώσεως, τó λογικό στοιχείο και τó έμπειρικό, και τó παιχνίδι κερδίζεται ή χάνεται στα «μαρμαρένια άλωνα» της έμπειρίας. Και οι θεωρίες τού Einstein και οι μαθηματικές τους διατυπώσεις ευτύχησαν να έχουν ικανοποιητικό βαθμό άκριβείας με τα δεδομένα των παρατηρήσεων. Και με αυτήν την βάση ή Γενική Θεωρία της Σχετικότητας έγονιμοποίησε την έπιστημονική σκέψη σε ποικίλες κατευθύνσεις και πλήθος νέων θεωριών και κοσμολογικών μοντέλων, όπως εκείνα τού Freidmann - Le maitre, τού Hawking και Penrose, τού Misner και άλλων προέκυψαν από αυτήν.

Δ'

Έξ άλλου ή μεγάλη έπιτυχία της γεωμετρικής μεθόδου για την γενική θεωρία της Σχετικότητας τού προκάλεσε έντελώς φυσικά την ιδέα να αναπτύξει την καινούργια

του θεωρία μέσα στο πλαίσιο τού χώρου των τεσσάρων διαστάσεων. Στην περίπτωση αυτή έπρεπε να έχει και άλλα χαρακτηριστικά, εκτός από την καμπύλωση που οφείλεται στα βαρογεννητικά φαινόμενα.

Η είδηση πως ó Einstein εργαζόταν για την διατύπωση μιás θεωρίας τού ένιαίου πεδίου διαδόθηκε κυρίως τó 1929 κατά την πεντηκοστή επέτειο των γενεθλιών του. Για τó ευρύ κοινό ήταν πολύ έλκυστική ή ιδέα πως άκριβώς την στιγμή που ένας άνθρωπος μπορούσε άκόμη να βρει τόν μαγικό τύπο, με τόν όποιο έπιτέλους θα μπορούσαν να λυθούν όλα τα αινίγματα που υπάρχουν στην φύση. Και ή προσπάθεια αυτή, ή όποια άρχισε από τó Βερολίνο τó 1929 με την δημοσίευση ένός άρθρου όλιγοσέλιδου που άποτελείτο έξ όλοκλήρου από μαθηματικούς τύπους, συνεχίστηκε μετά την μόνιμη έγκατάστασή του τó 1933 στις ΗΠΑ στο Ίνστιτούτο Άνωτέρων Σπουδών στο Princeton μέχρι τó τέλος της ζωής του.

Τó 1949 έδημοσίευσε μία νέα θεωρία τού ένιαίου πεδίου που εκφράζεται με περιήλικες μαθηματικές έξισώσεις, με τις όποιες προσπάθησε να εξηγήσει τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ όλων των φυσικών νόμων και ιδιαίτερα να βρει τόν κρίκο μεταξύ των βαρογεννητικών άφ' ένός και των ήλεκτρομαγνητικών φαινομένων άφ' έτέρου. Συνέχισε την διατύπωση αυτών των έξισώσεων τού πεδίου ως τó 1951. Σύμφωνα με την έκφρασή του «ή θεωρία αυτή είναι ή πιό γενική μορφή των έξισώσεων της βαρύτητας». Με νεώτερες ανακοινώσεις του τó 1953 διευκρίνιζε, ότι έπέτυχε να υπερνικήσει όλες τις δυσκολίες για την διατύπωση μιás θεωρίας τού ένιαίου πεδίου με μαθηματικές έκφράσεις.

Συγκεκριμένα για να ένοποιήσει τó ήλεκτρομαγνητικό πεδίο και τó πεδίο βαρύτητας ó Ε. έγενίκευσε τις γεωμετρικές ιδιότητες τού χωροχρόνου. Ό νέος «άσύμμετρος μετρικός τανυστής» περιέχει 16 εκθέτες, από τούς όποιους οι δέκα αναφέρονται σε όλες τις δυνάμεις βαρύτητας και οι υπόλοι-

πες ἔξι ἀφοροῦν ἠλεκτρικὲς καὶ μαγνητικὲς δυνάμεις. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς πρέπει νὰ ἰκανοποιοῦν μαθηματικὲς ἐξισώσεις τόσον πολὺπλοκες, ποὺ οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε οἱ συνεργάτες του κατόρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν λύσεις ποὺ νὰ ἐναρμονίζονται μὲ τὶς γνωστὲς ιδιότητες τῶν σωματίων. Καὶ αὐτὸ στάθηκε ἡ μεγάλη πίκρα τῆς ζωῆς του. Δὲν μπόρεσε νὰ φθάσει στὴν ἀπλοποίηση αὐτῶν τῶν νόμων τοῦ σύμπαντος στὴν ἔκφρασή τους μὲ μιὰ μοναδικὴ ἐξίσωση, ἴσως γιατί δὲν ἦταν γνωστὲς τότε ὅλες οἱ δυνάμεις ποὺ δροῦν μέσα στὸ ἄτομο. Παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς μὴ ὀλοκληρώσεως τῆς θεωρίας τοῦ ἐνιαίου πεδίου ἀπὸ τὸν E., ἡ τελευταία τῆς μορφῆ συνετέλεσε στὴν ἀνάπτυξη πολλῶν κεφαλαίων τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς, ἀνοίγοντας τὸν δρόμο στοὺς νεωτέρους γιὰ τὴν διερεύνηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θέματος.

Δύο μεγάλα θεωρητικὰ συστήματα ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὸ 1900 ἕως τὸ 1927 γιὰ νὰ περιγράψουν ποσοτικὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἀφ' ἐνὸς στὴν ἀόρατη περιοχὴ τοῦ μικρόκοσμου καὶ ἀφ' ἑτέρου στὰ ἀπύθμενα βάθη τοῦ διαγαλαξιακοῦ διαστήματος καὶ νὰ κλονίσουν τὴν πίστη, ποὺ εἶχαν μέχρι τότε οἱ φυσικοὶ ἐπιστήμονες σὲ ἓνα μηχανικὸ σύμπαν μὲ ὁμαλὴ λειτουργία. Τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτά, ἡ θεωρία τῶν quanta πραγματεύεται τὶς θεμελιώδεις μονάδες τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνέργειας. Τὸ ἄλλο, ἡ θεωρία τῆς Σχετικότητος πραγματεύεται τὸ διάστημα, τὸν χρόνο καὶ τὴν συγκρότηση τοῦ σύμπαντος ὡς ἓνα σύνολο. Καὶ στὰ δύο συστήματα ἡ συμβολὴ τοῦ Einstein ἦταν καθοριστικὴ. Στὴν περίπτωσι τῆς θεωρίας τῶν quanta, πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἀρχικὴ τῆς διατύπωση ἀπὸ τὸν Max Planck, μὲ τὴν ἐργασία του στὸ φωτοηλεκτρικὸ φαινόμενο συνετέλεσε στὴν ἐδραίωσίν της καὶ στὴν ἐπέκτασή της καὶ σὲ ἄλλες σφαῖρες τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἐνῶ γιὰ τὴν θεωρία τῆς σχετικότητος ὑπῆρξε ὁ ἀναμφισβήτητος δημιουρ-

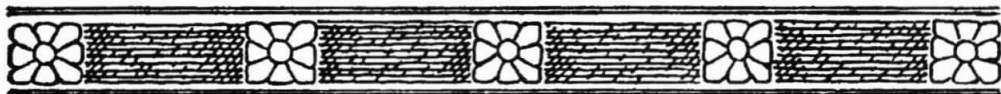
γὸς τῆς, μὲ συνέπεια ὅλες οἱ θαυμαστὲς κατακτήσεις στὸν χῶρο τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς νὰ ἔχουν ἀφετηρίαν τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τῆς μεγαλοφυΐας του, ἀνοίγοντας μιὰ τόσο βαθειὰ πηγὴ πληροφοριῶν ποὺ διέπουν τὴν φύση ἀπὸ τὴν ὁποία γιὰ πολλὰ χρόνια οἱ ἐπιστήμονες θὰ ἀντλοῦν καινούργιες γνώσεις.

Ἡ μεγάλη συμβολὴ του, λοιπόν, στὴν ἔρευνα γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ φυσικοῦ σύμπαντος, ἡ ἐπαναστατικότητά καὶ τὸ παράδοξο τῶν θεωριῶν του, τοῦ ἔδωσαν τέτοια αἴγλη, ὥστε πολλὲς ἰδεολογίες θέλησαν νὰ τὶς ἐκμεταλλευθοῦν προκειμένου νὰ ἀντλήσουν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ θεωρίες τοῦ E. ἐγκαταλείποντας τὴν μηχανικὴ ἀναλογία, συμφωνοῦν μέχρις ὀρισμένου βαθμοῦ μὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ ρεύματα, ποὺ ἀντιτίθενται στὴν μηχανιστικὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου καὶ τὴν συνδεδεμένη μὲ αὐτὴν ὑλιστικὴ φιλοσοφία. Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ τρόπου τῆς ἐκφράσεώς του τὸν προσέγγισε ἀρκετὰ μὲ αὐτοὺς ποὺ στὴν ἠθικὴ ἀποκαλοῦνται σκεπτικιστὲς καὶ τοὺς συνδέουν συχνὰ μὲ μιὰ ὑλιστικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς. Ἔτσι λοιπόν οἱ θεωρίες τοῦ E. μποροῦσαν κάλλιστα μὲ φιλοσοφικὴ ἐπεξεργασία νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν προπαγάνδα τοῦ ὑλισμοῦ ἢ καὶ τὸ ἀντίστροφο στὴν ἀντίκρουση τῶν ὑλιστικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ νὰ παίξουν ρόλο στὴν πάλιν τῶν ἰδεῶν, ἀκόμη καὶ σὲ ἐκείνη τῶν πολιτικῶν παρατάξεων. Ὁ ἐπιστήμονας φυσικὸς ὅμως δὲν βρῖσκει κανένα ἴχνος τέτοιων ἰδεῶν στὶς θεωρίες τοῦ E. καὶ πιστεύει ὅτι ἡ ἰσχὺς τους ἐξαρτᾶται μονάχα ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια ὀρισμένων ὑπολογισμῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἂν ὀρισμένα λεπτὰ πειράματα ἐκτελοῦνται μὲ τὴν ἀναγκαίαν προσοχή. Αὐτὴν τὴν ἀποψη συμμεριζόταν καὶ ὁ ἴδιος.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

“Όπως όλα τα μεγάλα πνεύματα έτοι και ό Ιπποκράτης προσπάθησε να έμβαθύνει στο θέμα της θεότητας. “Άλλωστε ή ροπή προς τó θεϊόν είναι έμφυτη και ή θρησκεία αποτελεί έκφραση της νοσταλγίας του ανθρώπου να ξεπεράσει τά όρια μέσα στα όποια τόν περιορίζουν ή ζωή και ή φύση.

«Ό Ιπποκράτης εσθήριξε τήν ιατρικήν επί άπολύτως φυσικής βάσεως, χωρίς όμως να εξέλθη από τά όρια της θρησκευτικότητας», γράφει ό Κ. Γεωργούλης. Προσπάθησε με σύνεση να διαχωρίσει τήν ιατρική ως έπιστήμη που άναζητεί τή φυσική εξήγηση τών άσθενειών από τις μεθόδους που στηρίζονταν στις πρωτόγονες ιδέες για τις σχέσεις τών θεών με τούς ανθρώπους.

Ό Ιπποκράτης θεωρείται όρθολογιστής, αλλά ό όρθολογισμός του είναι άπαλός, εύλύγιστος και μετριοπαθής. Δέν υίοθετεί τήν άρνηση της πίστewς, ούτε παρουσιάζει τήν τάση τών όρθολογιστών του 19ου και 20ου αιώνα, που παραβιάζουν τήν αντίθεση μεταξύ λογικής και θρησκείας (βλ. J. Jouanna, Hippocrate, Paris, 1992, σ. 278).

Έπιχειρώντας με τή διάνοιά του να προσεγγίσει τó Θεϊό, διατυπώνει τήν άποψη ότι ή γνώση τών θεών έπιτυγχάνεται (σχετίζεται) με τó πνεύμα: «Ή περι θεών είδησις έν νόφ εμπλέκεται» (Περί Εύσχημοσύνης, 6).

Έξετάζοντας τή φύση έπισημαίνει τήν τελειότητα τών δημιουργημάτων της και διαπιστώνει ότι τά πάντα λειτουργούν ως ένα άρμονικό σύνολο.

Συγκρίνοντας τά ανθρώπινα έργα με τά θεϊά δημιουργήματα της φύσης τονίζει τις διαφορές: Οί άνθρωποι ώρισαν τούς νόμους (τά

κατά συνθήκη), (τις συνθήσεις), άγνοούντες (πολλάκις), γιατί τούς έθεσαν, τή φύση όμως όλων τών όντων τή διαμόρφωσαν οι θεοί. “Όσα ώρισαν οι άνθρωποι παρουσιάζουν συχνά παραφωνίες και άτέλειες. “Όσα όμως ώρισαν οι θεοί έχουν πάντοτε όρθώς, τόσο εκείνα που κρίνονται όρθά, όσο και εκείνα που νομίζονται από τούς ανθρώπους ως μη όρθά: «Όκόσα δέ θεοί διέθεσαν, αίει όρθώς έχει και τά όρθά και τά μη όρθά» (Περί Διαίτης Α΄, 11).

Άναφερόμενος στις παθήσεις και τά συμπτώματα εκφράζει τήν άποψη ότι ή ιατρική άποδεικνύεται, τις περισσότερες φορές, εύσεβής άπέναντι στους θεούς: «εύρίσκεται τά πολλά προς θεών έντίμως κειμένη ή ιητρική» (Περί Εύσχημοσύνης, 6).

Άντιπαραβάλλοντας τή θρησκεία προς τήν έπιστήμη ό Ιπποκράτης διακηρύττει ότι ή δύναμη της έπιστήμης, έν αντιθέσει προς τή δύναμη της θεότητας, είναι περιορισμένη. Οί ιατροί ύποχωρούν μπροστά στη δύναμη τών θεών, γράφει χαρακτηριστικά στο περι Εύσχημοσύνης έργο. «Οί ιητροί θεοί παρακεχωρήκασι».

Μερικοί εκφράζουν άμφιβολίες άν οι γνώμες αυτές προέρχονται από τόν Ιπποκράτη, έπειδή δέν θεωρούν γνήσιο τó έργο «Περί Εύσχημοσύνης». Έκφράζονται όμως παρόμοιες άπόψεις για τó «Θεϊόν» και σε άλλα Ιπποκρατικά έργα που θεωρούνται γνήσια. Στο «Προγνωστικόν» ό Ιπποκράτης άναφερόμενος στην πρόδλεψη της πορείας της νόσου γράφει ότι οι ιατροί πρέπει να έξακριδώνουν, μήπως ύπάρχει κάτι θεϊκό στις άρρώστιες και να φροντίζουν για τήν όρθή πρόγνωση: «και

εἶ τι θεῖον ἔνεστιν ἐν τῆσι νούσοισι, καὶ τουτέου τὴν πρόνοιαν ἐκμανθάνειν» (Προγνωστ. 1). Ἡ πρόταση αὐτὴ ἔχει ἀπασχολήσει τοὺς ἐρμηνευτὰς. Κατὰ τὸν Nestle μὲ τὸ «θεῖον» δηλώνονται ὅλες οἱ μετεωρολογικὲς ἐπιδράσεις, ἀπέναντι στίς ὁποῖες ὁ ἄνθρωπος στέκεται τελείως ἀδύναμος. Ὁ Δ. Λυπουρλή γράφει: «Δὲν ἀποκλείεται ἡ λέξις «θεῖον» νὰ ἔχει ἐδώ τὴ σημασία «τὸ ἀνεξήγητο», «τὸ πέρα ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες». Μὲ τὸ νόημα αὐτὸ ἡ λέξις φαίνεται νὰ ταιριάζῃ στὸ στόμα ἐνὸς ἱατροῦ πού ὀφείλει πάντοτε νὰ προσδιορίξῃ τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐπιστήμης του» (βλ. Δ. Λυπουρλή, Ἴπποκρ. Συλλογὴ, 1991, σ. 211).

Σαφὴς εἶναι ἡ θέσις τοῦ Ἴπποκράτη ἐναντι τῶν θεῶν, ἐνίοτε μάλιστα ἐναντι τοῦ Θεοῦ σὲ πολλὰ χωρία τοῦ ἔργου «Περὶ Ἱερῆς Νούσου».

Πολλοὶ μιλοῦσαν τότε γιὰ θεϊκὲς ἀρρώστιας. Τὴν ἐπιληψία τὴ θεωροῦσαν ἀσθένεια θεογενῆ καὶ τὴν ἀνόμαζαν «ιεράν νόσον». Αὐτοὶ πού βάπτισαν ἱερὴ αὐτὴ τὴν ἀρρώστια, γράφει ὁ Ἴπποκράτης, θὰ ἦσαν ἄνθρωποι ὅπως «οἱ νῦν μάγοι τε καὶ καθάρται καὶ ἀγύρται καὶ ἀλαζόνες», πού προσποιοῦνται ὅτι εἶναι πολλὴ θεοφοβούμενοι καὶ ὅτι κατέχουν σπάνια σοφία (Περὶ Ἱερῆς Νούσου, 2).

Ἡ θεωρούμενη ἱερὴ νόσος δὲν εἶναι περισσότερο ἱερὴ ἀπὸ ὅποιανδήποτε ἄλλη νόσο. Ἔχει καὶ αὐτὴ τὸ φυσικὸ τῆς αἰτίου. «Ἐκαστον νόσημα φύσιν ἔχει καὶ πρόφασιν», ἔλεγε ὁ Ἴπποκράτης (Περὶ Ἱερῆς Νούσου, 5). Οἱ ἀσθένειες ὡς πρὸς τὴν ἀνώτερη προέλευσὴ τους ἔχουν «θείαν τὴν καταγωγὴν», δημιουργοῦνται ὅμως ἀπὸ φυσικὰ αἰτίαι, τὶς ὁποῖες μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ προβλέψῃ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικὰ.

Ἡ συνειδήσή του ἐξεγείρεται ἐναντίον ἐκείνων πού ἐκμεταλλεύονται τὴ θρησκεία μιλώντας γιὰ θεόσταλτες ἀρρώστιας, τὶς ὁποῖες μποροῦσαν τάχα μὲ μάγια νὰ ἐξορκίσουν. «Ὀὐκ ἔστιν ὁ θεὸς αἴτιος οὐδενός (κακοῦ)», διακηρύσσει στὸ ἔργο του «περὶ

ιερῆς νούσου». Τὸ Ἴπποκρατικὸ αὐτὸ σύγγραμμα, πού χαρακτηρίζεται «ὀρόσημο στὴν ἱστορία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιστήμης», ἐκφράζει τὸν ἀκατάπαυστο ἀγῶνα πού διεξάγει ὁ ἐπιστημονικὰ σκεπτόμενος ἄνθρωπος ἐναντίον τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς ἀγυρτείας.

Ὡς ἀληθινὸς φιλόσοφος καὶ ἐρευνητῆς ἐτόλμησε πρῶτος νὰ γράψῃ ὅσα ἡ πείρα τὸν εἶχε διδάξει καὶ ὅσα ἀπὸ τὶς καθημερινὲς του παρατηρήσεις ἐγνώριζε, στηλιτεύοντας τὶς προλήψεις καὶ τὶς ἀγυρτεῖες πού ἐπικρατοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἡ εὐλάβειά του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀνέχεται τὴ θεοκαπηλεία. Ἐκφράζει τὴν ἀγανάκτησή του ἐναντίον ἐκείνων πού μιλοῦσαν γιὰ θεοὺς καὶ δαίμονες, χωρὶς νὰ πιστεύουν καὶ χωρὶς νὰ σέβονται τίποτε.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἀσκληπιείων καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἱατροί, πού ἐργάζονταν ὡς ἰδιῶτες, ἀναμείγνυαν μὲ τὰ θεραπευτικὰ τους μέσα καὶ πράξεις δεισιδαιμονίας καί, συχνά, συνεργάζονταν μὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἀσκληπιείων, μοιράζοντας προφανῶς τὰ κέρδη τους.

Αὐτοὶ πού ὑπόσχονται θεραπείες μὲ θαυματουργικοὺς τρόπους ἐξαπατοῦν τοὺς ἀνθρώπους, λέγει ὁ Ἴπποκράτης, καὶ εἶναι ἀσεβεῖς, διότι χωρὶς ἐντροπὴ ἀποδίδουν στὸ θεὸ τὰ σκοτεινὰ τους τεχνάσματα. Ἄν ὁ ἄρρωστος ἀναλάβῃ τὴν ὑγεία του, προβάλλουν τὴν ἐκβαση αὐτὴ γιὰ νὰ δοξασθοῦν, ἂν πάλιν ἀποθάνῃ, ἔχουν ἀσφαλῆ τὴν ἀπολογία ὅτι δὲν εἶναι αὐτοὶ αἴτιοι, ἀλλὰ οἱ θεοί. Καὶ καταλήγει ὅτι αὐτὸ πού ἐκείνοι ὀνομάζουν εὐσέβεια καὶ θεό, εἶναι ἀσέβεια καὶ προσβολὴ τοῦ θεοῦ: «τὸ δὲ εὐσεβὲς αὐτῶν καὶ τὸ θεῖον, ἀσεβὲς ἔστι καὶ ἀνόσιον» (Περὶ Ἱερῆς Νούσου, 3).

Οἱ διακηρύξεις αὐτὲς τοῦ Ἴπποκράτη καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς του ἀποκαλύψεις εἶχαν προκαλέσει τὸ μῖσος πολλῶν τερατοφυγῶν ἱατρῶν καὶ μερικῶν θαυματοποιῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ εἶναι πολλὴ πιθανὸν ἀπὸ ἐδώ νὰ προήλθε ἡ ἀναίσιχνη συκοφαντία ὅτι ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κῶ, διότι πυρπόλησε τὸ ναὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κατὰ τὴν παράδοξη μαρτυρία τοῦ Πλινίου. Βέβαια οἱ μεγάλοι Ἴπποκρατιστὲς δὲν ἐθεώρησαν ποτὲ ἀξιόπιστη αὐτὴ τὴ μαρτυρία, καθὼς καὶ τὴ

μαρτυρία τοῦ Ἀνδρέου γιὰ ἐμπρησμό τοῦ Γραμματοφυλακείου τῆς Κνίδου (βλ. Ἀδ. Κοραῆ, Προλεγόμενα στοὺς Ἀρχ. Ἑλληνες συγγραφεῖς, τόμ. Β', σ. 342 κ.έ.).

Ὁ Ἴπποκράτης καταδικάζει ὅλους τοὺς θεραπευτὲς καὶ ἐξαγνιστὲς πού ζητοῦν νὰ ἐπιρεάσουν τὸ θεῖον μὲ μαγικὲς πράξεις καὶ ἐπωδές, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀντιεπισημονικὲς ἐνέργειες καὶ ὀδηγοῦν, τελικά, στὸν ἐξευτελισμὸ τῆς θρησκείας.

Μὲ τοὺς ἐξαγνισμοὺς καὶ τὰ ξόρκια διαπράττουν τὴν πιὸ μεγάλη ἀσέβεια καὶ ἀθεΐα: «Καθαρμοῖσι τε χρέονται καὶ ἐπαιοῖσιν καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἀθεώτατον πρῆγμα ποιέουσιν», γράφει χαρακτηριστικὰ (Περὶ ἱερῆς νόσου, 4).

Ἄντι τῶν καθαρῶν καὶ τῶν ἐξορκισμῶν θὰ ἔπρεπε, ἀντίθετα, νὰ κάνουν θυσιῆς καὶ προσευχῆς, νὰ ὀδηγοῦν τοὺς ἀρρώστους στὰ ἱερά καὶ νὰ παρακαλοῦν τοὺς θεοὺς: «*θύειν τε καὶ εὐχέσθαι καὶ ἐς τὰ ἱερά φέροντας ἰκετεύειν τοὺς θεοὺς*» κηρύσσει στὸ 4 κεφάλαιο τοῦ ἔργου «Περὶ Ἱερῆς Νόσου». Καί, συνεχίζοντας, ἐξηγεῖ: ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ ποτὲ νὰ μολυνθῆ ἀπὸ τὸ θεό, διότι τὸ (πιὸ) ἀκάθαρτο δὲν μαινέται ἀπὸ τὸ ἀγνότατο. «*Οὐχ ὁ θεὸς τὸ σῶμα λυμáίνεται ἀλλ' ἢ νοῦσος*» διακηρύσσει σὲ ἄλλη περίπτωσι (Ἱερ. Νόσ., 14).

Ἐὰν πράγματι ὑπάρχει ἀνόσιο μίasma, πρέπει νὰ τὸ καθαρίσῃ ὁ θεός, διότι τὰ πιὸ μεγάλα καὶ τὰ πιὸ ἀνόσια σφάλματά μας μόνο ἡ δύναμη τοῦ θεοῦ μπορεῖ νὰ καθαρίσῃ καὶ νὰ μᾶς ἐξαγνίσῃ. «*Τὰ γοῦν μέγιστα τῶν ἀμαρτημάτων καὶ ἀνοσιώτατα τὸ θεῖόν ἐστι τὸ καθαίρον καὶ ἀγνίζον*» (Περὶ Ἱερ. Νόσου, 4). Εἶναι πραγματικὰ μιὰ διακήρυξι πού θυμίζει κείμενα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἔργο αὐτὸ «Περὶ ἱερῆς νόσου», ὅπως γράφει ὁ Lesky, προσφέρει ἐκλεκτὲς καὶ ὠραίες μαρτυρίες ἐλληνικῆς εὐσεβείας, ἀφοῦ μέσα σ' αὐτὸ ταυτίζεται τὸ ἐπιστημονικὸ πρόβλημα τῶν φυσικῶν αἰτίων τῶν ἀσθενειῶν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς θεϊκῆς τους ἀρχῆς, γιὰτι σὲ

τελευταία ἀνάλυσι ὅλα ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν θεό (Lesky, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Α. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 683).

Κατηγορηματικὸς κατὰ τῶν δεισιδαιμονίων εἶναι ὁ Ἴπποκράτης καὶ στὸ ἔργο του «Περὶ Ἀέρων, Ὑδάτων, Τόπων». Πολλοὶ Σκῦθες ἔπασχαν τότε ἀπὸ σεξουαλικῆ ἀνικανότητα, τὴν ὁποία οἱ ἐντόπιοι ἀπέδιδαν σὲ κάποια θεότητα. Ὁ Ἴπποκράτης ἀπεκάλυψε τὶς φυσικὲς αἰτίες (ἰλασία), ἀπὸ τὶς ὁποῖες προερχόταν ἡ νόσος καὶ ἐπεσήμανε ὅτι ἡ ἀσθένεια αὐτὴ δὲν εἶναι περισσότερο θεϊκὴ ἀπὸ ἄλλες. «*Δὲν ὑπάρχουν ἀρρώστιες πιὸ θεϊκὲς ἢ πιὸ ἀνθρώπινες ἀπὸ τὶς ἄλλες. Ὅλες τοὺς εἶναι ἴδιες καὶ ὅλες εἶναι θεϊκὲς ὡς πρὸς τὴν ἀπώτερη προέλευσι. Κάθε μίᾳ ἔχει τὴ δική της αἰτία καὶ καμμία δὲν γεννιέται χωρὶς φυσικὸ αἴτιο*». «*Οὐδὲν πάθος ἐτέρον θεϊότερον οὐδὲ ἀνθρωπινότερον, ἀλλὰ πάντα ὁμοῖα καὶ πάντα θεῖα, ἕκαστον δὲ αὐτῶν ἔχει φύσιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ οὐδὲν ἄνευ φύσεως γίνεται*» (περὶ Ἀέρων, Ὑδάτων, Τόπων, 22).

Παρατηρώντας, μάλιστα, ὅτι ἡ νόσος αὐτὴ προσέβαλλε περισσότερο τοὺς πλοῦσιους ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς, δρῖσκει τὴν εὐκαιρία νὰ σχολιάσῃ μιὰ ἄλλη πρόληψι γιὰ τὶς παράλογες ἀπαιτήσεις καὶ τὶς εὐνοῖες τῶν θεῶν. Ἄν ἡ ἀρρώστια αὐτὴ εἶναι πιὸ θεϊκὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες, παρατηρεῖ ὁ Ἴπποκράτης, θὰ ἔπρεπε νὰ προσβάλλῃ λιγότερο τοὺς πλοῦσιους, πού προσφέρουν συχνὰ θυσιῆς καὶ ἀναθήματα, καὶ περισσότερο ἐκείνους πού δὲν ἔχουν περιουσία, γιὰ νὰ προσφέρουν ἀφιερῶματα στοὺς θεοὺς, «*ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ θεοὶ χαίρουν ὅταν οἱ ἀνθρώποι τοὺς τιμοῦν καὶ τοὺς ἀνταποδίδουν τὶς τιμὲς μὲ τὴν εὐνοιά τους*». Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ κατηγοροῦν καὶ παραπονοῦνται, συχνά, στοὺς θεοὺς πὼς δὲν τοὺς δίνουν χρήματα. Θὰ περίμενε, λοιπόν, κανεὶς, θεϊκὲς τιμωρίες γιὰ τέτοια σφάλματα νὰ δοκιμάζον περισσότερο οἱ πτωχοὶ ἀπὸ τοὺς πλοῦσιους (Περὶ Ἀέρων, Ὑδάτων, Τόπων, 22). Ἀλλὰ τέτοιες ἀντιλήψεις γιὰ τὸν Ἴπποκράτη καὶ γιὰ κάθε φιλόθρησκο (ὄχι θρησκόληπτο) ἀνθρώπο θὰ ἦσαν παράλογες. Ὁ Ἴπ-

ποκράτης τιμούσε πάντοτε την πατροπαράδοτη θρησκεία, παρὰ τις ἀτέλειες πού διέκρινε μὲ τὸ καθαρὸ του πνεῦμα. Δεῖγμα τῆς θεοσεβείας του εἶναι καὶ ἡ ἀφιέρωση χάλκινου ὁμοιώματος ἀνθρώπινου σκελετοῦ στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν, πού ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Πανσανία (Φωκικὰ Χ. 2, 6).

Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Ἴπποκράτη διακρίνεται καθαρὰ καὶ στὸν Ὑρκου του, ὅπου ἐπικαλεῖται πρῶτα τοὺς τέσσερις θεοὺς πού προστατεύουν τὴν ὑγεία, ὡς συμπαραστάτες καὶ βοηθοὺς στὸ λειτούργημα τοῦ ἱατροῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ τὶς θεές, ὡς μάρτυρες καὶ ἐγγυητὲς γιὰ τὴν εἰλιρηνία τῶν ὑποσχέσεών του. Ἔτσι κάθε ὀρκιζόμενος δεσμεύεται, ἠθικά, ἔναντι τῶν θείων δυνάμεων, ὡς ἐφόρων τῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου καὶ αἰσθάνεται ὅτι ἀναλαμβάνει ἱερὸ λειτούργημα. Ἡ θρησκευτικὴ ἀρχὴ τοῦ Ὑρκου φαίνεται περισσότερο στὴν κεντρικὴ φράση: «*Ἀγνῶς δὲ καὶ ὀσίως διατηρήσω βίον τὸν ἐμὸν καὶ τέχνην τὴν ἐμήν*». Εἰδικώτερα μὲ τὸ ἐπίρρημα *ὀσίως* τονίζεται ἡ εὐσέβεια, ἡ ἀφοσίωση τοῦ ἀληθινοῦ λειτουργοῦ στὴν θεότητα. Ἐδῶ ὁ πνευματικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος μᾶς διδάσκει ὅτι, ὅποιος σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τοὺς θείους νόμους, αὐτὸς εἶναι πάντοτε καθαρὸς (ἀγνός) καὶ ἐπωφελής. Εἶναι ἓνα ἀξίωμα στὸ κέντρο τοῦ Ἴπποκρατικοῦ Ὑρκου, πού ἰσχύει ὄχι μόνο γιὰ τοὺς ἱατροὺς, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄνθρωπο, κάθε ἐποχῆς.

Οἱ θρησκευτικὲς ἀρχὲς τοῦ Ἴπποκράτη καὶ εἰδικώτερα τοῦ Ὑρκου ἐκτιμήθηκαν, ἰδιαιτέρα, ἀπὸ τοὺς Πατέρες καὶ τοὺς λογίους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προβλήθηκαν, κατὰ καιροὺς, ὡς ὑπέροχες διδαχὲς καὶ ὡς χριστιανικὲς ἐντολές.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στὸν ἐπιτάφιο λόγο του γιὰ τὸν ἀδελφὸ του Καισάριο, ἔξοχο αὐτοκρατορικὸ ἱατρό, γιὰ νὰ δεῖξῃ πόσο ἐνάρετος ἦταν καὶ πόσο πιστὸς στὶς ἱατρικὲς του ὑποχρεώσεις, τονίζει ὅτι δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ τὸν ὀρκίσῃ κανένας στὸν Ἴπποκρατικὸ Ὑρκου: «*Τὰ τίμα πιστευόμενος*

καὶ μηδὲν Ἴπποκράτους ὀρκιστοῦ προσδεόμενος», (Επιτάφιος εἰς Καισάριον, XXXV, 763a Migne).

Ὁ Ἅγιος Ἰερώνυμος, Πατέρας τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἀναφερόμενος στὸ ἱατρικὸ ἀπόρρητο, τὴν προθυμία καὶ τὸ σεβασμὸ πού ἐπιβάλλει ὁ Ἴπποκράτης μὲ τὸν Ὑρκου τοῦ στοὺς μαθητὲς του, διερωτᾶται «*πόσο μᾶλλον ἐμεῖς οἱ κληρικοί, πού μᾶς ἔχει ἀνατεθῆ ἢ φροντίδα τῶν ψυχῶν ὀφείλουμε νὰ σεδώμαστέ τὰ σπύτια τῶν Χριστιανῶν;*» (Ἐπιστολ. 52, 15 XXII, 539 Migne).

Μὲ εὐλάβεια στὶς ἐντολὲς τοῦ Ὑρκου τοῦ Ἴπποκράτη ἀναφέρεται καὶ ὁ συγκλητικὸς καὶ κατόπιν μοναχὸς στὴν Καλαβρία καὶ γόνιμος συγγραφέας τοῦ βου αἰῶνα μ.Χ., Κασσιόδωρος, προτρέποντας τοὺς μοναχοὺς στὸν ἀγνὸ χριστιανικὸ βίον. Ἐγραψε παιδεύσεις τῶν θείων καὶ θύραθεν γραμμάτων, ὅπου συνιστᾶ στοὺς μοναχοὺς νὰ μελετοῦν τὸν Ἴπποκράτη, τὸν Γαληνὸ κ.ἄ. (βλ. Cassiodori, De Institutione divinatorum litterarum I, σ. 31).

Ὁ Ὅσιος Βασίλειος ὁ Νεός, ἐπίσκοπος Καισαρείας, κατὰ τὸ ἀ΄ ἡμῖς τοῦ 10ου αἰῶνα, ἀναφέρει μὲ σεβασμὸ τὸν Ὑρκου πού ἄφησε ὁ Ἴπποκράτης, ὥστε τίποτε νὰ μὴν νοθεύῃ καὶ νὰ μὴν μεταποιῆ κανένας ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τῆς Ἰατρικῆς καὶ ποτὲ ἱατρὸς νὰ μὴν ἐκμεταλλεύεται, χρηματικά, τοὺς συνανθρώπους του. «*Ὑρκον ἐγγράφως καταλέλοιπεν Ἴπποκράτης, μηδὲν τῆς φιλανθρώπου ταύτης τέχνης νοθεύειν, μήτε δολοῦν, ἀλλ' οὐδὲ μισθαρενεῖν*» (Σχόλια εἰς Λόγους Γρηγορίου 59, 28, 14).

Οἱ ἀπόψεις, γενικά, τοῦ Ἴπποκράτη εἶναι τόσο σύμφωνες μὲ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, ὥστε πολλοὶ ἐρευνητὲς παλαιότεροι καὶ σύγχρονοι, νὰ ὀμιλοῦν γιὰ Ἴπποκρατικὸ Χριστιανισμὸ ἢ γιὰ Χριστιανικὸ Ἴπποκρατισμὸ.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα ἐτίμησε τὸν Ἴπποκράτη ὅσο ἐλάχιστους σοφοὺς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐνα πρόσθετο δεῖγμα, τῆς μεγά-

λης αὐτῆς ἐκτίμησις ἀποτελεῖ καὶ μία μικρο-
γραφία βυζαντινὴ, ποὺ παριστάνει τὸν πατέ-
ρα τῆς Ἱατρικῆς σὲ στάση καὶ ἀμφίεση ποὺ
θυμίζει βυζαντινὴ ἀγιογραφία. Ἡ ἐγχρωμη
αὐτῆ εἰκόνα βρῖσκεται σὲ ἱστορημένο χειρό-
γραφο τοῦ 14ου αἰῶνα, ποὺ ἀπόκειται στὴ
βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων, μὲ ἀριθμὸ 2144.

Ἄπὸ ὅσα προηγουμένως ἀναφέρθηκαν,
συνάγεται ὅτι ὁ Ἴπποκράτης ἦταν, ὄντως, θεο-
σεβής. Παρὰ τὶς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ
τὶς μυθολογικὰς παραδόσεις τῆς ἐποχῆς του,
εἶχε ἀνώτερη ἀντίληψη γιὰ τὴ θεότητα. Ἐμ-
βαθύνοντας σὲ μεγάλο θέμα τῆς θρησκείας

ὁ φωτισμένος αὐτὸς ἐρευνητὴς διατηρεῖ τὴν
ἀνεξαρτησία τῆς τέχνης του ἀπέναντι στὶς
θαυματουργικὰς θεραπείες, χωρὶς ποτὲ νὰ
ἐναντιώνεται στὸ θεό. Διαχωρίζει τὸ ὑπερφυ-
σικὸ ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ, ἀποδίδοντας σὲ
καθένα ὅ,τι τοῦ ἀνήκει. Σέβεται καὶ τιμᾷ τὸ
θεῖο, ἐνῶ ταυτόχρονα ὑπηρετεῖ καὶ προάγει
τὴν τέχνη, γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ἀνθρώπων
(πρὸβλ. J. Jouanna, Hippocrate de Cos et le
sacré, Journal des savants, janvier-juin 1989,
σ. 3-22).

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΙΑΠΟΚΑΣ

ΚΛΗΣΗ

*«Παρά θίν' ἀλός»
σούρουπο
ψιλόβροχο.
Περπατοῦσα
καὶ μνημόνευα
τοὺς ἐν ἀγνοία
τοὺς ἀμέτοχους σπὴ καρὰ
τοὺς ἐν πάθεισι
τοὺς μόνους.
Στὸ τέλος τῆς διαδρομῆς
ὁ περικαλλὴς ναὸς ἀνοικτός.
Ἄναψα ἓνα κερὶ
σπὴ Μάνα τῆς Ζωῆς.
Γοργοεπήκοε,
Ταχεία Ἐπίσκεψη,
τῆς εἶπα.
Δὲν ὑπάρχει «166»
γι' αὐτούς.*

Ι. Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΡΙΟΣ

Ἦνας πνευματικὸς ὁδηγὸς τοῦ Γένους, ἅγιος

Α΄

Τὸ σεπτὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, τώρα τελευταῖα, κατέταξε τὸν «ἐν ὁσιότητι καὶ ἀγιότητι βίου διαπρέψαντα Ἐθανάσιον Πάριον» -ὅπως ἀκριβῶς ἀναφέρεται στὸ σχετικὸ ἔγγραφο- στὸ Ἁγιολόγιο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας.

Ποῖος ὅμως εἶναι ὁ Ἐθανάσιος ὁ Πάριος; Ποιὰ ἡ βιοτὴ του; Σὲ ποῖο στάδιο πνευματικοῦ ἀγῶνα διέπρεψε ὁ «ἐν ὁσιότητι καὶ ἀγιότητι βίου»; Τί πρόσφερε στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν Παιδεία;

Διαγραμματικά θὰ ἀναφερθοῦμε σὲ μερικὸς σταθμοὺς τῆς ζωῆς του, γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἀγωνιστικὴ πορεία του.

Γεννήθηκε στὴν Πάρο τὸ 1722. Διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα στὰ Κυκλαδονήσια. Γιὰ ἀνώτερες σπουδὲς ἐγγράφεται στὴν περίφημη, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, Σχολὴ τῆς Σμύρνης. Ἀκόρεστη ἡ δίψα του γιὰ μάθησι φθάνει στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ φοιτᾷ στὴν «Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία». Βιώνει ἐμπειρικὰ τὴν ἀλήθεια τῆς Ὁρθοδοξίας, συμμετέχοντας στὴ Θεία Λατρεία καὶ σκύβοντας στὰ Πατερικὰ κείμενα. Χειροτονεῖται διάκονος καὶ ἀφιερώνεται στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Παιδεία. Αὐτὰ τὰ δυὸ ἀγκωνάρια στάθηκαν στὴριγμα τοῦ ὑπόδουλου Γένους.

Μετὰ ἀπὸ τόσες σπουδὲς τὸν καλοῦν ν' ἀναλάβῃ τὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης. Ὄταν κλεινὴ ἡ Σχολὴ τὸ 1762, λόγω πανούκλας, θρῖσκει ἀφορμὴ ἢ ἀξεδίψαστη γιὰ μάθησι καρδιά νὰ φοιτήσῃ στὴν ἰδιωτικὴ Σχολὴ Κερκύρας καὶ γίνεται ταπεινὸς μαθητῆς τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη.

Ἀπὸ κεῖ προσκαλεῖται ν' ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνσι τῆς «Παλαμαίας Σχολῆς» στὸ Μεσολόγγι. Μετὰ τὴν ἀποχώρησι τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη ἀπὸ τὴν Ἀθωνιάδα, καλεῖται ὁ Ἐθανάσιος ν' ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνσι τῆς Σχολῆς (1771-1777) καὶ ἡ περίοδος χαρακτηρίζεται ὡς «λαμπρά». Τὴν ἴδια ἐποχὴ στὸν Ἄθω παρεπιδημεῖ ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος Κορίνθου Μακάριος Νοταράς, ὁ ὁποῖος τὸν χειροτονεῖ πρεσβύτερο. Μεταξὺ ἐπισκόπου Μακαρίου καὶ ἱερομονάχων Νικοδήμου Ἀγιορείτου καὶ Ἐθανασίου ἀναπτύσσεται μία εὐλογημένη πνευματικὴ συνεργασία.

Ἐν τῷ μεταξύ, στὸ Ἅγιο Ὄρος ἔχει ξεσπάσει ἡ κολλυβαδικὴ διένεξι. Ἐπιστρέφει καὶ πάλι στὴ Θεσσαλονίκη καὶ διευθύνει τὸ ἐκεῖ «Ἐλληνομουσεῖον» ἐπὶ μία δεκαετία καὶ πλέον. Μὲ πατριαρχικὰ γράμματα τὸν καλοῦν ν' ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνσι τῆς Σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στὴν ἀρνητικὴ γραπτὴ ἀπάντησί του, ποὺ διασώθηκε, ἀποτυπώνεται τὸ ἠθικὸ ἀνάστημα τοῦ Ἐθανασίου.

Ὄταν «ἐπεπόθησεν», ὅπως σημειώνουν οἱ βιογράφοι του, νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν πατρίδα του γιὰ νὰ ἐπιδοθῇ στὴ συγγραφὴ, κατὰ τὸ ταξίδι ξεσπάει ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ τὸ πλοῖο προσορμίζεται στὴ Χίο. Παραμένει ἐπὶ τρεῖς δεκαετίες στὴ Χίο καὶ διευθύνει τὴν ἐκεῖ Σχολή. Ἐπὶ ἐποχῆς τοῦ Ἐθανασίου, ἡ Σχολὴ τῆς Χίου σημειώνει σταθμὸ στὴν ἱστορία τῶν Γραμμάτων.

Χαλκέντερος, ἐργάζεται ἄσκηνα. Ἐπὶ τέλους τὸν ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰ καθήκοντά του στὴ Σχολή. Ἀποσύρεται στὰ Ρεστά τῆς Χίου καὶ ἐπιδίδεται στὴ συγγραφὴ. Στίς

24 'Ιουνίου 1813 παραδίδει τὸ πνεῦμα του, σὲ βαθὺ γῆρας. Στὸ ἀσκητικὸ κελλὶ του βρῆκαν μιὰ τριμμένη στολή, ἕνα μελανοδοχεῖο καὶ ἕνα λυχνάρι. Ὁ Ἄθανάσιος ὅμως εἶχε κληρονομήσει στὸ Γένος καὶ στὴν Ἐκκλησία ἀφθαρτὸ πνευματικὸ θησαυρὸ: Τὰ πενήντα τρία περίπου συγγράμματά του, ποὺ ἔθρεψαν γενεὲς γενεῶν.

Β'

Ἡ πνευματικὴ προσφορὰ Ἄθανασίου τοῦ Παρίου

Γιὰ ν' ἀξιολογήσουμε τὴν πνευματικὴ προσφορὰ καὶ ποιότητα τῶν συγγραμμάτων Ἄθανασίου τοῦ Παρίου (Α.Π.) θὰ πρέπει νὰ τὸν τοποθετήσουμε μέσα στὰ ἱστορικὰ πλαίσια καὶ τὰ πνευματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του (1722-1813).

Ἔχομε πολλὲς μαρτυρίες ἱστορικῶν καὶ κριτικῶν, ποὺ ἀναγνωρίζουν τὴν πολὺπλευρὴ προσφορὰ τοῦ Α.Π. καὶ ὡς διδασκάλου τοῦ Γένους καὶ ὡς συγγραφέως. «Ὡς διδάσκαλος μὲν ὑπῆρξε ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων τοῦ Γένους τῶν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμασάντων, φιλοπονώτατος καὶ πολυγραφώτατος» γράφει ὁ Ἐμμ. Σαγκριώτης. Ἡ πλούσια συγγραφικὴ προσφορὰ τῶν συγγραμμάτων του -περίπου μισὴ ἑκατοντάδα- ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους ταξινομοῦνται σὲ ἔργα ἀπολογητικά, δογματικά, λειτουργικά, παιδαγωγικά, ἀγιολογικά, βιογραφικά, ποιητικά. Ἐπίσης σώζονται Ὁμιλίαι καὶ Λόγοι του σὲ διαφόρους ἀγίους, καθὼς καὶ μερικὲς διαφωτιστικὲς καὶ ἀξιόλογες ἐπιστολές¹.

Ὁ Α.Π. «κάτοχος μεγάλης παιδείας» (Ἐμμ. Δαυῖδ) καὶ «σοφὸς παιδαγωγὸς» (Κ. Ἄμαντος) εἶχε πλήρη ἐπίγνωση τῶν ἀναγκῶν τῆς σπουδάζουσας νεολαίας στὴν ἐποχὴ του. Ἀπόδειξι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐν-

διαφέροντος, ποὺ ἔτρεφε γιὰ τοὺς διδασκόμενους, εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀντίληψι ποὺ τὸν διέκρινε γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν διδασκτικῶν βιβλίων. Ἔτσι ἔκρινε ὅτι ἡ Γραμματικὴ τοῦ Νεοφύτου ποὺ ἦταν διδασκτικὸ βιβλίον ἔπρεπε νὰ συνοψισθῆ, γιὰ νὰ εἶναι πιὸ εὐχρηστικὴ. Ἡ πρώτη ἔκδοσι τῆς συνόψεως στὴν Βενετία (1787) ἀναφέρει: «Ἡ Γραμματικὴ τοῦ κυροῦ Νεοφύτου ἐκείνου (=διδασκάλου καὶ ἀρχηγοῦ τῶν Κολλυβάδων) συνοψισθεῖσα εἶτ' οὖν ἀπαλλαγεῖσα καὶ καθαρθεῖσα πάντων τῶν ἐν αὐτῇ περιττῶν τε καὶ ἀλλοτριῶν τῆς Γραμματικῆς ἐπαγγελίας καὶ εἰδήσεως ὑπὸ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Ἄθανασίου τοῦ Παρίου τοῦ ἐν τῷ τῆς Θεσσαλονίκης φροντιστηρίῳ διδασκαλικῆς προϊσταμένου». Ὁ Α.Π. βαθὺς γνώστης τῆς κλασσικῆς παιδείας, γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς συνόψεως, παραθέτει ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸ Ζήνωνα τὸν Κιτιέα: «Ὀὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενόν ἐστιν, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα».

Ἐπίσης συνώψισε, ὅταν βρισκόταν στὴ Χίο, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, τὴ «Ρητορικὴ τοῦ Ἐρμογένους τοῦ Ταρσεῶς» (Α' Ἐκδοσι Βενετία 1799).

Ὁ Α.Π. ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ του καὶ καθαρὰ μεταφραστικὸ ἔργο. Ποθώντας τὴν προαγωγή, μόρφωσι τῶν μαθητῶν καὶ τὴ συνειδητοποίησι ἀπὸ τοὺς νέους τοῦ «ἐνὸς οὐ̄ ἐστι χρεία», μεταφράζει ἀπὸ τὰ ἰταλικά βιβλία, τὸ ὁποῖο ἐπιγράφει: «Ἐπιτομὴ Θεῶν Δογμάτων» (=Δογματικὴ). Ἐπίσης ἀποδίδει στὴν ἀπλὴ διάλεκτο παλαιότερα ἔργα συγγραφέων κατὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς ἐποχῆς τους. Σκοπὸς ἡ κοινὴ ὠφέλεια τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, ὅπως γράφει στὸν πρόλογο, τοῦ ἀποδιδόμενου στὴν ὁμιλουμένη «Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κλήμενος, Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ Ὁμολογητοῦ, ποὺ ἔγραψε ἑλληνιστὶ ὁ ἅγιος Θεοφύλακτος, Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας. Σ' αὐτὲς τίς ἀποδόσεις περιλαμβάνεται ὁ βίος τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ, τὸν ὁποῖο ἔγραψε ὁ Πατριάρχης

1. Π.Β. Πάσχου: «Ὁ Μοναχισμὸς, οἱ Νεομάρτυρες καὶ ἡ Παράδοσι». Ὑμολογικὰ κείμενα τοῦ ἁγ. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ τοῦ Ἄθανασίου Παρίου, σὲ κριτικὴ ἔκδοσι. Ἀθήνα 1994.

Κων/λεως Φιλόθεος². 'Επίσης «Συναξάρια ὄλων τῶν Κυριακῶν καὶ ἐπισήμων ἡμερῶν τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου» ἔργο Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, στὰ ὁποῖα προβαίνει καὶ σὲ ὠρισμένες ἀπαραιτήτες παρατηρήσεις³.

Ἡ πέννα ὅμως τοῦ Α.Π., ἐκτὸς ἄλλων βιογραφιῶν συγχρόνων του ἀγίων καὶ νεομαρτύρων μᾶς χάρισε τὸ «βίο καὶ πολιτεία τοῦ ἀγίου Μακαρίου τοῦ Νοταρᾶ, ἐπισκόπου Κορίνθου...» πατέρα καὶ ἐμπνευστὴ τοῦ Φιλοκαλικοῦ κινήματος (Α. Ράντοβιτς). Σ' ὅλα τὰ ἀγιολογικὰ ἔργα του «Περὶ Νεομαρτύρων» «Νέον Λειμωνάριον» πρόσθετε καὶ τὴν ἀρμόζουσα ἱερὴ ἀκολουθία. 'Απὸ τὶς ἱερὲς 'Ακολουθίες καὶ τὰ ἐπιγράμματα, πὺν διασώθηκαν, καταφαίνεται καὶ τὸ ποιητικὸ τάλαντο τοῦ Παρίου.

Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως ὁ ἱεραπόστολος τῆς παιδείας τοῦ Γένους, στάθηκε ὁ ἀπολογητὴς τῆς νεώτερης 'Ορθοδοξίας, ὁ δογματικὸς της καὶ ὁ μεγάλος ἀπολογητὴς τῆς Παραδόσεως, ἐξετάζοντας πάντα τὴ συμβολὴ του μέσα στὰ ἱστορικὰ καὶ πνευματικὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς του.

Τὸ ρῆγμα, πὺν ἄνοιγε στὴν ἱστορία τῆς 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας καὶ τῶν 'Ορθοδόξων λαῶν ἢ κατὰκτησι τῶν χωρῶν τους ἀπὸ τοὺς 'Οθωμανοὺς εἶναι σ' ὅλους γνωστό. Τὴν αὐτοσυνειδησία τους καὶ τὴν ἱερὴ ἀνάμνησι ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα περιούσιο λαὸ τοῦ Θεοῦ, διέσωσε ἡ 'Εκκλησία (Α. Ράντοβιτς). Γι' αὐτὸ κάθε ἀπόκλησι ἀπὸ τὴ γνησιότητα τῶν ἱερῶν παραδόσεων, δηλ. ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸ δόγμα μὲ τὴ νόθευσι τοῦ λειτουργικοῦ ἤθους στὴ λατρεία, ἐγκυμονοῦσε σοβαροὺς κινδύνους τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. 'Ετσι καταντοῦσε νὰ μετατραπῆ ἡ Λογικὴ λατρεία ἀπὸ ζῶσα θυσία σὲ τυπολατρεία ἢ μᾶλλον «νεκρολογία» κατὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ

Α.Π. 'Ενας τέτοιος κίνδυνος ὑπέβασκε στὴ διαφορετικὴ ἀντίληψι γιὰ τὴν ἡμέρα τελέσεως τῶν μνημοσύνων (κόλλυθα), γι' αὐτὸ σκωπτικὰ ἔμεινε σὰν «κολλυθαδικὴ ἔρις». Σ' αὐτὴ τὴν τάσι δηλ. τοῦ χωρισμοῦ τοῦ κανόνα τῆς λατρείας, καθὼς καὶ τοῦ τυπικοῦ ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς πίστεως (=δόγμα) ἀντέδρασαν οἱ «Κολλυθάδες», πὺν δὲν εἶναι ἄλλοι -γιὰ ν' ἀναφέρουμε τοὺς πιὸ γνωστοὺς- παρὰ οἱ φιλοκαλικοὶ Πατέρες Μακάριος Νοταράς, Νικόδημος 'Αγιορείτης καὶ 'Αθανάσιος Πάριος, ὑπερασπίζοντες σθεναρὰ τὴν παράδοσι τῆς 'Εκκλησίας μέσα στοὺς κόλπους τῆς 'Ορθοδοξίας. Δὲν διστάζει ὁ Πάριος στηριζόμενος στοὺς λόγους τοῦ Μ. Βασιλείου, νὰ ὑποστηρίξη πὺς ἡ ἀγροφη διδασκαλία τῆς 'Εκκλησίας «τὴν αὐτὴ ἰσχὺν ἔχει μὲ τὴν ἔγγραφον πρὸς εὐσεβειαν», καὶ ἂν θελήσουμε ν' ἀποβάλουμε τὰ «ἀγροφα ἔθνη» εἰς αὐτὰ τὰ καιρία, θέλουμε ζημιώσει τὸ Εὐαγγέλιον».

Κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, πολλοὶ ἀναζητοῦν τὴν ἀναγέννησι τῆς ζωῆς τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. 'Αλλοι στηρίζονται στὴν ἀνεπτυγμένη Δύσι καὶ δυτικὴ ἐπιστῆμη καὶ παιδεία καὶ ἄλλοι στὴν παράδοσι τῆς 'Εκκλησίας καὶ τὴν πατροπαράδοτη πνευματικὴ κληρονομία. Οἱ πρῶτοι χαρακτηρίζονται «φιλελεύθεροι», οἱ ἄλλοι «παραδοσιακοί». Σ' αὐτὴ τὴν ἀναζήτησι οἱ «Παραδοσιακοί» (=Κολλυθάδες) ἀπαντοῦν μὲ μιὰ γνήσια συνέχεια καὶ ἀνανέωσι τῆς Πατερικῆς παραδόσεως μὲ τὴν ἔκδοσι πολλῶν πατερικῶν κειμένων (=Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν - Εὐεργετινὸς - Πηδάλιον - Περὶ συνεχοῦς Θείας Μεταλήψεως - Συναξαριστῆς - Νέον Μαρτυρολόγιον). 'Ετσι στὸ δυτικὸ διαφωτισμὸ οἱ Φιλοκαλικοὶ Πατέρες (=Παραδοσιακοί) ἀντιπαραθέτουν τοὺς ἀγίους καὶ στὴν κατὰ κόσμον σοφία, τὴν ἐνθετη γνῶσι καὶ ἐμπειρία τους. Πιστεύουν πὺς μόνον ἀπὸ τὴν 'Εκκλησία καὶ μέσα ἀπὸ τὴν 'Εκκλησία θὰ προέλθῃ ἡ ἀναγέννησι, ἐφ' ὅσον μόνον οἱ ἅγιοι μποροῦν νὰ εἶναι πραγματικοὶ πνευματικοὶ πατέρες, διδάσκαλοι καὶ ὁδηγοὶ πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ αἰώνια ζωὴ.

2. Οἱ «'Εκδόσεις 'Ορθοδόξου Κυψέλης» (Θεσσαλονίκη) κυκλοφόρησαν τὸ 1981, Β' 'Εκδοσις (Α' 1784, Βιέννη) τὸ βίο τοῦ ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ μὲ προσθήκη καὶ τοῦ 'Αντίπατα.

3. Κυκλοφόρησαν τὸ 1989 ἀπὸ τὸν ἴδιο 'Εκδοτικὸ, ὡς ἄνω, Οἶκο.

Τὰ ὄρια ἐνὸς ἄρθρου μᾶς περιορίζουν. Θ' ἀναφερθοῦμε σύντομα σὲ μερικά ἀντιπροσωπευτικά συγγράμματα τοῦ Α.Π. σὺν ἀπολογητῇ τῆς νεώτερης Ὁρθοδοξίας καὶ Παραδόσεως.

Ἐνῶ ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη ὁ Α.Π. ἔγραψε βιβλίο μὲ ἐπωνυμία «Ἀντίπαπας» ἥτοι «ἀγῶνες ὑπερθαυμάσιοι καὶ ἥρωικά παλαίσματα καὶ τῶ ὄντι ὑπερφυῆ κατορθώματα τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐφέσου τοῦ πικλῆν Εὐγενικοῦ» (1785). Γιὰ νὰ προλάβῃ τυχὸν ἀπορία, σημειώνει: «Ἐπειδὴ δὲ οἱ μεταγενέστεροι αἰῶνες τὴν ἐπωνυμίαν ἀκούοντες, ζητοῦσι καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀνόματος, ζήλω διαπύρω φλεγόμενος ὁ ἐλάχιστος ἐγὼ πρὸς τὸν ἡμέτερον τοῦτον ἥρωα, τὸ παρὸν εἰς αὐτὸν συνέταξα πονημάτιον, ὄχι βέβαια καθὼς ἔπρεπε, ἀλλὰ καθὼς ἐγὼ ἐδυνήθην». Κατὰ τὸν Α.Π. ὁ Μᾶρκος Ἐφέσου στάθηκε «Τὸ μόνον ἄστυλον Ταμεῖον τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως» στὴν ψευδοσύνοδο, Φερράρας-Φλωρεντίας τὸ 1438. Μ' αὐτὸ τὸ βιβλίο του καυτηριάζει τὴ λατινικὴ προπαγάνδα τῶν Παπιστῶν (Ὀυνία), ποῦ ὠργίαζε τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη καὶ ξαναστήνει στὸ βᾶθρο τῆς τῆ μόνῃ ἀληθινῇ ὀρθόδοξῃ πίστι.

Ἄλλὰ καὶ τὰ κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὁ δυτικὸς διαφωτισμὸς μὲ τίς ἀντιχριστιανικὲς ἀντιλήψεις καὶ μάλιστα ὁ βολταριασμὸς εἶχαν κάνει τὴν ἐμφάνισί τους στὸ πονεμένο δούλο Γένος. Ὁ Α.Π. ἀντιλαμβάνεται τὸν κίνδυνο. Συγγράφει βιβλίο μὲ τίτλο «Χριστιανικὴ Ἀπολογία». Εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο, ποῦ τυπώθηκε στὸ Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο ἐπὶ Γρηγορίου Ε' τὸ 1798. Ἀναλαμβάνει αὐτὸ τὸν ἀγῶνα γιὰ νὰ διαφυλάξῃ τὸ λαὸ ἀπὸ τὰ κηρύγματα τῶν ἰλλουμινάτων (=νεοφωτιστῶν) ἀφοῦ «οἱ φραντσέζοι νομάζουσι ἱμποστορόρον ἥτοι ἀπατεῶνα φεῦ! τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ μύθους καὶ μωρολογίας τὰς ἀγίας Του γραφὰς καὶ τὰ Εὐγγέλια». Ἡ «Χριστιανικὴ Ἀπολογία» ἐξαντλήθηκε ἀμέσως. Τὸ 1800 μὲ δαπάνη τοῦ Μακαρίου Νοταρᾶ τυπώθηκε σὲ δευτέρη ἔκδοσι, στὴ

Λειψία.

Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία συγκαταλέγονται καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ «Ραψάνης» κατὰ τῶν παρεξηγούντων τὰ θεῖα ρητὰ καὶ «Ἀλεξίκακον Πνευματικόν» (=φάρμακον) κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων εἰς τὰς θείας Γραφὰς.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιότερων συγγραμμάτων τοῦ Α.Π. ἀξιολογεῖται τὸ συστηματικὸ, θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῇ, ἔργο του «Ἀντιφώνησις». Σ' αὐτὸ προστέθηκε καὶ «Παραίνεσις ὠφελιμωτάτη πρὸς τοὺς ἀδεῶς πέμποντας τοὺς υἱοὺς των εἰς τὴν Εὐρώπην χάριν πραγματείας» (Α' Ἐκδοσι 1802 στὴν Τεργέστη). Τὸ ὅλο θέμα διαιρεῖ σὲ Κεφάλαια. Γράφει: «Ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα συνίσταται. Πρῶτον ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ὑπόληψιν τῆς θεότητος καὶ δευτέρον ἀπὸ τὰς πράξεις, ὅπου ὁ ἀνθρώπος χρεωστεῖ νὰ πράττῃ ὡς λογικὸς». Συνεχίζει: «...Αὕτη εἶναι ἡ ὄντως καὶ ἀληθινὴ φιλοσοφία. Τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς φύσει ἐμπαθεῖς ἀπαθεῖς, τοὺς γηίνους ἐπουρανίους, τοὺς ματαιόφρονας θεόφρονας, τοὺς θνητοὺς ἀθανάτους, τοὺς υἱοὺς τῆς ὑλικῆς φύσεως, υἱοὺς κατὰ χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς».

Ὁ Α.Π. συκοφαντήθηκε ἀπὸ τὸν δυτικοθρεμμένο Κοραῖ, ποῦ ἔστειλε τὰ μηνύματά του στὸ σκλαβωμένο Γένος ἀπὸ τὸ Παρίσι. Μεμφότεν τὸ Ἑλληνικὸ Γένος ὅτι εἶναι τυφλὸ μὲ τὸ νὰ στερῆται τὰ φῶτα τῆς Ἑσπερίας, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸν ὄρο τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης. Ὁ Α.Π. ἀπαντᾷ ἀποστοματικά καὶ ταπεινά, κι ὄχι ὑβριστικά ὅπως ὁ Κοραῖς, μὲ τὰ συγγράμματα του καὶ μὲ ἐπιστολές. Ἔτσι οἱ φιλοκαλικὸι πατέρες (Κολλυβάδες) εἶναι οἱ πραγματικοὶ ἀνακαινιστὲς τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς, ἀφοῦ μὲ τὰ συγγράμματα τοὺς ἀνέπτυξαν τὴ θεολογία τῆς ὀρθόδοξης λατρείας καὶ μὲ τὸ ἦθος τοὺς ἀναγέννησαν τὴ λειτουργικὴ ζωὴ.

Ὁ ἀγῶνας τῶν Φιλοκαλικῶν Πατέρων ὑπῆρξε σκληρὸς. Παρανοήθηκαν, ἐξωρίσθηκαν, καθαιρέθηκαν. Καὶ ὁ Α.Π. «ὄ πολὺ-τλας οὗτος τῆς ὀρθοδοξίας ἀγωνιστῆς» μαζί

μέ τους άλλους φιλοκαλικούς πατέρες, για την έμμομή του στην παράδοσι, τὸ 1781, μέσα στη σύγχυσι τῶν ἐρίδων καθαιρέθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ γραπτὴ ἀπολογία του, τὸ ἴδιο τὸ Πατριαρχεῖο τὸν ἀθῶωσε πανηγυρικᾶ (σῶζονται καὶ τὰ δύο κείμενα)⁴, καθὼς καὶ τοὺς ὁμοψύχους του, ποὺ διώχθηκαν «ἐνεκα δικαιοσύνης». Ὁ Θεὸς ὁμως γνωρίζει νὰ ἐξάγη ἀπὸ τὸ πικρὸ γλυκὺ. Οἱ συνέπειες τῶν διωγμῶν ἀπέβησαν ὠφελιμώτατες.

Τὸ σεπτὸ Πατριαρχεῖο, ὅπως ἀναφέραμε στὴν ἀρχή, κατέταξε στὸ Ἱερολόγιο τῆς

4. Βλ. Ἱερολογοῦ Παρίου, Ὁ Ἱεροπᾶπας, Βιέννη, σελ. 187 - 190.

Ἱεροδοξίης Ἱεροκλησίας τὸν Ἱεροθάσιο Πάριο καὶ ὤρισε νὰ τιμᾶται ἡ μνήμη του 24 Ἱουνίου, ἡμερομηνία κοιμήσεως του. Οἱ στενοὶ συνεργάτες του Μακάριος Νοταρᾶς πέρασε στὸ Ἱερολόγιο τὸ 1805 καὶ ὁ Νικόδημος ὁ Ἱερορεῖτης τὸ 1955.

Μὲ τὴν ἀπόφασι τοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὸν Α.Π. δὲν κέρδισε μόνον ἡ Ἱεροκλησία ἕνα ἅγιο. Ὁ «ἀσκητικώτατος, ἐργατικώτατος, φιλανθρωπώτατος καὶ μαχητικώτατος» (Κ. Ἱερομαντὸς) Α.Π. μὲ τὴ ζωὴ του καὶ τὰ συγγράμματά του φανέρωσε τὸ θεσαυρὸ τῆς Ἱεροδοξίας καὶ ὠδήγησε στὴ λύσι πολλῶν Ἱεροκλησιαστικῶν καὶ κοινωνικῶν τότε προβλημάτων.

ΑΘΗΝΑ Α. ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ

«ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ»

*Ντυμένη Μάννας τιν εἰδὴ
Κόρη ἀγνή, Παρθένα,
ἀσύγκριτη ὑψώνεσαι
στὴ δόξα τοῦ Παιδιοῦ Σου.*

*Ἀπλούμιστη ἀπὸ χρυσᾶ
τοῦ κόσμου τὰ μαφόρια,
κρατᾶνε τὸν Ἀτίμητο
τὰ ἄκραντά Σου κέρια.*

*Ἀλώβητη ἀπ' τὰ ρηχὰ
τὰ ἄπρεπα τοῦ κόσμου,
στὰ Χεῖλη δέος ἄσθηστο,
στὴ Θύμψη ρομφαία.*

*Λιβάνι γύρω Σου δεκτὸ
«ὠδῆς» μεγαλυνᾶρι,
στὴ Χάρη Σου μελλούργημα
τὸ «Ἀξίον ἐστι».*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΡΑΣΟΓΛΟΥ

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Τὰ κυριότερα προβλήματα πού αντιμετώπιζει σήμερα

«Πολλούς αφέντες άλλαξες,
δεν άλλαξες καρδιά...»

Κωστής Παλαμᾶς

Τὸ Κυπριακὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα ἐθνικὰ θέματα ἂν ὄχι τὸ σοβαρότερο. Ἐνδιαφέρει ἄμεσα ὄχι μόνο τὴν Κύπρο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα καὶ ὁλόκληρο τὸν Ἑλληνισμό. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπασχολεῖ συνεχῶς, τὶς τελευταῖες δεκαετίες, τόσο τὴν Κυπριακὴ κυβέρνηση καὶ τὸ λαὸ τῆς Κύπρου, ὅσο καὶ τὴν Ἑλληνικὴ κυβέρνηση, τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ καὶ ὁλόκληρο τὸν Ἑλληνισμό. Γιατὶ ἡ Κύπρος εἶναι ἓνα ἀτίμητο καὶ πολύτιμο τμῆμα τοῦ ἔθνους, μὲ ἓνα ζωντανὸ Ἑλληνισμό, πού ἐπαίξε πάντα σημαίνοντα ρόλο στὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους.

Τὸ θέμα αὐτό, λόγω τῆς σοβαρότητός του, ἀπασχόλησε ἀρκετὲς φορὲς τὸ περιοδικὸ αὐτό*. Δὲν θὰ ἀσχοληθοῦμε, στὸ ἄρθρο μας αὐτό, μὲ τὸ συνολικὸ Κυπριακὸ ζήτημα, ἀλλὰ μὲ τὰ κύρια προβλήματα πού αντιμετώπιζει σήμερα τὸ ἔθνος γύρω ἀπὸ τὸ θέμα. Καὶ ξεχωρίσαμε τρία μεῖζονος σημασίας προβλήματα, πού ἀπασχολοῦν σή-

μερα Κύπρο καὶ Ἑλλάδα καθὼς καὶ ὁλόκληρο τὸν Ἑλληνισμό.

Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι: 1) Ἡ ἐνιαία κυριαρχία στὸ Κυπριακὸ Κράτος. 2) Ἡ ἔνταξη τῆς Κύπρου στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση, 3) Τὸ ἐνιαῖο ἀμυντικὸ δόγμα Ἑλλάδας-Κύπρου. Τὰ θέματα αὐτὰ συνδέονται μὲ τὸν ὅλο προσανατολισμὸ τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς, πού ἀποβλέπει στὴν ἐπίλυση τοῦ Κυπριακοῦ, μὲ παράλληλη ἀποτροπὴ τοῦ ἐξ Ἀνατολῶν κινδύνου. Γιατὶ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ὁ ἐξ Ἀνατολῶν κίνδυνος ἀπετέλεσε τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς τὶς τελευταῖες δεκαετίες.

Ἀσχολούμενοι μὲ τὸ θέμα τῆς ἐνιαίας κυριαρχίας στὴν Κύπρο, θεωροῦμε σκόπιμο νὰ ὑπομνήσουμε τὶς πάγιες θέσεις μας, πού ἐπανειλημμένως ἐξετέθησαν στὸ περιοδικὸ αὐτό. Γιατὶ χωρὶς τὴν τοποθέτηση αὐτὴ χωλαίνει ἢ ὅλη διαπραγματεύση (ἂν μποροῦμε νὰ τὴν ποῦμε ἔτσι) τοῦ θέματος.

Ἔτσι, τὸ Κυπριακὸ εἶναι καὶ παραμένει θέμα διεθνούς δικαίου, παραδιάσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ ὄχι θέμα Ἑλληνοτουρκικὸ ἢ ἐνδοκοινοτικὸ. Τὸ Κυπριακὸ εἶναι θέμα εἰσβολῆς καὶ κατοχῆς τμήματος ἐλευθέρου καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένου Κράτους, μέλους τοῦ Ο.Η.Ε. Ξεκινώντας μὲ βάση αὐτὲς τὶς ἀρχές, εἶναι αὐτόνοητο ὅτι δίκαιη καὶ μόνιμη λύση τοῦ Κυ-

* Γιὰ τὸ Κυπριακὸ ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία. Γιὰ τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐλήφθησαν ὑπόψη κυρίως τὰ ἄρθρα τῶν «Ἀκτίνων», μὲ ἀρθρογράφο τὸν γράφοντα, στὰ τελευταῖα χρόνια. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ Κυπριακὸ - Στόχοι καὶ προοπτικές» - Ἰανουάριος 1988, «Κύπρος-ΕΟΚ» - Φεβρουάριος 1990, «Ἐξελλίξεις στὸ Κυπριακὸ» - Οκτώβριος 1990, «Τὸ Κυπριακὸ σήμερα» - Ἰούνιος 1992. Στὰ ἄρθρα αὐτά, μαζὶ μὲ τὶς παραπομπὲς καὶ τὶς ὑποσημειώσεις μὲ τὴν πλούσια συναφὴ βιβλιογραφία, διαφωτίζουν κατὰ τὸ δυνατόν πληρέστερα τὸ ὅλο θέμα. Καὶ φυσικὰ ἐλήφθησαν γιὰ τὸ ἄρθρο αὐτὸ ὑπόψη καὶ οἱ νεώτερες ἐξελλίξεις τοῦ θέματος.

πριακού αποτελεί μόνο η Ένωση με την Ελλάδα μια και η μέγιστη πλειοψηφία του Κυπριακού λαού είναι Έλληνες και απειλημμένως εξέφραστησαν υπέρ της Ενώσεως. Λαμβάνοντας, όμως, υπόψη το «έφικτον» και όχι το «εύκταϊον» (κατά την προσφυή έκφραση του Μακαρίου), κατέληξε να δεχόμαστε την ίδρυση μιας διζωνικής ομοσπονδίας, με ανάλογη εκπροσώπηση της Τουρκικής μειονότητας. Αποφεύγουμε τον όρο «Κοινότητα», διότι ο τουρκικός πληθυσμός της Κύπρου αποτελεί απλώς μειονότητα, στην οποία θέβαια αναγνωρίζουμε την παραχώρηση όλων των κατά το Διεθνές Δίκαιο έγγυήσεων για την κατοχύρωση των ατομικών και δημοκρατικών δικαιωμάτων των μελών της. Από το σημείο αυτό, όμως, που προέβλεπαν και ανεγνώριζαν οι συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου και η Συνθήκη Έγγυήσεως και διευτώθησαν στο Σύνταγμα του 1960, ως τις σημερινές αξιώσεις της Τουρκίας, υπάρχει μεγάλη διαφορά. Γιατί τώρα οι Τούρκοι εγείρουν αξιώσεις να αναγνωρισθεί η μειοψηφία σε Κοινότητα, αξιώνουν ολοένα και περισσότερα δικαιώματα και, ακόμη, την ίδρυση όχι μιας Διζωνικής Ομοσπονδίας αλλά μιας Συνοσπονδίας Κρατών με ίσα δικαιώματα των δύο «Κοινοτήτων», με χαλαρή ένότητα μέσω μιας κεντρικής κυβερνήσεως, με έκ περιτροπής Πρόεδρο της Δημοκρατίας και άλλα παρόμοια. Εν τω μεταξύ, για την προώθηση των λύσεων αυτών, έγινε το 1974 τουρκική εισβολή στην Κύπρο με την κατάληψη του 37% του κυπριακού εδάφους, ακολούθησε το 1983 η ανακήρυξη του ψευδοκράτους των κατεχομένων εδαφών σε ανεξάρτητο κράτος, με τάσεις διχοτομήσεως, ακόμη με απειλές προσαρτήσεως των κατεχομένων εδαφών στην Τουρκία, αν η Ελλάδα δεν υποκύψει στις παράλογες αξιώσεις της τουρκικής πλευράς.

Όλ' αυτά, θέβαια, κατ' αντίθεση προς πάγιες αρχές του Διεθνούς Δικαίου, διότι καμιά χώρα (πλην της Τουρκίας) δεν ανεγνώρισε το τουρκικό ψευδοκράτος, ώστε να

μπορεί να γίνει λόγος για Συνοσπονδία Κρατών, που προϋποθέτει δύο ή περισσότερα ανεξάρτητα κράτη.

Η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία δεν θα συμφωνήσουν ποτέ στη λύση της Συνοσπονδίας, επιπλέον δέ, για τη λύση αυτή, καθώς και για τη διχοτόμηση, διαφωνούν τόσο τα Ήνωμένα Έθνη, όσο και όλοι οι Διεθνείς Οργανισμοί (Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κ.ά.). Στις λύσεις αυτές αντίτιθενται τόσο το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο και οι συμφωνίες κορυφής Μακαρίου-Ντενκτάς (1977) και Κυπριανού-Ντενκτάς (1979). Ακόμη δέ, η λύση της ανακήρυξης Ανεξάρτητου Τουρκικού Κράτους βρίσκει αντίθετες όλες τις συμφωνίες που έγιναν για τη λύση του Κυπριακού και όλα τα ψηφίσματα και τις αποφάσεις των Ήνωμένων Εθνών από το 1960 ως σήμερα.

Η πάγια τουρκική πολιτική απέβλεπε πάντα στην ισχυροποίηση του τουρκικού πληθυσμού της Κύπρου (με την εγκατάσταση Τούρκων έποίκων) ώστε να νοθευθεί η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού της Κύπρου. Και η πολιτική αυτή ένθαρρύνθηκε από την εποχή της Αγγλικής Αποικιοκρατίας, που πάντα είνουούσε την τουρκική μειονότητα σε βάρος της Ελληνικής πλειοψηφίας. Και η πολιτική αυτή συνεχίστηκε και μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής ανεξαρτησίας και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Τουρκία, είνουούμενη πάντα της Αγγλίας και των Δυτικών Συμμάχων, πέτυχε, ακόμη και μετά το Σύνταγμα του 1960, να αντιπροσωπεύεται η τουρκική μειοψηφία από δυσανάλογο με τον πληθυσμό της δικαιωμάτων και προνομίων, όπως Αντιπρόεδρο Τούρκο με αυξημένες αρμοδιότητες και με βέτο σε σοβαρά ζητήματα, καθώς και με συμμετοχή στη Βουλή των Αντιπροσώπων, στον Στρατό και στην Αστυνομία με αυξημένα ποσοστά (30-50%).

Η Ελλάδα, όμως, καθώς και η Κυπριακή Δημοκρατία, δεν είναι διατεθειμένες να

δεχθῶν και περαιτέρω συρρίκνωση τῶν δικαιωμάτων τῆς πλειοψηφίας (80%), με τελικό στόχο τήν ἀναγνώριση χωριστῆς κυριαρχίας και τήν ἴδρυση Συνομοσπονδίας. Ἡ ἐνιαία κυριαρχία εἶναι ἀμετακίνητη ἀξίωση Ἑλλάδος και Κύπρου, κατά τρόπο πού νά κατοχυρώνεται τὸ ἐνιαῖο κράτος με τήν αὐτονόητη ἐνιαία κρατική ἐξουσία, ἐξασφαλιζομένων τῶν δικαιωμάτων τῆς μειοψηφίας.

Ἐνα δεύτερο μεγάλο θέμα, πού συνδέεται με τὸ Κυπριακό, εἶναι ἡ ἔνταξη τῆς Κύπρου στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση. Ἡ Κύπρος συγκεντρώνει σήμερα ὅλες τις προϋποθέσεις γιά τήν ἔνταξη. Οἰκονομικά και πολιτιστικά σέ ὑψηλά ἐπίπεδα, ἀνώτερη ἀπό ὅλες τις ὑποψήφιες γιά ἔνταξη χώρες, με εὐρωπαϊκή κουλτούρα και ἀκμαία οικονομία, θά μπορούσε νά προσφέρει θετικά στήν ὑπόθεση τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης και ὄχι μόνο ν' ἀντλήσει ὀφέλη. Ἐπιπλέον ἡ Κύπρος εἶναι ἔτοιμη νά γίνει πλήρες μέλος τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. και ἀκόμα συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις και τὰ κριτήρια τῆς συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ, πού μόνο 3 ἢ 4 μέλη τῆς Ε. Ἐνωσης συγκεντρώνουν.

Γιά τήν ἔνταξη δὲν ὑπάρχει κανένα κώλυμα οὔτε ἀπό τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, οὔτε ἀπό τήν Συνθήκη Ἑγγυήσεως, οὔτε ἀπό τὸ Σύνταγμα τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας. Ὡς ἐλεύθερο και ἀνεξάρτητο κράτος, μέλος τοῦ ΟΗΕ, εἶναι πλήρως κατοχυρωμένη νά ἀκολουθήσει τήν πολιτική πού συμβιβάζεται πλήρως με τήν εὐρωπαϊκή πολιτική τῆς εἰρήνης και τῆς δημοκρατίας. Καί ἡ μέχρι τώρα πολιτική τῆς Κύπρου, σέ σχέση με τήν εὐρωπαϊκή πορεία, ἀποδεικνύει πλήρως τήν ἀξιοπιστία της ὡς ἐταίρου. Ἡ Κύπρος συνεδέθη με τήν Εὐρώπη (τότε ΕΟΚ) τὸ 1972 και τὸ 1987 ὑπεγράφη ἡ Τελωνιακή Ἐνωση Κύπρου-ΕΟΚ. Αἴτηση γιά τήν πλήρη ἔνταξη τῆς Κύπρου στήν ΕΟΚ (τώρα Εὐρωπαϊκή Ἐνωση) ὑπεβλήθη στις 4 Ἰουλίου 1990.

Ἀπὸ τήν ἐποχὴ ἐκείνη Ἑλλάς και Κύπρος ἄρχισαν νά ἐνεργοῦν γιά τήν ταχύτερη ἔνταξη τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση. Ἡ ἔνταξη αὐτή, πέρα ἀπὸ τις εὐνοϊκὲς οικονομικὲς, ἀμυντικὲς, πολιτικὲς και πολιτιστικὲς ἐπιπτώσεις, θά ἔχει γιά τήν Κύπρο ἕνα πρόγραμμα γιά τήν ὀριστική λύση τοῦ Κυπριακοῦ. Ἐπιπλέον ἡ Κύπρος, ὡς μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, θά ἔχει ἕνα ἀκόμη ἀτοῦ γιά τήν ἀμυντική της θωράκιση. Καί, ἀκόμη, ἡ ἔνταξη θά ἰσχυροποιήσει τοὺς ἐθνικοὺς δεσμοὺς Ἑλλάδος-Κύπρου, γιατί και οἱ δύο χώρες θά ἀνήκουν και τυπικά στὸν ἴδιο Εὐρωπαϊκὸν χῶρον.

Οἱ ξένες χώρες διετέθησαν μᾶλλον εὐνοϊκά γιά τήν ἔνταξη τῆς Κύπρου στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση. Ἐθεσαν, ὅμως, ὀρισμένους προϋποθέσεις πού ἡ Ἑλληνική πλευρὰ ἐδέχθη εὐχαρίστως και μία ἀπ' αὐτῆς ἦταν νά ἄρει ἡ Ἑλλάς τὸ βέτο γιά τήν Τελωνιακή Ἐνωση τῆς Τουρκίας με τήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση. Ἡ ἄρση τῶν ἐλληνικῶν ἐπιφυλάξεων γιά τήν Τελωνιακή Ἐνωση τῆς Τουρκίας και τήν οικονομική της ἐνίσχυση ἀπὸ κοινοτικούς πόρους συνεδέθη με τὸ ἐλληνικὸ αἴτημα ν' ἀρχίσουν τὸ ταχύτερο οἱ προενταξιακὲς διαπραγματεύσεις γιά τήν πλήρη ἔνταξη τῆς Κύπρου στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση. Ἡ συμφωνία αὐτή, ὅμως, γιά τήν Τελωνιακή Ἐνωση (πού πραγματοποιήθηκε τὸ Μάρτιο τοῦ 1995) δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶχε δεχθεῖ νά μὴ προβάλλει βέτο ἂν ἡ Τουρκία δὲν συμμορφωνόταν με τις ὑποχρεώσεις πού ἀνέλαβε ὡς μέλος τῆς Τελωνιακῆς Ἐνώσεως. Ἄλλο ἢ ἄρση τοῦ βέτο γιά τήν Τελωνιακή Ἐνωση και ἄλλο τὸ βέτο πού θά ἀσκειται κάθε φορὰ πού ἡ Τουρκία θά παραβιάζει τοὺς ὅρους τῆς συμμετοχῆς της. Δηλαδή, ἂν ἡ Τουρκία συνεχίσει νά παραβιάζει τοὺς ὅρους αὐτοὺς ἡ Ἑλλάς δικαίως θά ἐγείρει βέτο γιά τήν χρηματοδότηση τῆς Τουρκίας ἀπὸ κοινοτικούς πόρους. Καί τέτοιες παραβιάσεις εἶναι, μεταξύ ἄλλων, ἡ καταπάτηση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων και τῶν κανόνων

του Διεθνούς Δικαίου (ἀμφισβήτηση τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδας, καὶ μάλιστα μετὰ ἀπειλὴν πολέμου). Καὶ φυσικὰ ἡ προβολὴ τοῦ βέτο σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἀναληφθεῖσα ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀρχίσουν οἱ προενταξιακὲς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἔνταξιν τῆς Κύπρου ἕξ μῆνες μετὰ τὴν Διακυβερνητικὴν Διάσκεψιν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, ποῦ ἐγένετο μέσα στοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1996. Τὰ δύο θέματα εἶναι ἀνεξάρτητα.

Ἐπιπλέον, ἡ Τουρκία καὶ ὀρισμένες χώρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἔνταξιν τῆς Κύπρου στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσὴν ἂν δὲν λυθεῖ προηγουμένως τὸ Κυπριακὸν. Ἡ Τουρκία, ἐξάλλου, ὑποστηρίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἔνταξιν τῆς Κύπρου προτοῦ εἰσελθεῖ καὶ ἡ Τουρκία στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσὴν (ποῦ φυσικὰ θὰ καθυστερήσῃ πολὺ διότι ἡ Τουρκία δὲν συγκεντρώνει τὶς προϋποθέσεις ἐντάξεως καὶ θὰ περάσουν πολλὰ χρόνια γιὰ νὰ τὸ πετύχει). Καὶ οἱ δύο αὐτὲς προϋποθέσεις, ὅμως, εἶναι ἀπαράδεκτες ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς, γιὰ τὴν καθιστοῦν τὴν Κύπρον οὐσιαστικὰ ὄμηρον τῆς Τουρκικῆς ἀδιαλλαγίας. Διότι, συγκεκριμένα, ἂν προηγηθεῖ ἡ ἐπίλυση τοῦ Κυπριακοῦ, ἡ Τουρκοκυπριακὴ πλευρὰ, ὡς ἰσότιμος ἐταῖρος, θὰ κωλυσιεργεῖ γιὰ τὴν ἔνταξιν, διότι δὲν θὰ συμφέρει τὴν Τουρκία. Καὶ στὴ δευτέρῃ περιπτώσει, δηλαδὴ νὰ προηγηθεῖ ἡ ἔνταξιν τῆς Τουρκίας, τότε ἡ χώρα αὐτή, ὡς μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, θὰ μπλοκάρει μετὰ τὸ βέτο τὴν ἔνταξιν τῆς Κύπρου.

Τέλος, τὸ τρίτον θέμα ποῦ θὰ ἐξετάσουμε εἶναι τὸ λεγόμενον «Ἐνιαῖον Ἀμυντικὸν Δόγμα» Ἑλλάδας-Κύπρου. Ἡ ἰδέα αὐτὴ εἶχε τεθεῖ ἐπὶ κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου τὸ 1964, ἐπετεύχθη δὲ τότε ἡ μετάβασις στὴν Κύπρον ἰσχυρῶν δυνάμεων, ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ μία ἀξιοπρόσεκτη

ἀνασχετικὴ δύναμις κατὰ τῆς Τουρκικῆς ἐπέκτασις. Ἐνῶ δὲ ἡ δύναμις αὐτὴ ἐνίσχυσε ἀξιολογῶν τὴν Ἐθνικὴν Φρουρὰν τῆς Κύπρου καὶ τὴν ἀμυντικὴν τῆς δυνατότητα, ἀτυχῶς ἐπὶ δικτατορικῆς κυβερνήσεως τὸ 1967 ἀπεσύρθη ἡ δύναμις αὐτή, σὲ συνεννόησιν μετὰ τὸν Μακάριο, ὕστερα ἀπὸ τὴν σφοδρὴν ἀντίδρασιν τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, δηλαδὴ τῶν χωρῶν ἐκείνων ποῦ, μαζί μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀποτελοῦσαν τὶς ἐγγυήτριες δυνάμεις, δυνάμει τῶν συμφωνιῶν Ζυρίχης-Λονδίνου.

Τὸ θέμα ἐπανετέθη τὰ τελευταῖα χρόνια, ὕστερα ἀπὸ συνεννόησιν τῶν δύο κυβερνήσεων, ἀρχισεν δὲ νὰ τίθεται σὲ ἐφαρμογὴ, ὄχι μετὰ τὴν ἀποστολὴν δυνάμεων στὴν Κύπρον, ἀλλὰ μετὰ τὴν μεθόδευσιν μιᾶς συνεργασίας τῶν δύο χωρῶν στὸν ἀμυντικὸν τομέα. Οἱ ὑπουργοὶ Ἀμύνης τῶν δύο χωρῶν, σὲ ἐπανειλημμένες συναντήσεις τοὺς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρον, ἔθεσαν τὶς βάσεις τῆς συνεργασίας αὐτῆς, ποῦ χρειάζεται βέβαια μακρὰ καὶ ἐνδελεχῆ ἐργασία γιὰ νὰ υλοποιηθεῖ. Λόγω δὲ τῆς φύσεως τοῦ θέματος, δὲν ἐγνώσθησαν οὔτε ἦσαν δυνατόν νὰ ἀνακοινωθοῦν λεπτομέρειες.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἐνῶ ἡ Τουρκία ἀπειλεῖ συνεχῶς μετὰ πόλεμον τὴν Ἑλλάδα μετὰ διάφορα προσχήματα (ἐνταξιν τῆς Κύπρου στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσὴν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίλυση τοῦ Κυπριακοῦ, ἐπέκτασιν σὲ 12 μίλια τῶν χωρικῶν ὑδάτων τῆς Ἑλλάδος κ.ἄ.), ἡ Ἑλλὰς δήλωσεν ὅτι μόνο τὴν ἐπέκτασιν τῶν κατεχομένων ἐδαφῶν στὴν Κύπρον θεωρεῖ Casus Belli (αἰτία πολέμου).

Ὅπως εἶναι φυσικόν, στὸ ἐνιαῖον ἀμυντικὸν δόγμα ἀντιτίθεται σφοδρῶς ἡ Τουρκία, παρ' ὅλο ποῦ, ἀπὸ χρόνια, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν δεκάδων χιλιάδων τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Κύπρον, ἔχει οὐσιαστικὰ πραγματοποιήσει πλήρη ἀμυντικὴ ἐνοποίηση τῆς Τουρκίας μετὰ τὶς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ ψευδοκράτους. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν βλέπει μετὰ καλὸ μάτι τὸ ἐνιαῖον ἀμυντικὸν δόγμα, στὰ πλαίσια τῆς γνωστῆς ἀγγλικῆς στάσεως νὰ μὴ δυσαρε-

στήσει την τουρκική πλευρά. Και αυτό παρά την υποχρέωσή της, ως έγγυήτριας δυνάμεως της ανεξαρτησίας της Κύπρου.

Αντίθετα, η Έλλάς, ως έγγυήτρια δύναμη, συνεργάζεται στενά με την Κυπριακή κυβέρνηση όχι μόνο στο ένιαίο άμυντικό δόγμα, αλλά και σε όλα τα έκκρεμη έθνικά θέματα που άπασχολούν την Κύπρο (ένιαία κυριαρχία, ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωσή κ.ά.). Καί, παρά τυχόν λάθη και παραλείψεις από το 1960 και έφεξης, η Έλλάς ήταν πάντα παρά το πλευρό της Κύπρου. Καί η Έλληνική κυβέρνηση διεκήρυξε επανειλημμένως τη συμπαράσταση αυτή, που θα όδηγήσει στην δίκαιη και μόνιμη επίλυση του Κυπριακού, σύμφωνα με τις άρχές του Διεθνούς Δικαίου, που τόσο βάνασα παραδιάζονται εις βάρος της Κύπρου τα τελευταία χρόνια. Αντίθετα, η Τουρκία παραδιάζει στη συνέχεια όλους τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, τη Συνθήκη Έγγυήσεως, τις συμφωνίες κορυφής Μακαρίου-Ντενκτάς και Κυπριανού-Ντενκτάς και σωρεία ψηφισμάτων και αποφάσεων των Ηνωμένων Έθνών, του Συμβουλίου Ασφαλείας και άλλων διεθνών οργανισμών. Οι παραβιάσεις αυτές συνιστούν, κατά το Διεθνές Δίκαιο, καταγγελία των διεθνών συμφωνιών και συμβάσεων, που κανονικά άποδεσμεύουν και την άλλη πλευρά, σύμφωνα με πάγιο κανόνα του Διεθνούς Δικαίου όσο και, γενικότερα, των Γενικών Αρχών του Δικαίου περι καταγγελίας συμβάσεως. Καί όμως η Έλλάς και η Κυπριακή Δημοκρατία τήρησαν θρησκευτικώς τις άνειλημμένες υποχρεώσεις και ποτέ δέν προκάλεσαν την άλλη πλευρά. Άλλά και άλλες δυνάμεις, μέλη της Ευρωπαϊκής Ένώσεως ή όχι, δέν συμπεριφέρθηκαν φιλικά, ή έστω νομίμως, έναντι της Ελλάδος και της Κύπρου, όπως απέ-

δειξεν η στάση τους στην πρόσφατη Έλληνοτουρκική κρίση και σε άλλες ανάλογες Έλληνοτουρκικές διαφορές.

Η παραπάνω συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων προβλημάτων που αντιμετώπιζονται στο Κυπριακό δέν έξαντλεί, βέβαια, ούτε τα θιγέστα θέματα ούτε και άλλα σχετικά. Γι' αυτό, Έλλάς και Κύπρος πρέπει να συνεχίσουν να αγωνίζονται για την εκπλήρωση των στόχων αυτών, παρ' όλο που η επίλυση του Κυπριακού -όπως το άντιλαμβάνονται οι ξένες κυβερνήσεις και η διεθνής κοινή γνώμη- πολύ απέχει από την μόνη δίκαιη και μόνιμη λύση, λύση σύμφωνη με το Διεθνές Δίκαιο, την Αρχή της Αυτόδιαθέσεως και την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Όπως, όμως, άναφέραμε, συζητούμε και άποδεχόμεθα μία λύση κατ' οικονομίαν (τό έφικτόν και όχι τό ευκαίον), χωρίς όμως να πάψουμε να άποβλέπουμε στην μόνη δίκαιη λύση, ή όποια (γιατί όχι;) άργά η γρήγορα θα επιτευχθεί.

Βέβαια, δέν έπιθυμούμε ένοπλη σύρραξη. Η Έλλάς ποτέ δέν έλαβε μέρος σε έπιθετικούς και κατακτητικούς πολέμους, αλλά μόνο σε άπελευθερωτικούς και άμυντικούς. Καί στη γραμμή αυτή στοιχίζονται -Έλλάς και Κύπρος- για την επίτευξη του στόχου τους. Πάντα όμως, όταν χρειάσθηκε, άγωνίσθηκαν, με όλες τους τις δυνάμεις, για την Έλευθερία, τη Δικαιοσύνη, την Άκεραιότητα των Έλληνικών έδαφών. Καί δέν θα έπιτρέψουν, για μία άκόμη φορά, τη συρρίκνωση του Έλληνισμού. Καί θα τό πράξουν -νά 'ναι όλοι βέβαιοι- άν ποτέ χρειασθεί. Χωρίς φόβο και χωρίς πάθος. Καί ό νοών νοεΐτω...

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ
«ΣΚΕΥΟΣ ΕΚΛΟΓΗΣ»
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ

(Στὰ εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του)

Ι'

Μετὰ τὴ «Ραψωδία Β' 1947-1949» ποῦ ὅπως εἶπαμε σὲ προηγούμενο σημείωμα, εἶναι γραμμένη μὲ στίχους στὴ συλλογὴ αὐτή, κατὰ τὸν ἰδιότυπο τρόπο τοῦ Στέφανου Μπολέτση, ἡ φριχτὴ ἱστορία τοῦ συμμοριτοπολέμου καὶ οἱ τραγικὲς συνέπειές του γιὰ τὴν Πατρίδα, ὁ ποιητὴς μας γράφει τῶρα ἀπὸ τὸ 1955 κι ἐδῶθε, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ στίχους, τὴν ἐνδοξὴ ἱστορία τοῦ ἀγῶνα τῆς θρυλικῆς Ε.Ο.Κ.Α. ἐνάντια στὴν τυραννικὴ ταχτικὴ τῆς περιφθορᾶ καὶ μὲ λύσσα ἀγωνιζόμενης βρεταννικῆς κυριαρχίας στὴν ἀγαπημένη μας Κύπρου. Εἶναι ὁ ἱερός ἀγῶνας τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν μας, ἐνάντια στὴν ἀτεγκτὴ βρεταννικὴ ἐξουσία καὶ στοὺς κυβερνητὲς τῆς Κύπρου καὶ προπάντων στὸν ἀδυσώπητο κυβερνήτη στρατάρχη Χάρτινγκ. Χαιρετίζει ὀλόψυχα αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ὁ Στέφανος Μπολέτσης μὲ τὴ φράση τοῦ μεγάλου Ἄγγλου ποιητῆ καὶ μαχητῆ τοῦ 1821 στὸ Μεσολόγγι γιὰ τὴ λευτεριά, Λόρδου Μπάϊρον: «Θά ῥθει μιὰ μέρα ποῦ θὰ τιμωρηθοῦν οἱ ἄρπαγες τῆς λευτεριάς». Τό ἔλεγε τότε τὸ 1821 ὁ Μπάϊρον, τὸ ἐπανελάβε καὶ τὸ 1955 ὁ Μπολέτσης, γράφοντας γιὰ τὴν ἐναρξὴ αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα, ποῦ θὰ ἔφερνε τὴν αὐγὴ τῆς λευτεργιάς στὴ σκλαβωμένη Κύπρου καὶ τὴν Ἐνωσὴ τῆς μὲ τὴ μητέρα Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρῶτο ποίημα αὐτῆς τῆς συλλογῆς εἶναι ἀφιερωμένο: «Στὴ μνήμη τοῦ μεγάλου προασπιστῆ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων», ὅπως γρά-

φει ὁ ποιητὴς μας πάνω ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος: «Στὸν ποιητὴ Λόρδο Μπάϊρον» σ. 11. Καὶ τοῦ λέει: «Ἄν ξοῦσες, Μπάϊρον, ἂν ἐδῶ... / θὰ τραγουδοῦσες τὸν καϊμό / ὠραίου γίγαντα, λαοῦ / ποῦ καμμιὰ βία δὲν τὸν σῆνει. / ... Ἐγγλέζε ἀδελφέ, θὰ τραγουδοῦσες / κι ὀργῆς γροθιά θὰ σήκωνες / καὶ θὰ χτυποῦσες / κάποιους τοῦ 20ου αἰῶνα δουλεμπόρους / -Μεσολογγίτη Βύρων ἀδελφέ, / καὶ κάποιους Ἑλγίνους / τοῦ 20ου αἰῶνα Μπαρμπαρίνους / θὰ χτυποῦσες». Αὐτὸ τὸ σάλπισμα ἔστειλε γιὰ τότε, μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῶν πνευμόνων του ὁ Στέφανος Μπολέτσης, στοὺς «Ἑλγίνους» καὶ «Μπαρμπαρίνους» τῶν καιρῶν μας. Αὐτὴ ἡ συλλογὴ ἔχει καὶ τὴ φωτογραφία τοῦ ποιητῆ, ποῦ εἶναι ἰσχνὸς ἀπ' τοὺς καμηούς, καὶ μὲ τὰ μάτια ἄγρυπνα ποῦ ἀκτινοβολοῦν ὄραματα γιὰ τὴ λευτεργιά τῆς Κύπρου. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ὄραματα, ἀνεμίζει σημαία πολεμικὴ, μὲ παλμούς καὶ κυματισμούς, ἡ σημαία τῆς καρδιάς τοῦ ποιητῆ: «... Πολύπαθη καρδιά, καθὼς / σημαία πολεμικὴ / ποῦ ἀπ' τοὺς ἀγέρες τῶν μαχῶν, / ῥεπὶ ἐνδοξο ἀπέμεινε / ... Προσφέρω τὴν καρδιά μου στὸν ἀγῶνα. / Κι εἶμαι ἔτοιμος γιὰ νέες μάχες τώρα. / Πολεμικὴ σημαία τὸ κουρέλι τοῦτο ξεδιπλῶνα / κόντρα στὴ βία, καὶ στὸν πόνο...» Γι' αὐτὸ, κραυγάζει-σαλπίζει καὶ τῶρα τὸ 1955 κι ἐδῶθε, πὸ ἐντονα μαζί μὲ τοὺς ἀγωνιζόμενους Κυπρίους, ποῦ τ' ἀδέρφια τους πολέμησαν ἥρωικά ὡς ἐθελοντὲς

στά βουνά της Πίνδου και πέρα, ενάντια στους βαρβάρους τὸ 1940, ἀλλὰ καὶ ὡς θεολοντικὲς μονάδες τότε, μαζί με τὸ στρατὸ τῶν Ἑγγλέζων, καὶ πού τώρα, στῆς Ε.Ο.-Κ.Α. τὴν ὥρα, τὰ μικρότερα ἀδέρφια τους, ἀγωνίζονται ἐνάντια σ' ἄλλους δυνάστες, πού κρατᾶνε σκλαβωμένη τὴν Κύπρο. Κι εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ ὁ Μπολέτσης, πού τὸ λέει τοῦτο ξάστερα μετὴν ἔμπνευση τῶν στίχων του: «*Εἶν' αἶμα, / Τόμυ, αὐτὸ εἶναι / αἶμα καντό. / Τὸ πρῶτο αἶμα γιὰ τὴ λευτεριά. / Τὸ ἴδιο αἶμα ναί, / τῆς Πίνδου, τοῦ Τεπελενιοῦ, τῆς Τρεμπεσίνας / τοῦ Ἀλαμείν καὶ τοῦ Ρίμνι. / Τὸ ἴδιο αἶμα πού ἔχυσαν Λατῖνοι καὶ Οὐνοί, / στοὺς δρόμους, τὸ Σαράντα, στὴν Ἀθήνα. / Τὸ ἴδιο αἶμα τὸ πάτησες, Τόμυ, προχθὲς στὴ Λεμεσό / καντὸ τὸ πάτησες, / τὸ αἶμα τὸ Ἑλληνικό, / καντὸ τὸ πάτησες.*», («Τὸ πρῶτο αἶμα», σ. 13). Τότε, ἡ Ἀγγλία πού ἔλεγε τὸ 1940, μετὴ φωνὴ τοῦ Τοῦρτσιλ γιὰ τὶς νίκες τῆς Ἑλλάδας, ὅτι μαζί θὰ κάτσουμε στὸ τραπέζι τῆς νίκης, καὶ ἀκόμη, ὅτι δὲ θὰ λέμε τώρα πιά ὅτι οἱ Ἕλληνες πολεμοῦν σὰν ἥρωες, ἀλλὰ ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦν σὰν Ἕλληνες, αὐτὴ ἡ Ἀγγλία πού δὲν ἐπέτρεψε διαρκοῦντος τοῦ πολέμου στὸ Βασιλεῖα Γεώργιο τὸν Β' καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, πού ἔφευγαν γιὰ τὸ ἐξωτερικό, νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν Κύπρο, κρατοῦσε τώρα σκλαβωμένη τὴν Κύπρο, ὡς τὸ σαλπίζει ὁ Μπολέτσης μετὴ συλλογὴ: «*Ραψωδία Γ' - Κύπρος*»: «*Ἐδῶ 'ναὶ ὁ Γιωργάκης Ἀλεξίου, / ἔφηβος πού ἔγραψε, / μετ' ἄλικο του αἶμα, ὠδὴ στὴ λευτεριά...*», («Γεωργάκης Ἀλεξίου», σ. 14). Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἔφηβους, πού ἔχυσαν τὸ ἄλικο αἶμα τους ἀπὸ σφαῖρες πού ἔρριξαν οἱ ἀποικιοκράτες. Καὶ στὴ συνέχεια, μετὴ τὸ μεγάλο θούριο τοῦ Κυπριακοῦ ἀγώνα: «*Κύπρος*» σ. 15, μετὴν ἔνδειξη κάτω ἀπ' τὸν τίτλο: «*Α' Βραβεῖο Κυπριακῆς Ἐθναρχίας 1957*», ὁ Μπολέτσης θὰ πει τοῦτα τὰ λόγια πού 'ναὶ σὰν ἀστραπόβροντα: «*Μ' ὄψη ἀστραπῆς, ματιὰ φοβερὴ / -δόγκος καὶ ἀγκοῦσα... φωνὴ βροντερῆ / ...χτυπᾶς / μιά καὶ τὸ δίκιο ζητᾶς. / Σίφος βαρὺ*

*στο χέρι κρατᾶς / σπᾶς τὰ δεσμά, στὴ γῆ τὰ πατᾶς. / Μ' ἄγια ὄργη καὶ ὄρμη ἀμαζόνια, / πέρα στὰ πέτριν' ἀλώνια, / Κύπρο στ' Ἀκρίτα τ' ἀλώνια. / ... Γεῖα καὶ χαρὰ, τρανὴ λεβεντιά, / δάφνης κλωνάρι κρατᾶει ἡ λευτεριά / καὶ ἓνα θερμὸ φιλὶ σοῦ χαρίζει / ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα δακρύζει...». Κι ὁ ἀγώνας σκληρὰ συνεχίζεται καὶ εἶναι πάντως ἐκπληκτικό, ὅτι τὸ ἐπόμενο ποίημα, ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ἥρωικό θούριο: «*Κύπρος*», εἶναι τὸ ποίημα: «*Ὁ δεῦτερος νεκρὸς*» σ. 16, μετὴ ὑπότιτλο: «*Προσφορὰ στὸν Χάρτινγκ*»: «*Ὁ δεῦτερος νεκρὸς πραιτωριανὸς αὐτός, / εἶναι ἓνας Τόμυ. / Ἐπεσε πολεμώντας / (τί ντροπῆ) ἐνάντια στὴ λευτεριά. / ... Ὅχι ὡς μαχητῆς. / ... Εἶν' αἶμα, Τόμυ, αὐτὸ / Βρεταννικό. / Τὸ ξέρεις. / Τὸ μόνο, Τόμυ, / πού δὲν ξέρεις εἶναι / πὼς μάταια χύνεται τὸ αἶμα σου αὐτό*». Ὁ Μπολέτσης λέγοντας αὐτὰ διακηρύσσει ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ ἀγώνας εἶναι ἐνάντια στὸ σκοτάδι, καὶ ἐνάντια σ' ἄλλους δυνάστες, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει δικαίωση γι' αὐτοὺς. Εἶναι καὶ ἐδῶ πόλεμος ἱερός, εἶναι καὶ ἐδῶ ἱερός ἀγώνας, γιὰ τὶς μεγάλες καὶ αἰώνιες ἀξίες «*ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε*» γιὰ τὶς ὁποῖες εἶμαστε τότε τὸ 1940 καλεσμένοι ν' ἀγωνιστοῦμε πρῶτα ἐμεῖς στὴν Πίνδο, στὰ βουνά τῆς Βόρειας Ἡπείρου καὶ πέρα, καὶ στὴ συνέχεια στὰ βουνά τῆς Ἀλβανίας, γιὰ τὴ λευτεριὰ τῆς Πατρίδας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Οἰκουμένης. Καὶ θυμόμαστε ἐδῶ τὴ βαρυσήμαντη στροφή ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Μπολέτση: «*Βροντοῦν τὶς Πίνδου οἱ κορφές*», («*Ραψωδία 1940-1946*» σ. 79), πού λέει: «*Ἀπ' τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά / καὶ τ' ἄγια κόκκαλα θγαλμένη, / σ' ὅλη τὴ Γῆ, στὴν Οἰκουμένη, / χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά*».*

Καὶ τώρα ἐδῶ, οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου ἀγωνίζονται τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὴ βλασφημία τῶν «*τεξέντλεμεν*» Ἑγγλέζων, κατὰ: τῆς λευτεργιάς τῆς Κύπρου, τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Βαρνάβα καὶ τῶν αἰωνίων ἀξιῶν. Κι αὐτοὶ πού ἀγωνίζονται ἐδῶ, εἶναι Ἕλληνες Ἀκρίτες, πού κάνουν ἀγῶνα «ἀπὸ τὰ

πέτρινα άλωνα του Διγενῆ». Γι' αυτό ο ποιητής θα προσθέσει κατηγορηματικά στο ποίημα: «Οἱ κρῖκοι» σ. 17 τὸν ὑπότιτλο: «*Κι ἂν θὰ χτίσουν χιλιάδες Βασιλλες / τις ψυχές τῶν Ἑλλήνων δέν τές κρατοῦν*». Καί θὰ προσθέσει σ' αὐτό τὸ ποίημα τοὺς θλιβεροὺς στίχους γιὰ τὴν ἀποικιοκρατία τῶν Ἑγγλέζων στὴν Κύπρο: «*Ἐδῶ, δὲ θὰ βρῆς παρὰ μόνο κρῖκοις / κρικέλλια, λουκέττα... κι ἀμπάρες. / Φωνές δεμένες μὲ κρῖκοις. / Καρδιές μὲ λουκέττα καὶ κρῖκοις. / Ὀνειρα, / σκέδια, / πόθοι, ὅλα σὲ κρῖκοις. / ...ὅμως / γιὰ τις ψυχές, ἐδῶ, / δέν ὑπάρχουν κρῖκοι / ὄχι.*» («Οἱ κρῖκοι» σ. 17). Ἐδῶ ἡ «Ραψωδία Γ'» -Κύπρος» βρίσκεται στὰ ὑπέπεδα τῆς «Ραψωδίας» 1940-1946» καὶ οἱ ἀγωνιστὲς τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ἀκούνε τις φωνές τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» τοῦ Μεσολογγίου, γιὰτι κι αὐτοὶ ἐδῶ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ σπάσουν τὰ δεσμά, ἀκούγοντας ὅμως ταυτόχρονα καὶ τις ἰαχὲς τῶν μαχητῶν «*τῆς Πίνδου, τοῦ Τελελενίου, τῆς Τρεμπεσίνας / τοῦ Ἀλαμείν καὶ τοῦ Ρίμινι*». Ἔχουμε ἐδῶ ἓνα διωγμὸ ἡρώων κι ἀγωνιστῶν, ἓνα ὀλοκαύτωμα πολλῶν μαρτύρων, ἐξαιτίας τῶν Ἄγγλων δυναστῶν ὅπως εἶπαμε. Εἶναι δῶ ὁ Χάρτινγκ, ὁ ἀλήστου μνήμης Χάρτινγκ, πὺ ἔχει βάλει «κρῖκοις, λουκέττα κι ἀμπάρες στοὺς Κυπρίους, γιὰ νὰ μὴν μπορέσουν νὰ φτάσουν στὴν ποθεινὴ μητέρα Ἑλλάδα. Ὅμως τὸ 'πε πιὸ πάνω ὁ ποιητής: «*Γιὰ τις ψυχές ἐδῶ δέν ὑπάρχουν, κρῖκοι, / ὄχι*». Κι αὐτοὶ οἱ μαχητὲς ἀγωνίζονται καὶ σπᾶνε τὰ δεσμά, ὅπως τὸ λέει στὸ ποίημα: «*Κύπρος*» πιὸ πάνω: «*Ξίφος βαρὺ στὸ χερὶ κρατᾶς / σπᾶς τὰ δεσμὰ στὴ γῆ τὰ πατᾶς. / Μ' ἄγια ὀργὴ κι ὀρμὴ ἀμαξόνια, / πέρα στὰ πέτριν' ἄλωνα. / Κύπρος στ' Ἀκρίτα τ' ἄλωνα*». Εἶναι ὁ στρατὸς τῶν νέων, ὁ ἀθέατος στρατὸς τῶν νέων, κι ὁ ποιητής ὀρίζει ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ «*ποῦ κροτοῦν τὰ τύμπανα*»: «*... Ἄγγελοι, λές, τῶν ἄστρων, τὰ κροτοῦν... / παιδιὰ, πὺ μόλις ἄρχιζε ν' ἀνθῆ ἡ καρδιά τους. / Καρδιές πὺ μόλις ἀνοίγαν, στὸ φῶς, / τὰ πέταλά τους*». Κι αὐτὸς ὁ ἀγώνας, σαλπίζει ὁ ποιητής, ὅτι

εἶναι ἀγώνας ἱερός, εἶναι κι αὐτὸς ἀγώνας «*γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἀγία καὶ τῆς πατρίδας τὴν ἐλευθερία*», καὶ γι' αὐτὸ προσθέτει: «*... Ποιοὶ τὰ κροτοῦν τὰ τύμπανα; / Τί μᾶς παραξένο: / Ἄπὸ τὰ βάθη ἐρχεται / σὲ βάθη πάει*». Γιατί; Γιατί ἐρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς σκλαβιάς. Ὅμως ὁ Μπολέτσης πὺ βλέπει τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν ὀραμάτων τὸ τέλος, θὰ βροντοφωνάξει στὸ ἴδιο ποίημα μὲ τοὺς τελευταίους στίχους: «*... Ἄγγελοι, λές, τῶν ἄστρων τὰ κροτοῦν... / Αὐτοὶ κροτοῦν τὰ τύμπανα! / Τί μᾶς ἀλλόκοτο, / τύμπανα ἀόρατου στρατοῦ, / πρὸς τ' ἄστρα πάει*». Γιατί; Γιατί κι ἐδῶ μᾶς λέει ὁ ποιητής, ὅτι εἶναι ἀγώνας ἱερός, ἀγώνας γιὰ τὴ λευτεργιὰ καὶ γιὰ τις αἰώνιες ἀξίες. Γι' αὐτό, λέει στίχους πὺ σκορπᾶνε τὴν ἀγωνία καὶ τὸ φόβο στοὺς ἐχθροὺς καὶ δυνάστες: «*... Δέν τὸ μπορεῖς νὰ περπατᾶς στὸ φῶς / μά, κι οὔτε στὸ σκοτάδι, / Τόμυ, / ...Κρατᾶμε κι ἔχουμε τις σφαῖρες σου. / Κρατᾶμε κι ἔχουμε κάτι σκιοινὰ / στὴ σκιά μᾶς κρεμάλας*». Εἶναι κατηγορηματικὸς κι ἐδῶ ὁ ποιητής: «*Κρατᾶμε, κι ἔχουμε τις σφαῖρες σου*», τις σφαῖρες πὺ σὺ δὲ μᾶς εἰχνεις, γιὰτι προτιμᾶς τις ἀγχόνες, τις σφαῖρες πὺ 'ναι γιὰ σένα, ὅπως «*κρατᾶμε κι ἔχουμε κάτι σκιοινὰ / στὴ σκιά μᾶς κρεμάλας*», γιὰτι μὲ κείνα κρέμασες ἀδελφούς μας. Γι' αὐτό «*Δέν τὸ μπορεῖς νὰ περπατᾶς / μήτε μὲ ἥλιο, μήτε μὲ φεγγάρι / Τόμυ / δῆματ' ἀνάκουστα σ' ἀκολουθοῦν / καὶ μάτια ἀόρατα σὲ βλέπουν / εἶναι ὁ θάνατος... / παντοῦ, γιὰ σένα, Τόμυ, ὁ θάνατος.*», (Στὴ σκιά τῆς κρεμάλας) σ. 19). Καὶ πάντα λυρικός καὶ τραγικός μαζί, συνταιριᾶζει αὐτὸ τὸ ποίημα μὲ τὸ ἐπόμενο, πὺ κλείνει μέσα στοὺς στίχους του, τὸ ἱερὸ καὶ τ' ἀθάνατο, τὸ εὐλαβικὸ καὶ τὸ Μέγα Μυστήριο: «*... Κυπριωτοπούλα Χαΐδω ὅπως στὸ Σούλι... τότε... κεῖ / λυσίκομμη, περήφανη... με χρυσὸ φῶς στὰ μαλλιά σου / λεβέντρα γέννα! / Ἔρχετ' ἡ ἀνοιξὴ ταχεῖα / ροδαμισμένα εἶναι τὰ βουνά, μὲ φλάμπουρα σπαρμένα*». Ὑπέροχος κι ἐδῶ ὁ Μπολέτσης δείχνει τὴν ἀνγὴ τῆς λευτεργιάς: «*Πῆς το ξανά / Κάλ-*

λιο μιάς ώρας λευτεριά / παρά σαράντα χρόνια άλυσωμένα». / *Χαΐδω / Μέσ' στο μεγάλο τ' όραμα στήνω αυτή κι ακώ / χρυσές καμπάνες νά χτυπάνε / και βλέπω στην ώραία Πύλη, τώρα, / τ' άξια εκείνα Έλληνόπουλα: / τόν Αύξεντίου, τόν Καραολή, τόν Παναγίδη, / τόν Πατάτσο, τόν μικρό Παλληκαρίδη, / νά παίρνουν τ' άγια Δώρα*». Αυτοί οι όχτώ στίχοι, με ειδική θεώρηση έχουνε κάτι από τó ανυπέρβλητο βάθος και ύψος τών «Ελεύθερων Πολιορκημένων» του Διονυσίου Σολωμού.

Και γιατί αυτή την εικόνα «τών άγιών Δώρων», ό ποιητής μας δέν τή βάνει σ' άλλο ποίημα, παρά έδω στο ποίημα «Χαΐδω» σ. 20; Γιατί ό ποιητής παίρνει άπ' τόν άέρα του Μωριά και τής Ρούμελης, κι άπ' τούς καημούς τής κλεφτουργιάς και τής μάννας του Κίτσου «πού μάλωνε με τó ποτάμι και τó πετροβολούσε» κατά τó δημοτικό τραγούδι, λέγοντας: «*ποτάμι για λιγότεψε, / ποτάμι στρέψε πίσω, / για νά περάσω αντίπερα / στα κλέφτικα λημέρια, / πό χουν οι κλέφτες σύναξη...*» Άλλά όχι μόνο γι' αυτό, προπάντων γιατί στις δύο μεγάλες διαδηλώσεις 18 και 19 Δεκεμβρίου του 1954, πού ό ήλιος ήταν όλόλαμπρος και τά χέρια σηκωμένα μ' όργη κι αγανάκτηση, για φοβέρα στους δυνάστες, όπως άμυδρά θυμάμαι από έντυπα του Κυπριακού άγώνα, πού είχαν φτάσει στα χέρια μου κείνα τά χρόνια, τότε, σ' αυτές τις διαδηλώσεις σκοτώθηκε ένας νέος πού ήταν άρραβωνιασμένος και μαζί του σκοτώθηκαν άλλοι δύο νέοι άκόμη. Ό ήλιος ήταν όλόλαμπρος, τά χέρια ψηλά όργισμένα, κι άνάμεσα σ' αυτά έλαμπε στο χέρι του άρραβωνιασμένου τó δαχτυλίδι κάποιας «Χαΐδως», κι αυτόν τόν νέο, με τó δαχτυλίδι του άρραβώνα πού έλαμπε, βρήκε τότε ή σφαίρα. Κι ό ποιητής συνταιριάζει τούτο τó ποίημα με τó θάνατο και τή θυσία, με τόν άρραβωνιασμένο πού σκοτώθηκε, και με τó όραμα πού οι άθάνατοι άγωνιστές «στην ώραία Πύλη... παίρνουν τ' άγια Δώρα». Όμως μέσα σ' αυτούς εΐναι κι ό Αύξεντίου, ό ύπαρχηγός τής Ε.Ο.Κ.Α. «ό

σταυραετός του Μαχαιρά», όπως τόν έλεγαν, πού όντας κι αυτός άρραβωνιασμένος με τή συγχωριανή του Βασιλική, από τó χωριό Λύση, όταν έπρόκειτο ν' αρχίσει ό έντονος άγώνας, άξίωσε νά γίνει ό γάμος του, για ν' αφήσει τó τιμημένο όνόμά του, άν σκοτωνότανε, όπως κι έγινε, στη σύζυγό του Βασιλική μετά τήν τέλεση του μυστηρίου του γάμου. Κι ό γάμος τελέστηκε με κάθε μυστικότητα, στις 16/6/1955 τó βράδυ, στην Ι. Μονή τής Άχειροποιήτου, πού εΐναι κοντά στο χωριό Καραβάς, από τόν ήρωικό ιερέα π. Παπασταύρο Παπαγαθαγγέλου, πού άργότερα ήταν έξοριστος στις Σεύχέλλες, μαζί με τούς άλλους τρεις συνηγορίστους, και ως στέφανα χρησιμοποιήθηκαν δύο στεφάνια από βέργες έληας, όπως γράφει ό ίδιος ό Παπασταύρος στο βιβλίό του «Η μαρτυρία μου» (Πώς έζησα τήν προπαρασκευή και τόν άγώνα τής Ε.Ο.Κ.Α.) σ. 287. Έτσι ό Μπολέτσης λέει ποιητικά με τή φωνή του Άπ. Παύλου: «*Τό μυστήριον τούτο μέγα εστί, εγώ δέ λέγω εις Χριστόν και εις τήν Έκκλησίαν*», (Έφ. ε' 32). και τά λέει αυτά ό ποιητής, άνεξάρτητα από τó ότι τó μυστήριο τούτο δέν έγινε για τόν σκοτωμένο τής διαδηλώσεως άρραβωνιασμένο νέο, ενώ έγινε για τόν Αύξεντίου όπως ειπώθηκε πιο πάνω. Κι εκτός άπ' αυτά ό ποιητής βάνει τήν εικόνα πού εΐπαμε στο ποίημα «Χαΐδω» θέλοντας προπάντων νά τονίσει ότι ό άγώνας τής Ε.Ο.Κ.Α. έγινε με τήν ευλογία τής Έκκλησίας και με τόν όρκο πού έδωκαν όλοι στην Έκκλησία τής Φανερωμένης, όπως και στην Ελλάδα τó 1821, πού ή Έκκλησία ευλόγησε τήν Έπανάσταση στην Ι. Μονή τής Άγίας Λαύρας. Έτσι κι έδω ό άγώνας πού θά γινότανε ήταν ιερός, γιατί ήταν άγώνας «για του Χριστού τήν πίστη τήν άγία και τής πατρίδας τήν έλευθερία». Ό άείμνηστος καθηγητής τής Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Άλέξανδρος Τσιριντάνης, ό μεγάλος αυτός χριστιανός διανοητής, στο αρχικό του κοσμοθεωριακό βιβλίό τó 1948: «Πρός ένα χριστιανικό πολιτισμό» σ. 106, γράφει κα-

τηγορηματικά: «...*Ακόμη περισσότερο: Δύναται να λεχθῆ, ὅτι, κατ' ἀρχήν, a priori ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι οὔτε ἐναντίον τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὑπάρχουν ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖα ἠύλογηθησαν πλήρως ἀπό τήν χριστιανικήν συνείδησιν. Καί ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τήν ἑλληνικήν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, διὰ τῆς ὁποίας τὸ ἔθνος μας ἠλευθερώθη ἀπό τήν Τουρκοκρατίαν.* Ὁ καθηγητής Τσιριντάνης ἄν ἔκανε ἐπανεκδοση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, θά πρόσθετε ἀσφαλῶς στο κείμενο πού ἀναφέραμε, ὅτι «*καί ὁ ἐπαναστατικός ἀγῶνας τῆς Κύπρου, ἠύλογηθη πλήρως ἀπό τήν χριστιανικήν συνείδησιν, διότι τήν ἠλευθέρωσεν ἀπό τὸν ἐπαχθῆ ζυγόν τῶν Ἀγγλων*». Καί δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε σάν τὸ ἔφερε ἡ ὥρα κι ἡ στιγμή, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ κρεμασμένοι καὶ σκοτωμένοι τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ἦταν χριστιανόπουλα, ἦταν νέοι μέ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν ψυχή, ὅπως τοὺς περιγράφει μέ τοὺς στίχους τοῦ Ὁ Μπυλῆτος καὶ ἡ Ἱστορία.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν σ' αὐτὰ τὰ πέντε ὀνόματα τῶν τιμημένων ἀγωνιστῶν τῆς Ε.Ο.Κ.Α. πού ὅπως εἶδαμε μνημονεῦει ὁ ποιητῆς μας, περιλαμβάνεται καὶ ὄλο τὸ μικρὸ «νέφος» τῶν γνωστῶν πεισόντων Κυπρίων ἀγωνιστῶν καὶ μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ ἀγνώστων ἀκόμη, πού κάποτε ἐνδεχομένως θά προστεθοῦν, ὅπως καὶ τοῦ ἄκαμπτου ἀγωνιστῆ Φιλολόγου Γιάννη Λοῖζίδη πού πέθανε ἀπὸ τὰ τότε μαρτύρια πού τοῦ κάνανε, καὶ προπάντων ἀπὸ τὸ φριχτὸ σιδερένιο στεφάνι πού τοῦ σφίγγανε τὸ κρανίον. Τοῦ εἶχαν δηλώσει τότε μέ κυνισμό, ὅτι τώρα μέ καρτερία κι ἀντίσταση κάνεις τὸ παλληκάρι, θά μᾶς θυμηθεῖς ὅμως, ὅταν φτάσεις τὰ ἐξήντα σου χρόνια. Ἔτσι κι ἐγινε μέ μαθηματικὴ ἀκρίβεια ὅπως τὸ εἶπαν αὐτοὶ οἱ ἄθλιοι «τζέντλεμεν». Ὅταν ἑφτάσε σὰ ἐξήντα χρόνια του, ἄρχισαν οἱ ὀλέθριες συνέπειες, πού τελικὰ παρ' ὄλες τίς ἰατρικὲς φροντίδες στὴν Κύπρο κι ἐδῶ καὶ στὴν Ἀμερική, τὸν ὀδήγησαν στο θάνατο. Ὁ ἴδιος μοῦ εἶχε περιγράψει τὰ μαρτύρια καὶ στο τέλος, ὅταν τὸν ἀπέλυσαν χωρὶς

ἀποτέλεσμα, γιατί παρέμεινε ἀγωνιστῆς ἄκαμπτος, τοὺς εἶπε τὴ χαρακτηριστικὴ φράση, πού λέει πολλά, πάρα πολλά: «Χαίρετε, τζέντλεμεν». Προπάντων ὅμως, σ' αὐτὸ τὸ «μικρὸ νέφος» θά πρέπει νά προστεθοῦν γνωστὲς κι ἀγνωστὲς γυναῖκες πού τίς σκέπασε ἡ ἅγια μνήμη τῆς θυσίας τους, καὶ πού θά πρέπει νά γραφεῖ ἓνα ξεχωριστὸ βιβλίον ἀφοῦ κι αὐτὲς μαρτύρησαν κι ἐθυσιάστηκαν γιὰ τὴ λευτεριά τῆς Κύπρου. Κι αὐτὸ ἐπιβάλλεται νά γίνει, γιὰ νά συμπληρωθοῦν τὰ πολῦτιμα καὶ σημαντικὰ κείμενα καὶ βιβλία πού ἔγραψαν γιὰ τοὺς ἥρωες κι ἀγωνιστὲς καὶ μάρτυρες τῆς Κύπρου:

1) Ὁ ἀείμνηστος κι ἐνδοξὸς Ἀρχηγὸς τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Γεώργιος Γρίβας-Διγενῆς: «Χρονικὸν ἀγῶνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-59» καὶ «Ἀπομνημονεύματα».

2) Ὁ ἥρωϊκὸς ἱερέας π. Παπασταῦρος Παπαγαθαγγέλου: «Ἡ μαρτυρία μου - πῶς ἔζησα τὴν προπαρασκευὴ καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς Ε.Ο.Κ.Α.».

3) Ὁ Θεολόγος καὶ συγγραφέας κ. Ν.Π. Βασιλειάδης: «Ἐθνομάρτυρες τοῦ Κυπριακοῦ ἔπους 1955-59».

4) Ὁ Θεολόγος καὶ συγγραφέας κ. Μ. Ε. Μιχαηλίδης: «Κύπρος Σκλάβδα ἀσκλάβωτη», «Ἀνατολὴ στὸ στρατόπεδο» καὶ «Ἀπὸ τὸν ἥρωϊκὸ ἀγῶνα τῆς Κύπρου» πού δημοσιεύθηκε στὸν «Ἑλληνικὸν Ἀστέρα» τὸ Μάρτιο τοῦ 1990.

5) Ὁ Δημοσιογράφος καὶ ἱστορικὸς συγγραφέας κ. Σπύρος Παπαγεωργίου: «Διὰ χειρὸς ἡρώων», «Ἡ Κυπριακὴ θύελλα μᾶς πενταετίας», πού δημοσιεύθηκε στὴν ἐγκριτὴ ἐφημερίδα «Ἐστία», καὶ κατόπιν ἐκδόθηκε καὶ σὲ βιβλίον.

6) Ἡ φιλόλογος κ. Παναγιώτα Παναγοπούλου-Ρουπῖνα: «Πρότυπα ἡρώων - Οἱ Ἐθνομάρτυρες τῆς Κυπριακῆς Ἐποποιΐας».

7) Ἡ «Πανελληνίος Ὁρθόδοξος Ἐνωσις»: «Ἡμερολόγιον 1996», «Ἀφιερωμένο στὴ Μαρτυρικὴ Μεγαλόνησο Κύπρον».

8) Πολλὰ ἄλλα πρόσωπα, πού ἔγραψαν ἀξιόλογα βιβλία καὶ σημαντικὲς Ποιητικὲς συλλογές.

9) Τέλος ὁ Λογοτέχνης καὶ κριτικὸς κ. Δ. Σιατόπουλος: «Ματωμένη Κύπρος» ποὺ ἀναφέρεται στὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στὴν Κύπρῳ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974, καὶ ἐπομένως ἀνοίγει μπροστὰ μᾶς τὴ σύγχρονη φάση τοῦ Κυπριακοῦ ἀγῶνα. Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Δ. Σιατόπουλου, ἀναδημοσιεύεται καὶ ἄρθρο τοῦ δημοσιογράφου καὶ συγγραφέα κ. Α. Λυκαύγη (31-8-74).

Μετὰ τὴν ἀναγκαῖα ἀπαρίθμηση τῶν ἔργων ποὺ ἀναφέρονται στὸν Κυπριακὸ ἀγῶνα καὶ στοὺς ἀγωνιστὲς καὶ μάρτυρες τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ξαναγυρίζοντας σ' ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐδῶ, ὅτι ὁ τότε κυβερνήτης τῆς Κύπρου Πάλλμερ, ποὺ βρέθηκε ἐκεῖ μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ ἀγῶνα τῆς Ε.Ο.Κ.Α. (Ἀπρίλιος 1955), ἀπέλασε πιὸ ὕστερα τὸν φλογερὸ ἱεραπόστολο τῆς «Ἀδελφότητος «Ζωή», Ἀρχιμανδρίτη π. Ἀνάργυρο Σταματόπουλο καὶ ἀργότερα Προϊστάμενο τῆς Ἀδελφότητος, ὡς ἀνεπιθύμητο πρόσωπο καὶ ὡς ἐπικίνδυνο γιὰ τὴ Βρεταννικὴ αὐτοκρατορία καὶ γιὰ τοὺς Ἄγγλους, ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι γύρω του ἐστροβιλίζοντο πολλοὶ εὐσεβεῖς νέοι, ἐνῶ ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸν γνώριζαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν ἐδῶ χριστιανικὴ κίνηση καὶ προπάντων ἐπειδὴ εἶχε τὴν αὐθεντικὴ πληροφορία, ὅτι δηλ. ὁ π. Ἀνάργυρος Σταματόπουλος ἦταν ἔφεδρος ἀξιωματικὸς, διότι εἶχε φοιτήσει σὲ Σχολὴ Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν ἐκτελώντας ὡς λαϊκὸς τὴ στρατιωτικὴ του θητεία, καὶ αὐτὸ ἦταν πραγματικότης. Ἔτσι ἐμπεδώθηκε μέσα του προφανῶς ἡ ὑποψία ὅτι ὁ π. Ἀνάργυρος Σταματόπουλος εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀργανωτὲς τῆς Ε.Ο.Κ.Α. καὶ ἀπελαύνοντάς τον, ἐνόμισε ὅτι τὸ ἀποικιοκρατικὸ καθεστῶς τῶν Ἄγγλων στὴν Κύπρῳ ἀπαλλασσόταν ἀπὸ κάποιο ἐπικίνδυνο πρόσωπο. Ἐκοιμήθηκε λοιπὸν κάπως ἥσυχᾶ δυο-τρεῖς μέρες, ἡ συνέχεια ὅμως τοῦ ἔδειξε ὅτι ὁ πραγματικὸς ὀργανωτὴς καὶ ἀγωνιστὴς, ὁ Διγενής, συνεχίζει νὰ ἀγωνίζεται μὲ μαχητικὴ πραγματικὰ δράση μέσα στὴν Κύπρῳ. Γι' αὐτὸ ἄρχισε ἕνας ἔντονος γύρος ἀνιχνεύσεων καὶ ἐρευνῶν, γιὰ νὰ βρε-

θεῖ τὸ κρησφύγετο τοῦ Διγενῆ, ποὺ τελικὰ δὲ βρέθηκε ποτέ. Ὅταν ἦρθε ἡ λευτεργιὰ βγήκε στὸ φῶς ὁ Διγενής, ταυτόχρονα ὅμως βγήκαν στὸ φῶς καὶ τὰ φυλακισμένα μνήματα στὶς φυλακὲς, μνήματα τῶν ἡρώων καὶ τῶν μαρτύρων ἀγωνιστῶν τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ποὺ ἦταν «τρόπαια» αἰσχύνῃς τῶν «τξέντλεμεν» Ἄγγλων, ποὺ ἄλλους εἶχαν ἀπαγχονήσει καὶ ἄλλους εἶχαν ἐκτελέσει. Ἀπὸ αὐτὰ ὅμως τὰ μνήματα ἀχνίζει πάντα ἡ εὐωδιὰ τῆς θυσίας καὶ ἀκτινοβολεῖ γύρω ἡ δόξα τῆς νίκης καὶ τὸ φῶς τῆς λευτεργιάς. Καὶ πάντως πρέπει νὰ γνωρίζουμε σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία ποὺ μοῦ εἶχαν δώσει πρὸ τριῶν ἐτῶν, ὅτι οἱ λυρικοὶ στίχοι τοῦ Στεφάνου Μπολέτση ποὺ προκαλοῦν βαθιὰ συγκίνηση καὶ ῥίγος: «Ἐφόρεσαν τὴν πίστη γιὰ γλαμύδα καὶ ἐπέρασαν στὸ φῶς», ἔμουν καὶ στεφανώνουν τὴ μνήμη αὐτῶν τῶν ἡρώων, μαρτύρων καὶ ἀγωνιστῶν στὰ φυλακισμένα μνήματα, στὸ χῶρο τῆς ἀγχόνῃς, ὅπου ὅσοι μπαίνουν ἐκεῖ, παραμένουν σιωπηλοὶ, γιὰ ὅσες στιγμὲς βρίσκονται σ' αὐτὸ τὸ χῶρο.

Καὶ στὴ θυσία τῶν πεσόντων τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ὁ Μπολέτσης προσθέτει καὶ τὴ θυσία τῶν Ἑλλήνων, γενικὰ ὄλων τῶν πεσόντων Ἑλλήνων, ἀφοῦ «Πατρίδα τῶν Ἑλλήνων ὅλη ἡ γῆ», καὶ ὅπου Ἑλληνες μαχητὲς θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν πέσει μαχόμενοι καὶ αὐτοὶ γιὰ τὴ λευτεργιὰ τῆς Κύπρου καὶ γιὰ τὶς αἰώνιες ἀξίες, ὅπως τὸ λέει ἀόριστα ἀλλὰ κατηγορηματικὰ στὸ ἐπόμενο ποίημα: «Φιλόξενη γῆ, δικὴ γῆ / Πατρίδα τῶν Ἑλλήνων ὅλη ἡ γῆ», διακηρύσσοντας ἔτσι τὴν οἰκουμενικότητα τῆς ἀποστολῆς τῶν Ἑλλήνων, γιὰ τὴ λευτεργιὰ, τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὴν πίστη στὶς αἰώνιες ἀξίες: «Πατρίδα τῶν Ἑλλήνων ὅλη ἡ γῆ», ὅπως καὶ στὴν Πίνδο καὶ πέρα: «Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, παντοῦ τετράδες οἱ σταυροί... / στὶς ροδοδάφνες, δὲς τ' ἄνθια κεῖ τῶν ροδοδάφνων δάκρυα / τὰ ράντισε ἡ αὐγή. / -Σὰν τ' ἄνθια αὐτὰ ἦταν τότε οἱ καρδιές τους / κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο. / Μὰ τώρα οἱ καρδιές αὐτὲς / εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ χῶμα τοῦτο. / «Ἑλληνικὸ πολεμικὸ νεκροταφεῖο / κάπου στὴ

Γῆ», («Ἑλληνικό πολεμικό νεκροταφεῖο» σελ. 21).

Καί στόν ἀγώνα τῆς Κύπρου, θά προσθέσει ἀκόμη τὸ «ΟΧΙ» τῆς Πίνδου, πού κλείνει καί τῆς Κύπρου τὴν ἀγωνιστικὴ ἱστορία: «*Οἱ Χρῦσανθοι καὶ οἱ Κυπριανοὶ / δὲν κλείνουν γόνυ. / Εἶτε Ναῖτες εἶναι, εἶτε Ὀθωμανοί, / εἶτ' Ἀγγλοὶ ἢ Τοῦρκοι / οἱ Χρῦσανθοι καὶ οἱ Κυπριανοὶ δὲν κλείνουν γόνυ.*», («ΟΧΙ» σ. 22). Καί κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Μπολέτση καί τῆς ἀποστολῆς του, θά βάλει καυτήρι στοὺς «Μπαρμπαρίνους» τῶν καιρῶν μας, μὲ τὸ ποίημα: «Σὲρ Οὐίλιαμ Μίλλερ» σ. 23, καί μὲ ὑπότιτλο: «Μπαρμπαρίνοι», θά πεῖ στόν Οὐίλιαμ Μίλλερ, στέλεχος τοῦ ἀποικιακοῦ καθεστώτος στὴν Κύπρο: «*Ἄλλοτε σὲ καιροὺς παλιούς / ὀμιχλιασμένους - Σκοτεινοὺς / οἱ Μπαρμπαρίνοι πειρατὲς ἄρπαζαν νιὲς κοπέλες / καὶ ἀλυσόδετες / (ζῶων ἀγέλες) τὶς ἐμάντρωναν στὰ σκλαβοπάζαρα. / ...Μὰ τώρα πιά δὲν γίνονται τέτοιες ντροπές... / Δὲν ἀλωνίζουσε τὰ πέλαγα / σκαριά μὲ σκέλεθρα / καὶ πειρατὲς. / ...Σὲρ Μίλλερ, ὄχι / (τὰ τέτοια δὲν ὑπάρχουν πιά ὅπως χθές) / τέτοιες ντροπές, σήμερα δὲν ὑπάρχουν ὅπως χθές*».

Παρ' ὅλα αὐτά, τὶς ἀτεγχετες μεθόδους τῶν Ἀγγλων, τὶς κρεμάλες τοὺς «πραϊτωριανοὺς», καί τὴ λύσσα τοῦ Χάρτινγκ, ὁ Μπολέτσης μὲ τ' ἀγρυπνα μάτια πού ἀναβλύζουν ὁράματα γιὰ τὴν Κύπρο, θά κλείσει τὴ «Ραψωδία Γ' - Κύπρος») μὲ τὸ ποίημα: «Μήνυμα στὴν Κύπρο» σ. 24, πού εἶναι μουσικὴ κορώνα τῆς λευτεργιάς. Εἶναι ἓνα πραγματικὰ ὑπέροχο ποίημα, μὲ λυρικοὺς τελετουργικοὺς φθόγγους καὶ εἰκόνας φωτεινές, πού μᾶς χαρίζει ἀφροὺς τῶν κυμάτων, λάμψη καὶ ὄραμα «τοῦ πελάου καί τ' οὐρανοῦ», καὶ ὅπως λέει τὸ ποίημα: «*Σὲ λίγο, ναί, σιμώνει ἡ ὥρα / πού ὁ δόγγος σου θά γίνει / τραγοῦδι / θά ῥθει ἐδῶ / μὲ τῶν κυμάτων σου τὸν πάλλευκον ἀφρό / ...Σιμώνει ἡ ὥρα, ναί, / πού ὁ πόθος σου θ' ἀστράψη, ὡς χίλιοι / μυριόχρωμοι ἤλιοι, / καὶ σὲ λαμπρὴ φωτοβολή / θά βάλῃς γιορτινὴ στο-*

λή / λευκὴ-γαλάζια, / στ' ὄραμα τοῦ πελάου καί τ' οὐρανοῦ, / τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ τ' ἀτάξια. / Σὲ λίγο, ναί, σιμώνει ἡ ὥρα, / ξαννοίγει ἡ διαμαντένια ξαστεριά! / Σὲ λίγο, γλυκὰ στὰ χεῖλη / θά σὲ φιλήσει ἡ Λευτεριά...». Καί πράγματι τ' ὄραμα τοῦ ποιητῆ ἔγινε πραγματικότης, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιοὶ πολιτειακὸ σχῆμα πῆρε, ὕστερ' ἀπὸ τὶς δολοπλοκίες τῶν ξένων καὶ δυστυχῶς καὶ Ἑλλήνων, ἢ λευτεργιὰ ἤρθε στοὺς ἀγαπημένους μας ἀδελφοὺς τῆς Κύπρου. Ἔτσι στὶς 16 Αὐγούστου 1960 ἔγινε ἡ ἀνακήρυξη τῆς Κυπριακῆς Ἀνεξαρτησίας καί τὸ τέλος τῆς Βρετανικῆς κυριαρχίας. Ἡ Κύπρος ἔγινε μέλος τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἐγγυήτριες δυνάμεις ἡ Βρετανία, ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία. Ἀργότερα ὁ ποιητὴς μας ἀνεχώρησε γιὰ τοὺς Οὐρανοὺς, στὶς 18 Αὐγούστου 1973. Μετὰ ἓνα ἔτος περίπου, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974, ἔγινε ἡ εἰσβολὴ τῆς Τουρκίας στὴν Κύπρο, πού τελικὰ κατέλαβε τὸ 38% τῆς Κύπρου, μὲ συνέπειες 200.000 πρόσφυγες καὶ 1619 ἀγνοοῦμενους, πού μέχρι σήμερα δακρυῦζουν γι' αὐτοὺς καὶ κλαῖνε πολλὲς ὑπάρξεις, γιατί δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἐπίσημη τουλάχιστον καὶ αὐθεντικὴ πληροφορία ἢ ἀνακοίνωση γιὰ τὴν ὑπαρξή τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνεπίσημη, κυνικὴ καὶ ἀσεβὴ δήλωση τοῦ Ραοῦφ Ντενκτάς, ὅτι ἐξετελέσθησαν ἀπὸ ἀτάκτους. Αὐτὸ ὅμως τὸ θλιβερὸ καὶ τραγικὸ γεγονός τῆς εἰσβολῆς τῆς Τουρκίας στὴν Κύπρο, ὁ ποιητὴς μας δὲν τὸ ἔζησε, γιατί ἓνα χρόνο πρὶν ἔγινε ἡ ἐκδημία του. Ἐπομένως δὲν ἔγραψε γι' αὐτὸ οὔτε ἓνα στίχο, ὅπως θά τὸ 'κανε ἂν ζοῦσε, ἀφιερώνοντας ποιήματα λυρικά καὶ τραγικά, ἐνῶ ἄφησε στὰ κατάλοιπα τῶν ἔργων του, συγκροτημένο τὸ χειρόγραφο τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας, μὲ τὴν ἐνδειξη: «Ραψωδία Γ' - Κύπρος», πού ἐκδόθηκε ἀργότερα καὶ αὐτὴ ἡ συλλογὴ ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις ἢ «Δαμασκός» τὸ 1993, μὲ δαπάνες τῆς εὐγενικῆς συζύγου τοῦ ποιητῆ, Βασιλικῆς Στεφάνου Μπολέτση, γιὰ νὰ τιμήσει τὴ μνήμη του, στὸ σταθμὸ τῶν εἴκοσι χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατό του. Αὐτὰ ὅμως πού ἔγραψε τότε,

ἀπὸ τὸ 1955 κι ἐδῶθε, ὁ λυρικός καὶ τραγι-
κὸς Μπολέτσης, ξαναζοῦν καὶ πάλι τώρα,
ὡς καημὸς καὶ δάκρυ καὶ πόνος καὶ πληγὴ
ἀγιάτρευτη πού ὄλο ματώνει, εἴκοσι δύο
ὀλόκληρα χρόνια. Ἔτσι, «δακρῦζουν οἱ ρο-
δοδάφνες» καὶ τοῦ «Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ
Νεκροταφείου», ὄχι κάπου στὴ Γῆ», ὅπως
γράφει τὸ ποίημα πού εἶδαμε, ἀλλὰ στὴ
Λευκωσία τῆς Κύπρου, μετὰ τὶς μάχες τῶν
Ἑλλήνων πού ἔπλεσαν μαχόμενοι ἐναντία
στοὺς εισβολεῖς τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1974.
Ἔτσι, στὰ λίγα ὀνόματα πού γράφει ὁ ποιη-
τῆς μας, τῶν: «Αὐξεντίου, Καραολῆ, Πα-
ναγίδη, Πατάτσου καὶ Παλληκαριδῆ» εἶναι
ὄλα τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων, ἀφοῦ τώρα
πιὰ ὁ ποιητῆς μας τοὺς βρῆκε στὶς φωτει-
νὲς ἐκτάσεις τῆς αἰωνιότητος καὶ τὸν βρῆ-
καν μὲ τὴ σειρά τους κι οἱ πολεμιστὲς τοῦ
1974, πού μὲ τὸ αἷμα τοὺς ραντίσανε τὰ
μνήματα τῶν πρώτων καὶ τῶν συμπολεμι-
στῶν τους Ἑλλήνων πεσόντων, καὶ θα 'ναι
ἀκόμη τοῦτο, ράντισμα πόνου καὶ καημοῦ
γιὰ ζῶντες καὶ νεκροὺς ἀγνωστούμενους. Ἀπ'
ὄσα εἰπώθηκαν, εὐλόγα θγαίνει τὸ συμπέ-
ρασμα, ὅτι ὁ Μπολέτσης ἀφοῦ δὲν εἶδε τὴ
συφορὰ τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν εισβολὴ τῶν
Τούρκων καὶ ἐπομένως δὲν τραυματίσθηκε
ἢ εὐαίσθητη ψυχὴ του, φυσικὴ συνέπεια εἶ-
ναι ὅτι, ὅπως εἶπαμε, δὲν ἔγραψε οὐτ' ἓνα
ποίημα ὀργῆς, καημοῦ κι ὀδύνης γιὰ τὸ με-
γάλο αὐτὸ ἔθνικὸ θέμα, γιὰ τοῦτο λέμε καὶ
πάλι, ὅτι ἐκεῖνα πού ἔγραψε τότε τὸ 1955
κι ἐδῶθε ἰσχύουν καὶ γι' αὐτὴ τὴ συφορὰ
τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑλλάδας. Οἱ λόγοι τοῦ
Μπαῦρον: «Θὰ ῥθει καιρὸς πού θὰ τιμω-
ρηθοῦν οἱ ἄρπαγες τῆς λευτεριάς», ὅποιοι
κι ἂν εἶναι, ἰσχύουν γιὰ τοὺς εισβολεῖς καὶ
γιὰ πολλοὺς ἄλλους ἀκόμη, καθὼς καὶ γιὰ
τὸν Ο.Η.Ε. καὶ τὴν Ε.Ο.Κ. ὅπως συνηθίσα-
με νὰ τὴ λέμε, ἔστω καὶ ἂν ἄλλαξε ὄνομα
καὶ λέγεται «Ἐνωμένη Εὐρώπη». Θὰ πρέ-
πει ἐκπρόσωποι καὶ μαχητὲς τῆς Ε.Ο.Κ.Α.
νὰ πᾶνε καὶ νὰ ἀξιῶσουν ἀπὸ τὴν παλιὰ
Ε.Ο.Κ. τὴ σημερινὴ «Ἐνωμένη Εὐρώπη»
τὴν ἔκβαση αὐτοῦ τοῦ θέματος. Καὶ προ-
πάντων θὰ πρέπει νὰ πᾶνε οἱ μαχητὲς τῆς

Ε.Ο.Κ.Α. στὸν Ο.Η.Ε. σ' αὐτὸν τὸν Ὀργα-
νισμό, πού θὰ ἔπρεπε νὰ 'ναι Ὀργανισμὸς
τῆς νέας τάξεως πραγμάτων» δηλ. «Ὀργα-
νισμὸς τοῦ Δικαίου, τῆς στηρίξεως καὶ προ-
στασίας τῶν ἀδικουμένων καὶ ἀπονομῆς
πάσης δικαιοσύνης», καὶ νὰ ἀξιῶσουν τὴν
ὀριστικὴ, οὐσιαστικὴ καὶ πλήρη ρύθμιση
αὐτοῦ τοῦ θέματος.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ποίημα πρὸς τὸν Μπαῦ-
ρον τῆς συλλογῆς: «Ραψωδία Γ' - Κύπρος»,
ἰσχύει καὶ τώρα γιὰ πολλοὺς «Μπαρμπερί-
νους» καὶ προπάντων ἰσχύει γιὰ τὴν περι-
πτωση τῶν ἐνόχων γιὰ τοὺς «ἀγνωστούμε-
νους» καὶ τοὺς σκλάβους τῆς τελευταίας
συφορᾶς τῆς Κύπρου. Σημαία πολεμικὴ δὲν
παύει νὰ 'ναι καὶ σήμερα αὐτὸ «τὸ κουρέ-
λι» τῆς καρδιάς τοῦ ποιητῆ, πού ὅπως ὀδη-
ποτε ἀνεμίζει καὶ πέρ' ἀπὸ τὸν τάφο καὶ σ'
αὐτὴ τὴ φάση τοῦ ἀγῶνα, γιὰ τὴν πλήρη
ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου καὶ τὴν Ἐνωσὴ
τῆς μὲ τὴ μητέρα Ἑλλάδα. Ἔτσι, «Τὸ πρῶ-
το αἷμα», «...εἶναι αἷμα καυτό...» πού τὸ
πάτησαν οἱ νέοι εισβολεῖς στὴν Κύπρο, κι
ὅσοι εἶναι μαζί τους, γιὰτὶ εἶναι τὸ ἴδιο αἷμα
«...τῆς Πίνδου, τοῦ Τελελενιοῦ, τῆς Τρομ-
πεσίνας / τοῦ Ἀλαμῆν καὶ τοῦ Ρίμινι. / Τὸ
ἴδιο αἷμα πού ἔχυσαν Λατίνοι καὶ Οὔνοι, /
στοὺς δρόμους, τὸ Σαραντα στὴν Ἀθήνα. /
...Τὸ ἴδιο αἷμα πάτησαν... / καυτό τὸ πάτη-
σαν, / τὸ αἷμα τὸ Ἑλληνικό...», ὅπως θὰ τὸ
βροντοφώνησε καὶ σήμερα ὁ ποιητῆς. Ἀλλὰ
καὶ τὰ ὑπόλοιπα ποιήματα, ἀνάλογη κι ἀν-
τίστοιχη φωνὴ ἔχουν γιὰ τὴν τωρινὴ φάση
τοῦ ἀγῶνα τῆς Κύπρου. Ὅπως, «Ὁ Γεωρ-
γάκης Ἀλεξίου» πού ἔγραψε καὶ γιὰ τότε
καὶ γιὰ τώρα: «Ὡδὴ στὴ λευτεριά» καὶ τὸ
ποίημα: «Κύπρος», πού περισσότερο τώρα
σαλπίζει θριάμβους ἀπὸ «τὰ πέτρυν' ἀλώ-
νια τοῦ Διγενῆ». Κι ἀκόμη: «Ὁ δεῦτερος
νεκρὸς» δὲν εἶν' ἓνας «Τόμυ», ἀλλὰ ἓνας
ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς κατακτητὲς τῆς Βό-
ρειας Κύπρου, πού δὲν ξέρουν, οὔτε κανεῖς
τους τό 'πε, «πὼς ἄδικα χύθηκε καὶ χύνεται
τὸ αἷμα τους αὐτό». «Οἱ κρίκοι» καὶ οἱ
«Ἀμπάρες» τῆς κατεχομένης σήμερα Κύ-
πρου εἶναι «Κρίκοι» κι «Ἀμπάρες» πού θὰ

σπάσουν κάποτε. 'Εκεί παραμένει κι ἡ ἡρωική Δασκάλα 'Ελένη Φωκά, παρὰ τοὺς διωγμοὺς ποὺ τῆς καοῦν, καὶ λιγοστοὶ ἀκόμη "Ἕλληνες Κύπριοι, γαντζωμένοι στὴ γῆ τῶν πατέρων τους. 'Αλλὰ καὶ «Τὰ τύμπανα» ποὺ τὰ κροτοῦν «ἀόρατοι τυμπανιστές», ποὺ «'Αγγελοι, λές, τῶν ἄστρον, τὰ κροτοῦν», αὐτὸ «τὸ μᾶρς τὸ ἀλλόκοτο» ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν καημῶν καὶ πάει στὰ βάθη τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ χάνεται, ἀλλὰ καὶ στὰ βάθη τῆς «Ἐνωμένης Εὐρώπης» μὲ τὴν ἀδιαφορία τῶν αἰσθημάτων της, αὐτὸ «τὸ μᾶρς τὸ ἀλλόκοτο... πρὸς τ' ἄστρα πάει», γιατί εἶναι πνευματικὸς ἀγώνας ἱερός, ποὺ ἡ δικαίωσή του εἶναι ἐγγυημένη ὄχι ἀπὸ ἀσυνεπεῖς «ἐγγυήτριες δυνάμεις», ἀλλὰ «ἀπὸ τὴ σκέπη τῶν πτερυγῶν τῆς Θείας Δικαιοσύνης» τῆς ἀδέκαστης «Θείας Δικαιοσύνης» σ' αὐτοὺς τοὺς τωρινούς καιρούς. Καὶ τὸ ποίημα «Χαΐδω» ὅπως τότε βροντᾶει καὶ σήμερα, γιατί ἰσχύουν πιότερο τώρα οἱ στίχοι του ὡς φωνὴ του 1821 καὶ τοῦ 1940: «...Κυπριωτοπούλα Χαΐδω ὅπως στὸ Σοῦλι... τότε... κεῖ / λυσίκομμη, περήφανη... μὲ χρυσὸ φῶς στὰ μαλλιά σου / λεβέντρα γέννα!... / Ἐρχεται ἡ ἄνοιξη ταχειὰ / ροδομισμένα εἶναι τὰ βουνά, μὲ φλόμπουρα σπαρμένα. / Πές το ξανά / «Κάλλιο μᾶς ὥρας λευτεργιὰ / παρὰ σαράντα χρόνια ἀλυσωμένα...». 'Αλλὰ καὶ τὸ «Ἑλληνικὸ Πολεμικὸ Νεκροταφεῖο» τώρα λέει μὲ τὶς «τετράδες του» τὸ μήνυμα καὶ τὸν ἀχὸ τοῦ «ΟΧΙ», ποὺ τὸ σάλπισμά του γίνεται τελεσφόρο σ' αὐτὴ τὴ φάση: «...Εἶτε Ναῖτες εἶ-

ναι, εἶτε Ὀθωμανοί, / εἶτ' Ἀγγλοὶ ἢ Τοῦρκοὶ / οἱ Χρῦσανθοὶ καὶ οἱ Κυπριανοὶ δὲν κλείνουν γόνυ». Καὶ τὸ «Σὲρ Οὐῆλλιαμ Μίλλερ» ποὺ τὰ βλήματα τῶν στίχων του χτυποῦν πέρα ὡς πέρα τοὺς σημερινούς «Μπαρμπαερίνους» καὶ λένε σ' αὐτούς: «...ὄχι, / (τὰ τέτοια δὲν ὑπάρχουν πιά, ὅπως χθές) / τέτοιες ντροπές, σήμερα δὲν ὑπάρχουν ὅπως χθές». Καὶ τέλος τό: «Μήνυμα στὴν Κύπρο», τώρα εἶναι τὸ μήνυμα ποὺ δὲν τὸ πιάνουν οἱ καιροὶ καὶ οἱ χρόνοι, εἶναι μήνυμα ποὺ θὰ γίνεῖ ἀφρός καὶ λάμψη, μήνυμα ποὺ θὰ λάμψει: «στ' ὄραμα τοῦ πελάου καὶ τ' οὐρανοῦ». Ἀναφωνοῦμε λοιπὸν ὄλοι μας: «**Ζῆ Κύριος**», γιατί ἰσχύουν καὶ πάλι γιὰ τὴν Κύπρο ὅσα ἔγραψε τότε ὁ ποιητῆς μας. «...Σιμώνει ἡ ὥρα, ναί, / ποὺ ὁ πόθος σου θ' ἀστράψη ὡς χίλιοι / μυριόχρωμοι ἥλιοι, / καὶ σὲ λάμπρη φωτοβολή / θὰ βάλης γιορτινὴ στολὴ / λευκὴ-γαλάζια, / στ' ὄραμα τοῦ πελάου καὶ τ' οὐρανοῦ, / τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ τ' ἀτλάζια...».

Αὐτὰ εἶπε ὁ Στέφανος Μπολέσης τότε, τὸ 1955 καὶ ἐδῶθε, γιὰ τὸν ἀγώνα τῆς ἐνδοξῆς Ε.Ο.Κ.Α. καὶ ὀλόκληρης τῆς Κύπρου, τὰ λέει ὅμως πολὺ περισσότερο καὶ σήμερα μὲ τὸ ἴδιο μήνυμα: «Ραψωδία Γ' - Κύπρος», ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1993, μετὰ τὸ θάνατό του, γιατί τὰ λέει αὐτός, ὁ Στέφανος Μπολέσης, ποὺ εἶναι πάντα, καὶ ἀπὸ δῶ τότε, καὶ ἀπὸ τοὺς Οὐρανοὺς τώρα, «ὁ ποιητῆς τοῦ Γένους του καὶ τοῦ καιροῦ του», ὅπως θὰ ἔλεγε γι' αὐτὸν ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς.

Ν. Π. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Γ Λ Ω Σ Σ Ι Κ Α

Ποιός είπε ότι το ελληνικό κράτος δεν ενδιαφέρεται για την ελληνική γλώσσα; Ποιός είπε ότι κάποιοι είναι πληρωμένοι από τους έχθρους μας για να την διαλύσουν; Ποιός ετόλμησε να πη ότι μεθοδεύεται στην Ελλάδα η εισαγωγή του λατινικού αλφαβήτου; 'Αλλά και αν μεθοδεύεται τί μ' αυτό; 'Ο Κε-μάλ πού το χρησιμοποίησε για την τουρκική γλώσσα, κουτός ήταν;

Μην εξάπτεσθε. Ξέρω τί θα μου πητε. 'Οτι η ελληνική μας γλώσσα, η γλώσσα του πολιτισμού, δεν έχει καμμία σχέση με τη βάρβαρη τουρκική γλώσσα. Και αισθάνομαι και εγώ φρίκη στη σκέψη ότι θα διαβάζουν ίσως, κάποτε, τα παιδιά μας ότι οι άγγελιαφόροι των Περσών ζήτησαν από τους 'Ελληνες «γκιν κε ιντορ» (ως τότε θα έχη καταργηθῆ μάλλον και ο μοναδικός τόνος. Τί χρειάζεται!)

'Αλλά ξέρω και εγώ τί λέω. Τό είδα με τὰ μάτια μου. Σῆμα Γενικοῦ 'Επιτελείου, γραμμένο ἑλληνικά μὲν, γράμμασι δὲ λατινικοῖς! Μάλιστα! Καὶ ἐπειδὴ στὸν ἠλεκτρονικὸ ὑπολογιστὴ τὸ γράμμα «Θ» εἶναι τὸ ἴδιο πλῆκτρο μὲ τὸ γράμμα "U". 'Ετσι ἡ λέξις «ΜΕΤΑΘΕ-ΣΙΣ», στὴ σύγχρονη γλώσσα τῶν στρατιωτικῶν σημάτων τῶν ἐπιτελείων μας, γράφεται "ΜΕΤΑUESIS". Τὸ «ΘΑ», γράφεται "UA" κ.ο.κ.

Ποιός εἶναι, ἄραγε, ὑπεύθυνος γι' αὐτὴ τὴν προδοσία; Γιὰ τὸ ἀνοιγμα αὐτῆς τῆς κερκόπορτας; 'Όταν ἔπεσε ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἀκολούθησαν οἱ τέσσερις μακρότατοι αἰῶνες τῆς σκλαβιάς, τῆς τουρκικῆς σκλαβιάς μὲ ὅλη τῆς τὴν βαρβαρότητα, ὁ 'Ελληνισμὸς δὲν ἔσβησε. Γιατὶ διατήρησε τὴ γλώσσα του καὶ τὴν πίστη του. Τώρα, ἄρχισε ἡ κατεδάφισις. Καὶ τῆς γλώσσας μας καὶ τῆς πίστεως μας.

'Αλλά ἄς ἐπενέλθουμε στὴ γλώσσα. Ποιὸ τὸ ὄφελος νὰ ρωτᾶμε καὶ νὰ ψάχνουμε γιὰ

ὑπεύθυνους; Ποιὸς θὰ δώσῃ σημασία; Ποιὸς θὰ μᾶς ἀπαντήσῃ; Οἱ πολιτικοί μας δὲν ἔχουν τέτοιες εὐαισθησίες. 'Αλλωστε, στὶς δημοκρατίες (ἀμφιβάλλει κανεὶς ὅτι ἔχουμε δημοκρατία;) οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται συλλογικῶς. 'Όλοι ὑπεύθυνοι καὶ κανεὶς ὑπεύθυνος. Καί... «ὁ γέγονε, γέγονε»! Τὸ πολὺ νὰ ἐπικαλεσθοῦν οἱ ἀρμόδιοι «τεχνικούς λόγους».

Κάτι ἡ καθιέρωσις τῆς δημοτικῆς. Κάτι ἡ κατάργησις τῶν ἀρχαίων. Κάτι τὸ μονοτονικό, φθάσαμε στὸ σημεῖο νὰ μὴν καταλαβαίνουν τὰ παιδιά μας ἑλληνικά. Νὰ μὴ μποροῦν νὰ διαβάσουν. Νὰ μὴ γνωρίζουν γραφῆ. Καὶ ἄς τελειώνουν Λύκειο!

Καὶ οἱ ὑπεύθυνοι βλέπουν τὸ κατάντημα καὶ σιωποῦν. Κάποιοι δοκιμάζουν νὰ ποῦν κάτι, ἀλλὰ περιορίζονται σὲ ρηκὲς δικαιολογίες. Καὶ τὸ ἀρμόδιο 'Υπουργεῖο, ἀντὶ νὰ ἀκυρώσῃ ὅλους τοὺς καταστρεπτικὸς νεωτερισμοὺς πού δημιούργησαν καὶ δημιουργοῦν ἀγράμματους πτυχιούχους, παίξει μὲ τὶς λέξεις καὶ περιορίζεται στὴν ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῶν ἐξετάσεων. 'Η ἐφαρμογὴ τῆς γνωστῆς παροιμίας: «'Αλλάξε ὁ Μανωλιὸς κι ἔβαλε τὰ ρούχα του ἀλλοιῶς». Λὲς καὶ ὁ ἀγράμματος θὰ μεταμορφωθῆ σὲ ἐγγράμματο ἂν τὸν ἐξετάσῃς μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἢ ἂν τοῦ δώσῃς ἄλλο ὄνομα στὸν τίτλο πού τοῦ χορηγεῖς.

Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθαναν ὅλα αὐτὰ, μπαίνει τώρα καὶ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο. 'Ανεπίσημα. Χωρὶς τυμπανοκρουσίες. Καὶ ἀπὸ μιὰ πόρτα πού οὔτε τὴν φαντάζεται κανεὶς. 'Απὸ τὴν πόρτα τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Γίνεται μιὰ ἀρχὴ γιὰ τὸ ὀριστικὸ ξήλωμα. Τὴν κατάργησις τῆς ἑλληνικῆς μας γλώσσας. Δὲν ὑπάρχουν, ἄραγε, 'Ελληνες νὰ ἀντιδράσουν; Νὰ προλάβουν τὴν καταστροφῆ;

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ» ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ.

Η «Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων» στην συνέχεια της εκδηλώσεως που έλαβε χώρα στην αίθουσα του «Αποστόλου Παύλου» στο κτίριο της οδού Καρύτση 14 στις 6 Μαρτίου τ.ε. για την Θράκη πραγματοποίησε την 14η μέχρι την 16η Ιουνίου, στα πλαίσια των αναγκών που επιβάλλουν οι επικρατούσες συνθήκες στην ακριτική αυτή περιοχή εκδρομή-άποστολή προς επίσκεψη του νομού Έβρου και ιδιαίτερα της περιοχής Διδυμοτείχου, Ν. Όρεσιάδας.

Έτσι ένα κλιμάκιο αυτής αποτελούμενο από 36 μέλη της μετέβη την Παρασκευή 14 Ιουνίου στην Όρεσιάδα, όπου το επόμενο πρωινό του Σαββάτου επισκεφθηκε παραμεθόριο στρατιωτικό καταυλισμό στην περιοχή Διδυμοτείχου και είχε την ευκαιρία της άμεσης επικοινωνίας με αξιωματικούς και όπλιτες της εκεί έδρευουσας μονάδας. Κατά την διάρκεια της επίσκεψης αυτής ωμίλησε στους συγκεντρωμένους άνδρες της μονάδας αυτής ο δίδακτωρ κ. Μιχάλης Μηλίγκος, καρδιολόγος ιατρός με θέμα: «Το θρησκευτικό βίωμα ως παράγων ασφαλείας της υγείας».

Στην συνέχεια το κλιμάκιο επισκεφθηκε το φράγμα του ποταμού Άρδα, παραποτάμιου του Έβρου, πλησίον των έλληνοβουλγαρικών συνόρων και είχε σύντομη επικοινωνία με τους στρατιώτες φρουρούς του φράγματος, όπου διένειμε μικρά δώρα. Κατά την επιστροφή του κλιμακίου στην Όρεσιάδα διήλθε από το Όρμενιο, το βορειότερο έλληνικό χωριό και σημείο εισόδου στην γειτονική Βουλγαρία.

Το απόγευμα το κλιμάκιο μετέβη στο παραμεθόριο χωριό Καστανιές, το οποίο

αποτελεί και το δεύτερο σημείο εισόδου στην Ευρωπαϊκή Τουρκία, όπου δόθηκε η ευκαιρία να επισκεφθεί το στρατιωτικό φυλάκιο των Καστανιών, το οποίο βρίσκεται σε ένα καταπράσινο τοπίο, τις όχθες του ποταμού Έβρου και να δει από κοντά, έστω για λίγο, την ζωή και να διαπιστώσει το έθνικό φρόνημα και τον παλμό που διακατέχει τα στρατευμένα παιδιά της Ελλάδας στο ακρότατο αυτό σημείο της έθνικης επικράτειας. Στην συνέχεια, και το ίδιο βράδυ, στο πνευματικό κέντρο του χωριού Καστανιές πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση των κατοίκων του, κατά την οποία ωμίλησε πάλι ο κ. Μ. Μηλίγκος με το ίδιο θέμα, προσαρμοσμένο στο συγκεκριμένο ακροατήριο.

Παράλληλα, ο καθηγητής του Γεωργικού Πανεπιστημίου κ. Χρίστος Γιαμβριάς ωμίλησε την ίδια ώρα από τον τηλεοπτικό σταθμό του Δήμου Όρεσιάδος με θέμα: «Φυτοφάρμακα - ωφέλειες και βλάβες».

Η ημέρα έκλεισε με κοινή συνάντηση γνωριμίας του κλιμακίου με τα μέλη της τοπικής χριστιανικής κινήσεως στην Όρεσιάδα στην αίθουσα του συλλόγου «Θεία Οικοδομή», όπου δόθηκε η ευκαιρία, σε μία άτμοσφαιρα αδελφικής αγάπης, για ενημέρωση των μελών της Χ.Ε.Ε. για την ζωή και την δράση και τον προβληματισμό των ακριτών αδελφών μας, οι όποιοι εκτός των άλλων παρέθεσαν στους φιλοξενουμένους των ένα λιτό δείπνο.

Την Κυριακή η ομάδα της Χ.Ε.Ε. παρηκολούθησε την θεία Λειτουργία στον ναό των Αγίων Θεοδώρων όπου έλειτούργησε και εκήρυξε ο σεβαστός πνευματικός πατήρ της ιεράς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου κ. Παύλος Καβαδίας και στην συνέχεια σε συγκέντρωση των κατοίκων της πόλεως στην αίθουσα τελετών του Δημοτικού Σχολείου Όρεσιάδας ωμίλησε ο καθηγητής κ. Χρι-

στος Γιαμβριᾶς μὲ μεγάλη ἐπιτυχία μὲ θέμα «Περιβάλλον καὶ ἄνθρωπος».

Τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες, κατὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ κλιμακίου στὴν Ἀλεξανδρούπολη, τὰ μέλη αὐτοῦ ἐπισκέφθηκαν τὸν νεόδμητο μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς «Παναγίας τῆς Ἐλευθερώτριας» στὸ Διδυμότειχο πού ἀνεγέρθη μετὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Διδυμοτείχου κ.κ. Νικηφόρου καὶ ὀλοκληρώθηκε σὲ χρονικὸ διάστημα μικρότερο τῶν δύο ἐτῶν καὶ ἀποτελεῖ κόσμημα γιὰ τὴν πόλη καὶ μαρτυρία τῆς δυνάμεως τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴν ἀκριτικὴ αὐτὴ περιοχὴ.

Τέλος, κατὰ τὴν ἀφίξη τοῦ κλιμακίου στὴν Ἀλεξανδρούπολη καὶ ὅσον ἐπέτρεπε ὁ χρόνος δόθηκε ἡ εὐκαιρία μιᾶς σύντομης συναντήσεως καὶ γνωριμίας στὴν αἴθουσα τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» μὲ τὰ μέλη τῆς χριστιανικῆς κινήσεως τῆς πόλεως καὶ ἡ ὅλη ἐκδρομὴ-ἀποστολὴ ἔκλεισε μὲ τὴν ἐπίσκεψη στὸ μητροπολιτικὸ μέγαρο στὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτην Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ Σαμοθράκης κ.κ. Ἀνθιμον, ὁ ὁποῖος σὲ σύντομη προσλαλίᾳ ἐνημέρωσε τὰ μέλη μας γιὰ τὴν δράση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ τὴν ἐν γένει ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς πόλεως.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπισκέψεως αὐτῆς ἡ ὑπεύθυνος τῶν «Φίλων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Χωριοῦ» κυρία Μ. Ἀντωνοπούλου προσέφερε βιβλία πνευματικοῦ περιεχομένου στὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς κοινότητος Καστανιῶν καὶ τοῦ συλλόγου «θεία Οἰκοδομὴ» στὴν Ὀρεστιάδα καὶ εἶχε ἀπευθείας συνεργασία μὲ τοὺς ὑπευθύνους αὐτῶν.

Ἀξιολογώντας τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὶς ἐντυπώσεις τῆς ἐκδρομῆς-ἀποστολῆς αὐτῆς, χωρὶς δόση ὑπερβολῆς, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι στὴν ἀκριτικὴ αὐτὴ περιοχὴ τοῦ βορείου τμήματος τοῦ νομοῦ Ἔβρου καμαρώσαμε τὸ ἀκμαῖο ἐθνικὸ φρόνημα, πού διακατέχει τόσον τοὺς φρουροὺς τῶν συνόρων μας, ὅσον καὶ τὸν ἄμαχο γηγενῆ πληθυσμὸ παρὰ τὰ εἰδικὰ προβλήματα ἀσφαλείας καὶ ἐργασίας που τοὺς ἀπασχολοῦν, τὰ αἰσθήματα, τὴν

εὐγένεια τοῦ χαρακτήρα του, τὴν ἔλλειψη μεμφιορίας, τὴν πίστη καὶ τὴν ψυχραιμία τῶν ἔναντι τῶν ἀπειλουμένων κινδύνων, τὴν ἐργατικότητὰ του πού ἀπεικονίζει ἡ συστηματικὴ καλλιέργεια τῶν εὐφόρων πεδιάδων τῆς περιοχῆς.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς μαρτυροῦν ὅτι ἡ ψυχικὴ αὐτὴ διάθεση τῶν ἀκριτῶν κατοίκων ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτικῶν πού ὑπηρετοῦν ἐκεῖ, δὲν εἶναι τυχαῖο φαινόμενο, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα πνευματικῆς προσπάθειας πού συντελεῖται στὴν περιοχὴ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν μέσα στὰ πλαίσια τῆς πνευματικῆς κινήσεως στὴν ὁποία ἐντάσσεται καὶ τὸ ἔργο τῆς Χ.Ε.Ε. Τὸ κοινὸ ἔργο πού συντελεῖται στὸ κέντρο ἀπὸ τὴν Χ.Ε.Ε. μὲ ἐκεῖνο τῶν ἀκριτῶν ἀδελφῶν μας ἀπέτελεσε καὶ τὸν λόγο τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς γιὰ μιὰ ἄμεση καὶ γόνιμη ἐπικοινωνία.

Τελειώνοντας τὸν ἀπολογισμὸ αὐτῆς τῆς ὠραίας πνευματικῆς εὐκαιρίας θὰ εὐχόταν κανεὶς, ὅπως ἡ μαθητικὴ καὶ φοιτητικὴ νεολαία τοῦ κέντρου καὶ τῶν μεγάλων ἐν γένει πόλεων, ἀντὶ νὰ πραγματοποιεῖ ἐκδρομὲς σὲ νησιὰ φημισμένα γιὰ τὴν κοσμοπολιτικὴ ζωὴ, νὰ ἐπισκέπτονται τὶς παραμεθόριες περιοχὲς γιὰ νὰ αἰσθανθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὸν παλμὸ τοῦ ἔθνους καὶ νὰ παραδειγματίζονται ἀπὸ τοὺς ἀκρίτες μας. Παραφράζοντας τὴν σχετικὴ ρήση γιὰ τὴν Μακεδονία τοῦ Ἰωάννα Δραγούμη, μποροῦμε νὰ ποῦμε «Ἄν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Θράκη θὰ σωθοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν μετριότητα καὶ τὴν φατριούνη, θὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὸν αἰχρὸ ὕπνο, θὰ μᾶς ἐλευθερώσει. Ἄν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Θράκη, θὰ σωθοῦμε ἐμεῖς».

ΝΕΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ

Ἡ «Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις» ὀργάνωσε τὸ τριήμερο 11 ἕως 13 Μαΐου στὴν αἴθουσα τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου», Καρύτση 14 καὶ στὸ παρεκκλήσιό τῆς Ἀδελφότητος «ΖΩΗ» στὴν Ἁγία Παρασκευὴ συνέ-

δριον ὀρθόδοξης νεότητος με θέμα «Νέοι καὶ ἱεραποστολὴ - Εὐθύνη καὶ Μαρτυρία» ἀφιερωμένο στους Ἁγίους Ἱεραποστόλους Κύριλλο καὶ Μεθόδιο με συμμετοχὴ πολλῶν ἀντιπροσωπειῶν ὀρθοδόξων νέων προερχομένων τόσο ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, ἀπὸ τὴν μαρτυρικὴ Κύπρο, τὴν γειτονικὴ Ἀλβανία, τὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἄνω Ἀνατολῆς. Πλήθος νέων ἀνθρώπων με διαφορετικὲς παραδόσεις καὶ ἀντιλήψεις συνήχθησαν ὡς οἰκεῖοι ἐπὶ τῶ ἀυτῶ, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ σύναξις αὐτὴ ἦταν μία εὐκαιρία γνωριμίας καὶ ἐπικοινωνίας ἀδελφικῶν νεανικῶν ὀρθοδόξων κινήσεων, ἀνταλλαγῆς πείρας καὶ ἀπόψεων, πνευματικῆς ἐνισχύσεως, λήψεως ἀποφάσεων. Οἱ Ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ Μακεδόνες ἱεραποστολοὶ τῶν Σλαύων, τοὺς ὁποίους ἦταν ἀφιερωμένη ἢ ὅλη ἐκδήλωση, ὑπρέτησαν τὴν Ἐκκλησίαν ζῶντας με ἰδιαιτέρω τρόπο τὴν καθολικότητα καὶ ἀποστολικότητα αὐτῆς. Ἡ ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῶν ἁγίων αὐτῶν δὲν ἦταν ἓνα λαμπρὸ ἀλλὰ παροδικὸ φαινόμενο. Μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας συνεχίζεται καὶ νέα σύνορα ἔχουν ἤδη ἀνοίξει γιὰ τοὺς ὀρθοδόξους στὴν Ἀσία, τὴν Ἀφρικὴ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερικὴ, ὅπου συντελεῖται ἓνα ἔργο ἱερὸ ἀπὸ ἀτομικὲς καὶ συλλογικὲς προσπάθειες.

Αὐτὴ τὴν σύγχρονη θαυμαστὴ πραγματικότητα τῆς διαδόσεως τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἀλήθειας, τὴν ζωὴ καὶ τὴν δράση τῶν πιστῶν στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς καὶ στὴν μακρυνὴ Ἄνω Ἀνατολὴ εἶχαν τὴν εὐκαιρία οἱ μετέχοντες στὸ συνέδριο νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν χωρῶν αὐτῶν. Τὸ ἴδιο συγκινητικὲς ἦταν καὶ οἱ ἀναφορὲς τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ τέως ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ, οἱ ὁποῖες δοκιμάστηκαν ἀπὸ τὰ ἄθεα καθεστῶτα γιὰ πολλὰ δεκαετίες καὶ σήμερα βρῖσκονται σὲ φάσι ἀνασυγκροτήσεως. Στὴν κατηγορία αὐτὴ πλέον ἐνδιαφέρουσα ἦταν ἡ παρουσίαση τῆς ἐκπροσώπου τῆς Ἐκ-

κλησίας τῆς Ἀλβανίας, τῆς ὁποίας ὡς γνωστὸν ἡ ἀνασυγκρότηση ξεκίνησε ἀπὸ μηδενικὴ βάση μετὰ τὴν ζωογόνο πνοὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς κ.κ. Ἀναστασίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράσις τῶν ὀρθοδόξων νεολαίων στὴν Κύπρο, οἱ διάδοχοι γενεῆς τῶν ἀγωνιστῶν τῆς περιόδου 1955-59, ἰδιαιτέρω μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἀττίλα στὸ Βόρειο τμήμα αὐτῆς, παρουσιάζει τὸ δικὸ της ἐνδιαφέρον.

Τὸν ἱεραποστολικὸν χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας σὲ μία σύντομη ἀναφορὰ στὴν ἱστορία τῆς ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος αὐτῆς ἀνέπτυξε στὴν σχετικὴ εἰσήγησή του ὁ π. Ἡλίας Μαστρογιαννόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐτόνισε τὴν συγκεκριμένη παραγγελία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοὺς μαθητὲς καὶ ἀποστόλους Του νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιόν Του σὲ ὅλη τὴν κτίσι. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐντολή, ἡ ὁποία ἦταν καὶ ἀπὸ τὶς τελευταῖες τῆς ἐπίγειας παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐγένετο τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα γιὰ μία θριαμβευτικὴ πορεία τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας ἐν μέσῳ διωγμῶν, κινδύνων καὶ κόπων γιὰ τὴν μετάδοσι τῆς Πίστεως εἰς «πάντα τὰ ἔθνη» κατὰ τὴν Θεῖαν ἐπιταγήν.

Ὁ μητροπολίτης Καμπάλας καὶ πάσης Οὐγκάντας κ. κ. Θεόδωρος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἰδιαιτέρως δεσμούς μετὰ τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον ἐσπούδασε θεολογίαν ὡς ὑπότροφος στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἀναφέρθηκε με ἀπλότητα στὸ ἔργο τῶν ὀρθοδόξων ἱεραποστόλων ποὺ ἐπιτελοῦν στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς μετὰ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ στὶς ἰδιαιτέρες δυσκολίες, ποὺ συναντᾷ ἓνα τέτοιο ἔργο λόγῳ τῶν ἐιδικῶν συνθηκῶν οἱ ὁποῖες ἐπικρατοῦν στὶς περιοχὰς αὐτῆς.

Ὁ ἐπίσκοπος Μοραβίας κ.κ. Χριστοφόρος ἀναφέρθηκε λεπτομερέστερα στὸ ἔργο τῶν φωτιστῶν τῶν προγόνων του στὴν Μοραβία, τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τοὺς ὁποίους ἐχαρακτήρισε ὡς πρότυπα ἱεραποστολῆς στὸν σύγχρονον κόσμον, κάνοντας ἀντιδιαστολὴ τῶν μεθόδων ποὺ ἐφήρμοζαν οἱ Λατίνοι ἱεραποστολοὶ καὶ τονίζοντας τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ τὴν γνησιότητα τοῦ κη-

ρύγματος αὐτῶν. Ἀναφερόμενος στὴν συμπερινή κατάσταση τῶν λαῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ στὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς νεο-παγανιστικῆς κουλτούρας, ἡ ὁποία εἶναι βασισμένη σὲ ὑλιστικὲς ἀντιλήψεις, ἐτόνισε τὴν ἀνάγκη ἱεραποστολικῆς δράσεως στὸν λαὸ τῆς Μοραβίας, ὁ ὁποῖος ἐξ αἰτίας τοῦ 40χρονοῦ ἀθείστοιку καθεστῶτος ποὺ κυριάρχησε σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἔχασε τὴν ἐπαφή μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὶς πνευματικὲς διαστάσεις αὐτῆς.

Τέλος, ὁ Βρεταννὸς τὴν καταγωγή, ἀλλὰ ἀσκῶν τὰ ποιμαντικά του καθήκοντα στὴν Γαλλία, ἐπίσκοπος Τραχείας κ.κ. Παῦλος Alderson στὴν σχετικὴ εἰσήγησή του μὲ θέμα: «Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ: ἀφετηρία ἱεραποστολῆς» εἶπε μεταξὺ ἄλλων ὅτι: «Ὁ Ἀναστημένος Χριστὸς ἀποκαλύπτει μίαν νέα δημιουργία τῆς ὁποίας Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος καρπός».

Σήμερα μὲ τὴν πανθομολογούμενη κρίση τῶν καιρῶν μας μὲ τὴν ἐπικράτηση ἐκκοσμικεύσεως, ἡ ἀνάγκη ἐπανευαγγελισμοῦ τῶν παραδοσιακῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν καὶ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας στοὺς «καθημένους ἐν σκότει... καὶ σκιᾷ θανάτου λαούς» εἶναι πρωταρχικὴ.

ΝΕΑΝΙΚΕΣ ΠΑΡΕΚΤΡΟΠΕΣ

Ἀποτέλεσε εὐχάριστη ἐκπλήξη τὸ γεγονός ὅτι ἡ Σύγκλητος τοῦ πρώτου Τεχνολογικοῦ Ἰδρύματος τῆς χώρας, τοῦ Ἐθνικοῦ Μετοσβίου Πολυτεχνείου μὲ τὴν πρωτοβουλία εὐσεβῶν καθηγητῶν αὐτοῦ ἀποφάσισε τὴν ἀνέγερση ἱεροῦ ναοῦ στὸν χῶρο τῆς Πολυτεχνειοπόλεως στὴν περιοχή τοῦ Δήμου Ζωγράφου, μὲ τὴν πρόθυμο οικονομικὴ χορηγία πιστοῦ τέκνου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ σχετικὴ τελετὴ τῆς θεμελιώσεως τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ναοῦ πραγματοποιήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου στίς 23 Μαΐου ἐ.έ., κατὰ τὴν ὁποίαν χοροστάτησε ὁ μητροπολίτης Βρεσθῆνης κ.κ. Δημήτριος.

Τὴν σεμνὴ αὐτὴ τελετὴ ἀμαύρωσε ἡ ὀχλοκρατικὴ ἀντίδραση ὀλιγάριθμης ὁμάδας νέων -πιθανότατα σπουδαστῶν- οἱ ὁποῖοι μὲ

κρανῆς καὶ συνθήματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πρυτανικῶν ἀρχῶν ἐξεδήλωσαν μὲ βίαιο καὶ ἀνεπίτρεπτο τρόπο τὴν ἀντίθεσή τους στὴν οἰκοδόμησι τοῦ ναοῦ, κάνοντας κατάφωρη κατάχρησι τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἀσύλου.

Ἡ θλιβερὴ ἐνέργεια τῶν νέων αὐτῶν, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ γεγονότα τοῦ περασμένου Νοεμβρίου στὸν χῶρο τοῦ Πολυτεχνείου στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας μὲ τὸ κάψιμο τοῦ ἐθνικοῦ συμβόλου καὶ παλαιότερα μὲ τὶς ἀντιδράσεις ὁμάδων νέων κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ τότε ὑπουργοῦ Δημοσίας Τάξεως γιὰ τὸν περιορισμὸ τῶν ὥρῶν λειτουργίας τῶν κέντρων διασκεδάσεως, εἶναι σοβαρὰ συμπτώματα βαρεῖας πνευματικῆς ἀθένειας κάποιας σεβαστῆς μερίδας τῆς νέας γενεᾶς. Στὴν νοσηρὴ αὐτὴ κατάσταση πολλοὶ εἶναι ἄμεσα καὶ ἔμμεσα ἐνεχόμενοι, ὅπως πολιτικὰ κόμματα μὲ ἐπαναστατικὲς ἰδεολογίες, μερίδα τοῦ ἐξαχρειωμένου τύπου, οἱ τηλεοπτικοὶ σταθμοί, τὸ γενικὸ ἀρνητικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς. Αὐτὰ δεδαίως εἶναι πολὺ γνωστὰ καὶ ἐπαναλαμβανόμενα κατὰ κόρον.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πρέπει νὰ προσέξουμε εἶναι μίαν ἀβάσιμη ἐν πολλοῖς καθησυχαστικὴν τάση, ὅτι αὐτὲς οἱ παρεκτροπὲς ἀφοροῦν σὲ μίαν περιορισμένη μειοψηφία τῆς σημερινῆς νεολαίας, ἐνῶ ἡ μεγάλη πλειοψηφία εἶναι ὑγιής. Χωρὶς τὴν διάθεση νὰ καταδικάσει κανεὶς ἀβασάνιστα τὸ σύνολο τῆς ἑλληνικῆς νεότητος, τὰ δείγματα αὐτῶν τῶν παρεκτροπῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι πρωτόγνωρα, πρέπει νὰ ἀφυπνίσουν καὶ νὰ ἐνεργοποιήσουν τὶς πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου σὲ μίαν προσπάθεια συστηματικῆς προσεγγίσεως τῆς νέας γενεᾶς ποὺ θὰ ἀποβλέπει στὴν σύνδεση αὐτῆς μὲ τὶς πνευματικὲς ἀξίες τοῦ Γένους, γιὰτὶ οἱ νοσηρὲς αὐτὲς καταστάσεις εἶναι ἐπικίνδυνες καὶ ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενον νὰ μεταδοθοῦν σὲ εὐρύτερα νεανικὰ στρώματα καὶ τότε ἡ εὐθύνη γιὰ μίαν τέτοια ὀλιγωρία ὅλων μας θὰ εἶναι μεγάλη.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἄγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Στὸ φύλλο 3850 τοῦ κατὰ πάντα ἔγκριτου Χριστιανικοῦ Περιοδικοῦ «ΖΩΗ», δημοσιεύεται στὴν τελευταία σελίδα βαρυσήμαντο ἀρθρίδιο, μὲ τὸν τίτλο: «Γιὰ νὰ μὴ θριαμβεύσει ὁ κυνισμὸς», τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὶς δηλώσεις τοῦ Ραούφ Ντενκτάς γιὰ τοὺς 1619 ἀγνοουμένους Ἑλληνοκυπρίους καὶ Ἑλλαδίτες, πού μὲ ἀπάνταστη κυνικότητα δήλωσε, ὅτι ἐξετελέσθησαν ἀπὸ ἀτάκτους. Δικαίως τὸ ἀνωτέρω κείμενο τελειώνει μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ φράση: «Γιὰ μᾶς τὸ θέμα δὲν ἔκλεισε. Θὰ περιμένουμε νὰ δοῦμε ἂν ἔκλεισαν -χρεοκόπησαν- ὀριστικά τὰ «διεθνή φόρα». Δὲν ζεῖ πλέον ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος πολέμου τοῦ 1912-13, ἀξιωματικὸς Μουφτάχ (τὸ μικρὸ του ὄνομα) θαθύτατα μελαμψός, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῶν Γαργαλιάνων τὸν ὀνόμαζε «ἀράπη», γιὰ νὰ τοὺς πεῖ πῶς συμπεριφέρθηκε σ' αὐτὸν καὶ στοὺς ἄλλους ἐφτά ἀξιωματικὸς αἰχμαλώτους ὁ λαὸς τῶν Γαργαλιάνων, πού τοὺς εἶχε στείλει ἐκεῖ ἡ Κυβέρνηση γιὰ διαμονή. Ὁ τότε καθηγητὴς τῶν θρησκευτικῶν Παναγιώτης Μαστρογιαννόπουλος εἶπε στὸν κόσμο ὅτι αὐτοὶ πού ἦρθαν στὴν πόλη μας εἶναι αἰχμάλωτοι πολέμου καὶ πρέπει νὰ τοὺς συμπεριφερθοῦμε μὲ χριστιανικὸ τρόπο. Γι' αὐτὸ κι ἐσεῖς καὶ τὰ παιδιά σας, οὔτε θὰ τοὺς κοροϊδεύετε, οὔτε θὰ τοὺς βρίζετε, οὔτε θὰ τοὺς εἰρωνεύεσθε, οὔτε θὰ τοὺς πειράζετε, οὔτε θὰ τοὺς προκαλεῖτε μὲ ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις ἢ χειρονομίες, ἀλλὰ θὰ τοὺς θεωρεῖτε αἰχμαλώτους πολέμου φιλοξενουμένους στὸν τόπο μας καὶ θὰ συμπεριφεροσθε σ' αὐτοὺς μὲ χριστιανικὴ διαγωγή. Καὶ γιὰ νὰ σᾶς δώσω τὸ παράδειγμα, ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ πρῶτος πού θὰ τοὺς κάμω τραπέζι. Σὲ παρέμβαση κάποιου πού τοῦ

φώναξε: «Κύριε καθηγητά, αὐτοὶ μᾶς σκοτώσανε τὰ παιδιά μας», τοῦ εἶπε: «αὐτὰ ἰσχύουν γιὰ τὸ μέτωπο! Ἐδῶ εἶναι ἡ πατρίδα μας καὶ αὐτοὶ εἶναι αἰχμάλωτοι πολέμου. Θὰ τοὺς φερθοῦμε μὲ ἀνθρωπιά, ὅπως ὀρίζει τὸ Εὐαγγέλιο». Αὐτὴ ἡ ὑπόδειξη ἔγινε εὐρύτατα ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ λαὸ τῶν Γαργαλιάνων καὶ ἡ συμπεριφορὰ του ὑπῆρξε χριστιανικὴ, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι οἱ αἰχμάλωτοι τὸ ἀντελήφθησαν. Ἀνταποδίδοντας εὐγνωμοσύνη πρὸς τὰ αἰσθήματα ἀνθρωπιάς τοῦ λαοῦ τῶν Γαργαλιάνων, τὴν ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐστειλαν στοὺς ἀρμοδίους μὰ τούρτα μὲ κάρτα, πού ἔγραφε: «Νὰ ζήσει ὁ Βασιλιάς σας». Ἦταν ἡ ὀνομαστικὴ ἐορτὴ τοῦ τότε Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Πέρασε καιρὸς, τέλειωσε ὁ πόλεμος καὶ μὲ τὶς συνθήκες πού ὑπεγράφησαν τότε, ἔγινε ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων, κι αὐτοὶ ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα τους. Αὐτὸς ὁ «ἀράπης» ὅπως τὸν ἔλεγαν μεταξύ τους οἱ ντόπιοι, ἦταν μορφωμένος, ἤξερε Γαλλικὰ καὶ ὅπως φαίνεται ἦταν ἰκανὸς ἀξιωματικὸς καὶ ἐπανελθὼν στὸ στρατὸ πῆρε σημαντικὴ θέση, ὅπως ἔδειξαν τὰ πράγματα. Ἀργότερα τὸ 1922 ἔγινε ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή καὶ ἡ κατάρρευση τοῦ μετώπου. Τότε αὐτὸς ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς, ὁ παλιὸς αἰχμάλωτος, μὲ αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν πόλη τῶν Γαργαλιάνων, ἔχοντας ἀνάλογη στρατιωτικὴ ἐξουσία, ἐρώταγε στὸν καταυλισμὸ τῶν αἰχμαλώτων, ἂν εἶναι κανεὶς ἀπὸ τοὺς Γαργαλιάνους. Σὲ ἀπάντηση μιᾶς μικρῆς ομάδας: «ἐμεῖς εἴμαστε», τοὺς ρώτησε ποιοὺς ξέρετε ἀπὸ κεῖ καὶ ὅταν τοῦ εἶπαν πρόσωπα γνωστὰ καὶ σ' αὐτόν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ καθηγητῆ, ἐπέισθη ὅτι ἦταν ἀπὸ τοὺς Γαργαλιάνους, καὶ τότε τοὺς εἶπε: «Φύγετε, εἶστε ἐλεύθεροι». Αὐτὰ τὰ διηγήθηκε ἀργότερα στὸ γαμβρὸ μου δικηγόρο τότε καὶ

μετέπειτα δικαστή 'Αντώνιο Σκοῦντζο, ὁ ἐπανελθὼν ἀπὸ τὸν πόλεμο Τσοχαντάρης.

Καὶ ἀργότερα, ὅταν τὸ 1930 ὁ 'Ελευθέριος Βενιζέλος ὑπέγραψε σύμφωνο φιλίας καὶ μὴ ἐπιθέσεως, μὲ τοὺς ἐλθόντες ἐδῶ, Πρωθυπουργὸ 'Ισμέτ 'Ινονοῦ πασᾶ καὶ 'Υπουργὸ 'Εξωτερικῶν Ρουσοῦ 'Αράς Βέη, φαίνεται ὅτι ἐδόθη σύνθημα στοὺς Τούρκους: «'Ὅσοι ἔχουν γνωστοὺς στὴν 'Ελλάδα νὰ καλλιεργήσουν αὐτὴ τὴ γνωριμία». Τότε αὐτὸς ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς ὁ αἰχμαλώτος τοῦ 1912-13, ἔστειλε ἐπιστολὴν στὸν καθηγητὴ Παναγιώτη Μαστρογιαννόπουλο μὲ διεύθυνση: «Κοινότητα Γαργαλιανῆς». Ἡ ἐπιστολὴ ἔφτασε στὸ Δῆμο Γαργαλιάνων. Ὁ Δήμαρχος τὴν ἀνοίξε κι ἔδωσε ἐντολὴ καὶ τὴν τοιχοκόλλησαν στὴν Πλατεία, γιὰ νὰ διαβάσει ὁ κόσμος τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αἰχμαλώτου τοῦ 1912-13.

Ἄς τὰ διαβάσουν αὐτὰ τὰ «διεθνῆ φόρα», γιὰ νὰ ἴδουν τί λέει ἀπὸ τὸν τάφο ἓνας αἰχμαλώτος τοῦ 1912-13, πρὸς αὐτά, ὅπως καὶ πρὸς τὸν πρόεδρο κ. Ντεμρέλ καὶ τὸν Πρωθυπουργὸ κ. 'Ερμπακάν Γιλμάς καὶ τὸν κυνικὸ ἀρχηγὸ τοῦ ψευδοκράτους, προπάντων ὅμως τί λέει πρὸς τὰ «διεθνῆ φόρα», καὶ ἴσως τότε σταματήσουν τὴ φόρα ποὺ ἔχουν πάρει γιὰ πολλὰ θέματα, γιατί τὰ κανάλια ἔλεγαν καὶ πάλι τὴν Τρίτη 7 Μαΐου ὅτι ἡ Τουρκία ἐπιδιώκει νὰ γίνῃ τακτικὸ μέλος τῆς 'Ενωμένης Εὐρώπης, κραδαίνουσα προφανῶς τὴν αἱματοβαμμένη «περγαμηνή» τῶν 1619 ἀγνοουμένων.

Μετὰ τιμῆς

Ν. Π. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

'Αγαπητὴ κύριε Διευθυντά,

Τὸ Περιοδικὸ «'Ακτίνες» πρόσφερε πολλὰ στὸν ἀγώνα κατὰ τοῦ ὕλισμου καὶ τῆς ἀρνήσεως ἀπὸ τὸ 1937, ποὺ ἄρχισε νὰ κυκλοφορῆ, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς καὶ στὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Ἡ ἀρνηση ὅμως δὲν νικῆθηκε τελείως. Στὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει προβάλλει μὲ νέα πρόσωπα, μὲ τὸ προσωπεῖο τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς ἀμφισβητήσεως τῆς παραδόσεως κ.λ.π. Ὁ ὕλισμος σήμερα ἐπικρατεῖ περισσότερο ὡς τρόπος σκέψεως καὶ ζωῆς, παρὰ ὡς θεωρία. Γι' αὐτὸ χρειάζεται ἐντονος ἀγώνας γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, κοσμοθεωρίας καὶ ζωῆς. Μὲ τὸν ἀγώνα αὐτό, ποὺ πρέπει νὰ συνεχισθεῖ πιὸ ἐντατικῶς, οἱ «'Ακτίνες» συνεχίζοντας τὴν ἀγωνιστικὴν τὴν πορεία βοηθοῦν στὴν πνευματικὴ τροφοδοσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν κρίση, ποὺ μαστίζει τὴν ἐποχὴ μας. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ συνεχισθεῖ πιὸ ἐντονος ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν ἀρνητικῶν θεωριῶν, ποὺ προβάλλονται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ΜΜΕ, γιὰ τὴ σωστὴ διαφώτιση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴ διατήρηση τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως στὸν τόπο μας.

Μὲ τιμῆ

Β. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

τ. Λυκείαρχης

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύστη 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Τατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίαν συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονομήτου χειρόγραφα. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούλιος 1996

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Ἐπανεξεδόθη σὲ τέταρτη ἔκδοση

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω

Ἵπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

**Ἐπιμελημένη ἔκδοσις
μὲ 15 εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου**

Κεντρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελίαι:

Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἄκτινες»

Καρότση 14, 105 61 Ἀθῆναι – Τηλ. 32 35 931

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα
στὰ γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	... 1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ 1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω) 1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ 800
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ 800
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023.